МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Олександр Іваницький
Галина Локарєва

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра
спеціальності В6 Перформативні мистецтва
спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво
освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво»



Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 11 від 28.04.2026 р.

Запоріжжя
2026

УДК 37:001.8, 378:001.891
І 18

Іваницький О. І., Локарєва Г. В. Методологія науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності В6 Перформативні мистецтва спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2026. 136 с.

Навчальний посібник «Методологія науково-педагогічних досліджень» репрезентує основні компоненти наукового дослідження: об'єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення, мету та його завдання, сукупність необхідних для їх вирішення дослідницьких засобів, а також формує у магістрантів уявлення про послідовність дій дослідника у процесі розв'язання поставлених завдань..

Посібник містить необхідну теоретичну інформацію, приклади практичного застосування набутих знань, завдання до практичних занять, контрольні запитання та тестові завдання для самоконтролю до кожної теми, індивідуальні завдання, приклади тестових завдань та питання на залік до підсумкового контролю, а також словник основних термінів.

Навчальний посібник призначений для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності В6 Перформативні мистецтва спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво.

Рецензент

А. М. Андрєєв, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та прикладної фізики

Відповідальний за випуск

І. В. Козич, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності

ЗМІСТ

Передмова …… 4

Тема 1. Наукові дослідження – шлях до розв'язання педагогічних проблем ……..……..... ..7

Тема 2. Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення ….…… 18

Тема 3. Поняття про методологію досліджень, види та функції наукових досліджень …… 30

Тема 4. Педагогічний експеримент: види, етапи, статистична обробка результатів .....……. 44

Тема 5. Технічні аспекти проведення науково-педагогічних досліджень … 55

Тема 6. Особливості роботи з інформацією ……. 63

Тема 7. Оформлення власного науково-педагогічного дослідження …… 75

Тема 8. Дисертація як кваліфікаційне наукове дослідження …..…… 80

Тема 9. Сучасні тенденції в методології науково-педагогічної діяльності ... 86

Тема 10. Інновації в методології науково-педагогічної діяльності …… 93

Рекомендована література …….. 101

Зразок тестових завдань до підсумкового контролю …… 103

Індивідуальні завдання …… 107

Питання до екзамену…… 109

Використана література …….. 111

Словник основних термінів …… 113

Додатки …… 125

ПЕРЕДМОВА

Однією з складових компонентів професійної компетентності майбутнього актора, що навчається за освітньо-професійною програмою «Театральне мистецтво», є методологічна компетентність. Формування цієї компетентності має принципове значення, оскільки забезпечує здатність фахівця діяти не лише на рівні відтворення знань і прийомів, а й на рівні усвідомленого, рефлексивного та творчого конструювання професійної діяльності.

Методологічна компетентність постає основою професійного мислення. Вона формує здатність аналізувати явища сценічної реальності, виявляти проблеми, визначати цілі та обирати адекватні способи їх досягнення. Сформована методологічна компетентність актора забезпечує розвиток його дослідницької культури. Майбутній фахівець навчається працювати з інформацією, здійснювати науковий пошук, інтерпретувати результати та впроваджувати їх у практику. Загалом формування методологічної компетентності у акторів створює надійний фундамент для їхнього цілісного професійного розвитку, підвищує рівень їхньої професійної автономії, сприяє інноваційності, критичності мислення та здатності до безперервного саморозвитку.

Значною мірою методологічна компетентність у магістерській підготовці майбутнього актора формується у процесі вивчення навчальної дисципліни «Методологія науково-педагогічних досліджень», що викладається у третьому семестрі. На вивчення дисципліни загалом виділяється 90 годин (3 кредити ECTS), з яких: 20 годин – лекційні заняття, 10 годин – практичні заняття та 60 годин – самостійна робота магістрантів.

Метою вивчення цієї навчальної дисципліни є формування у магістрантів теоретичних знань про методологію і методи науково-педагогічного дослідження, формування умінь розроблення стратегії, структури і процедури дослідно-експериментальної роботи викладача закладу вищої освіти; оволодіння навичками аналізу, систематизації, інтерпретації результатів досліджень та їх презентації і використання в професійній діяльності.

Відповідно до освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво» вивчення дисципліни забезпечує формування низки загальних компетентностей (ЗК) та досягнення певних програмних результатів навчання (ПР).

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність комунікувати з колегами даної галузі щодо наукових та професійних досягнень як на загальному рівні, так і фаховому рівні та здатність працювати автономно.

ЗК 2. Здатність робити усні та письмові науково-методичні повідомлення, обговорювати професійні та наукові теми українською й англійською мовами, працювати в міжнародному контексті.

ЗК 3. Здатність формулювати (у формі презентації чи звіту) нові гіпотези та наукові завдання в галузі культури та театрального мистецтва, обирати належні напрями та відповідні методи для їх розв'язання, враховуючи наявні ресурси. Проводити аналіз естетичних запитів глядачів.

ЗК 8. Здатність виконувати пошук джерел щодо професійної діяльності, критично аналізувати, екстраполювати, базуючись на фахових знаннях. Здатність користуватися науковою літературою, архівними матеріалами, займатися самоосвітою.

Результати навчання:

ПР 2. Бути здатним до роботи з науковими філософськими, з мистецтвознавчими, педагогічними літературними джерелами метою дослідження та критичного аналізу актуальних культурно-мистецьких процесів і явищ, користуючись професійною термінологією

ПР 3. Застосовувати набуті теоретичні знання і узагальнені результати власних наукових досліджень для генерування нових ідей та їх реалізації у творчо-виробничій діяльності, розробляти ідейно-тематичну концепцію вистави.

ПР 8. Володіти управлінськими навичками упродовж роботи над проєктом, нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах у професійній діяльності.

ПР 9. Здійснювати теоретичні дослідження в напрямі специфіки фахової діяльності актора, застосовувати набуті знання з психології творчості, психології мистецтва для виявлення і трансляції художньо-естетичної інформації проєкту.

ПР 10. Уміти застосовувати методологічні засади та методику здійснення наукових досліджень; застосовувати раціональні прийоми пошуку, відбору систематизації та використання інформації.

ПР 14. Бути здатним виявляти тенденції розвитку сучасного театрального процесу, орієнтуватися в різноманітності творчої діяльності фахівців у галузі театру, кіно, музики, літератури, образотворчого мистецтва оперувати системою специфічних засобів виразності в процесі роботи над сценічним проєктом.

ПР 16. Уміти креативно мислити, генерувати ідеї, відповідно до викликів соціуму, бути рішучим у провадженні нових стратегій та їх реалізації.

ПР 19. Знати професійні комунікативні технології, використовувати їх у творчо-педагогічній діяльності.

ПР 20. Вміти публічно презентувати результати власної творчої (інтелектуальної) діяльності в Україні та за її межами.:

Дисципліна «Методологія науково-педагогічних досліджень» репрезентує основні компоненти наукового дослідження: актуальність, об'єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення, мету та його завдання, сукупність необхідних для їх вирішення дослідницьких засобів, а також формує у магістрантів уявлення про послідовність дій дослідника у процесі розв'язання поставлених завдань.

Основою дисципліни є вчення про структуру і функції педагогічного знання; вихідні, фундаментальні педагогічні положення (теорії, концепції, гіпотези), які мають загальнонаукове наповнення; вчення про логіку і методи педагогічного дослідження, способи використання здобутих знань для вдосконалення педагогічної практики та проведення науково-педагогічних досліджень.

Визначальні положення про мету, структуру, функції і методи науково-педагогічного дослідження формують у магістрантів методологію педагогічного дослідження, яка передбачає об'єктивний розгляд педагогічних явищ у їх розвитку та взаємозв'язку. Це сприяє розвитку професійного мислення, відкритості до інновацій, критичного аналізу освітніх явищ і готовності проводити науково-педагогічні дослідження в умовах змін. Таким чином, дисципліна забезпечує вагомий внесок у формування професійної компетентності майбутнього актора, його становлення як фахівця.

У структурі освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво» вивчення курсу «Методологія науково-педагогічних досліджень» ґрунтується на компетентностях і результатах навчання, здобутих магістрантами під час виробничої практики, а набуті у процесі вивчення курсу компетентності знаходять своє застосування під час підготовки до підсумкового оцінювання та виконання творчого проєкту, а також орієнтовані на можливу науково-педагогічну діяльність магістрів цієї спеціальності.

Загалом посібник охоплює 10 тем курсу, містить необхідну теоретичну інформацію, приклади практичного застосування набутих знань, завдання до практичних занять, контрольні запитання та тестові завдання для самоконтролю до кожної теми, індивідуальні завдання та приклади тестових завдань до підсумкового контролю, а також словник основних термінів.

Навчальний посібник призначений для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності В6 Перформативні мистецтва спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво».

ТЕМА 1

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ – ШЛЯХ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Мета: сформувати у магістрантів уявлення про роль методології у науково-педагогічних дослідженнях, встановити зв'язок методології з педагогічною теорією та практикою; вивчити загальнонаукові підходи у науково-педагогічних дослідженнях.

План

1. Сутність та об'єкт педагогіки, роль методології.
2. Зв'язок методології з педагогічною теорією та практикою.
3. Загальнонаукові підходи до педагогічних досліджень:

а) Компетентнісний підхід.

б) Системний підхід.

в) Діяльнісний підхід.

***Ключові слова**: педагогіка, методологія, об'єкт педагогіки, науково-педагогічні дослідження, компетентнісний підхід, діяльнісний підхід, системний підхід,.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Сутність та об'єкт педагогіки, роль методології.

Педагогіка – наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості.

Назва її походить від грецьких слів «paidos» – дитина і «ago» – веду, тобто буквально «дитиноводіння». У Давній Греції так називали рабів, які супроводжували дітей рабовласників до школи, пізніше – вільнонайманих людей, котрі займалися наставництвом, вихованням та навчанням дітей. Називали ще їх педономами, дидаскалами, майстрами.

Кожна наука має свої об'єкт і предмет дослідження та є синтезом знань про явища дійсності, які вона вивчає. Разом тим вона неодмінно перебуває в певних взаємозв'язках з іншими науками.

Об'єктом педагогіки є людина у процесі її виховання, навчання та розвитку, тобто цілеспрямована діяльність суспільства з формування особистості, яка включає освітній процес та його закономірності, тобто вся сфера освіти.

Предмет педагогіки – це цілісний педагогічний процес (навчання, виховання, освіта), його закономірності, принципи, методи, зміст та технології, спрямовані на формування особистості.

Завдання педагогіки – досліджувати, пояснювати, прогнозувати та вдосконалювати процеси навчання, виховання та розвитку особистості, щоб забезпечити її гармонійний розвиток через розробку ефективних методів, форм і змісту освіти, а також модернізацію освітніх систем для підготовки до життя. Вона прагне створювати умови для розкриття потенціалу здобувачів освіти, формуючи їхні знання, навички та ціннісні орієнтири.

Педагогіка досліджує виховання як свідомий і планомірний процес підготовки людини до життя і праці, розкриває його сутність, закономірності, тенденції та перспективи, вивчає принципи і правила, які регулюють виховну діяльність.

Як і кожна наука, педагогіка покликана теоретично узагальнювати факти, проникати у внутрішню природу явищ, виявляти їх причини, передбачати їх розвиток. Вона аналізує об'єктивні закономірності виховного процесу, досліджує істотні й необхідні, загальні та стійкі зв'язки, причинно-наслідкові залежності в ньому. їх знання дає можливість правильно будувати педагогічний процес, прогнозувати результати виховання і здійснювати його відповідно до потреб суспільства.

Педагогічна наука виникла і розвивалась як теорія виховання підростаючих поколінь. Зумовлено це тим, що людина, її духовні та фізичні якості формуються в дитинстві, підлітковому віці та юності. Саме у ці періоди життя розвиток особистості відбувається найбільш інтенсивно, формуються найголовніші її риси та особливості – розумові та фізичні сили, основи світогляду, переконань, моральних почуттів, риси характеру, спрямованість потреб, інтересів, уподобань тощо. Тому істотні прогалини і недоліки у вихованні, допущені в ранньому віці, ліквідувати пізніше надзвичайно важко, а іноді й неможливо.

Методологія в педагогіці відіграє роль фундаментальної стратегічної основи, яка визначає принципи, методи та логіку побудови освітнього процесу. Вона забезпечує обґрунтованість досліджень, вибір ефективних методів навчання та виховання, а також розробку нових педагогічних технологій відповідно до потреб сучасного суспільства.

Основні ролі методології в педагогіці:

• Фундаментальна: розробляє теоретичні основи та принципи наукового пізнання в освітній галузі, допомагаючи розуміти сутність педагогічних явищ та забезпечуючи створення бази для розробки нових концепцій, що відповідають сучасним викликам суспільства.

• Нормативна: регулює наукову діяльність, встановлює правила та рекомендації для проведення педагогічних досліджень, забезпечуючи їх науковість.

• Оцінювально-прогностична: дозволяє проаналізувати минулий досвід, структурувати педагогічне знання та оцінити ефективність застосованих методів і на цій основі моделювати розвиток освітніх систем у майбутньому, спираючись на наукові закономірності.

• Практична: допомагає перетворити теоретичні знання у дієві методики для навчання та виховання, базуючись на системному підході до особистості. Забезпечує вибір конкретного інструментарію (наприклад, компетентнісного або особистісно орієнтованого підходів) для досягнення прогнозованих результатів навчання.

Методологія педагогіки охоплює різні рівні – від філософського до конкретних методик, що забезпечує цілісний підхід до розв'язання науково-педагогічних проблем.

2. Зв'язок методології з педагогічною теорією та практикою.

Методологія педагогіки – це система знань про підходи, принципи та методи дослідження, що слугує мостом між педагогічною теорією (знаннями) та практикою (діяльністю). Вона обґрунтовує теорію, спрямовуючи дослідження на реальні потреби практики, забезпечуючи перехід від опису досвіду до наукового прогнозування та ефективного навчання. Водночас у площині практики вона виконує технологічну функцію, перетворюючи загальні концепції на конкретні алгоритми дій, методики та інноваційні форми взаємодії. Цей трирівневий зв'язок має циклічний характер: теорія пояснює явища, практика слугує критерієм їхньої дієвості, а методологія озброює обидві сфери науково обґрунтованим інструментарієм (Рис.1).

Яскравим прикладом такої взаємозалежності в сучасному українському контексті є концепція Нової української школи (НУШ). У рамках цієї концепції методологічний перехід від знаннєцентризму до гуманістичної педагогіки та дитиноцентризму викликає докорінну модернізацію освіти. Теоретичне обґрунтування унікальності темпу розвитку кожної дитини трансформується у конкретну практику «педагогіки партнерства», за якої вчитель постає фасилітатором, а освітній простір – місцем для діалогу. У цій системі ключове місце посідає компетентнісний підхід, який переорієнтовує освітню мету із накопичення суми фактів на здатність застосовувати знання у життєвих ситуаціях.



Рис. 1. Циклічний трирівневий зв’язок між методологією, теорією і практикою

Наприклад, вивчення математичних операцій у початковій школі перетворюється з розв’язання абстрактних прикладів на діяльнісне моделювання – розрахунок бюджету чи планування покупок.

Логічним завершенням цього методологічного ланцюга є зміна підходу до оцінювання. Перехід від «каральної» функції до «підтримувальної» базується на теорії формувального оцінювання. На практиці це втілюється через інструменти рефлексії, самооцінювання та вербальний зворотний зв'язок, що дозволяє учневі бачити власну траєкторію успіху, а вчителю – оперативно корегувати освітню стратегію. Таким чином, методологія в НУШ не просто декларує цінності, а стає живим механізмом, що поєднує наукову думку із реальним досвідом дитини в класі, забезпечуючи підготовку особистості до викликів сучасного світу.

3. Загальнонаукові підходи до педагогічних досліджень:

а) Компетентнісний підхід.

Компетентнісний підхід визначає концептуальну мету професійної підготовки майбутніх фахівців: формування інтегральної компетентності здобувача вищої освіти, яка поєднує загальні і фахові компетентності та націлює на досягнення програмних результатів навчання, що відповідають цим компетентностям. Компетентнісний підхід став фундаментом у розробці державних стандартів підготовки фахівців всіх спеціальностей, а отже і відповідних освітньо-професійних, освітньо-наукових програм, він є провідним у розробці змісту навчання і силабусів навчальних дисциплін.

Компетентнісний підхід у науково-педагогічних дослідженнях у сучасній освітній парадигмі постає не просто як сукупність нових методів, а як фундаментальна методологічна орієнтація. Його сутність полягає у формуванні та об'єктивному оцінюванні здатності здобувачів освіти інтегрувати й ефективно застосовувати теоретичні знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації в динамічних умовах реальних професійних і життєвих ситуацій.

Ключова трансформація, яку пропонує цей підхід, пов'язана з радикальним зміщенням фокусу: від традиційного накопичення академічних знань, характерного для «знаннєвої» парадигми, до досягнення інтегральних результатів навчання. Такий перехід вимагає від дослідника і педагога переосмислення всього інструментарію – від оновлення дидактичних методів до впровадження альтернативних систем оцінювання.

Для глибшого розуміння специфіки компетентнісного підходу важливо враховувати його структурні особливості, що визначають логіку науково-педагогічного пошуку. Передусім ідеться про його комплексну методологічну основу, яка не обмежується однією теорією, а вибудовується на узгодженому поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого та аксіологічного підходів. Діяльнісний вимір забезпечує трансформацію знань у досвід, особистісно орієнтований – урахування індивідуальних траєкторій розвитку здобувачів освіти, а аксіологічний – формування системи професійних цінностей. У сукупності це дає змогу розглядати освітній процес як цілісний розвиток внутрішнього ресурсу особистості.

Не менш важливою є результативно-цільова спрямованість цього підходу. Якщо в традиційній моделі результатом виступає обсяг засвоєної інформації, то в компетентнісній – ключовим стає здатність до дії. Відповідно, науковий інтерес зосереджується на готовності особистості розв'язувати професійні завдання, діяти в проблемних ситуаціях і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності. У цьому контексті інформація набуває статусу засобу, а не кінцевої мети навчання.

Компетентність при цьому трактується як багатовимірне системне утворення, що виходить за межі традиційної тріади «знання – вміння – навички». Вона охоплює також досвід практичної діяльності, який забезпечує здатність діяти на основі попередньо пережитих ситуацій; готовність до саморозвитку, що передбачає безперервне навчання впродовж життя; а також професійну відповідальність, яка виявляється в усвідомленні наслідків власних рішень і дотриманні етичних норм у професійній діяльності.

Зміни торкаються і підходів до оцінювання результатів навчання. У межах компетентнісної моделі воно набуває діагностико-прогностичного характеру й виходить за межі перевірки репродуктивної пам’яті. Пріоритет надається визначенню реальної здатності діяти, що зумовлює активне використання методів моделювання професійної діяльності, кейс-методів і проєктних технологій. У такому підході критерієм оцінювання стає не відтворення знань, а ефективність запропонованих рішень і здатність застосовувати їх у практичних ситуаціях.

б) Системний підхід

Системний підхід у сучасних наукових дослідженнях постає як фундаментальна методологія, що пропонує особливий погляд на об'єкт пізнання. Замість того, щоб розглядати явище як просту сукупність ізольованих частин, цей підхід трактує його як **цілісну множину взаємопов'язаних елементів**. Головна мета системного аналізу полягає у виявленні внутрішньої структури об'єкта, його функціональних можливостей та характеру взаємодії з навколишнім середовищем, що дозволяє отримати комплексне розуміння складних систем, які неможливо осягнути шляхом простого механічного додавання їхніх характеристик.

Фундаментальні засади системного аналізу

Ефективність системного підходу ґрунтується на кількох засадничих принципах, кожен з яких розкриває окрему грань організації складних об'єктів. Перш за все, це принцип ***цілісності,*** який стверджує пріоритет цілого над його частинами. У системі виникають нові (емерджентні) властивості, які не притаманні жодному з її елементів окремо. Відтак, будь-яка трансформація одного компонента неминуче спричиняє ланцюгову реакцію, що змінює стан усієї системи.

Тісно пов'язаним із цілісністю є принцип ***структурності***. Він передбачає детальний аналіз внутрішньої організації об'єкта, де фокус уваги зміщується з самих елементів на характер зв’язків між ними. Саме стабільність цих зв’язків забезпечує впорядкованість системи та її здатність зберігати життєдіяльність під впливом зовнішніх факторів.

Розглядаючи систему в її динаміці, неможливо оминути принцип ***ієрархічності***. Згідно з ним, будь-який об’єкт дослідження є багаторівневою конструкцією: він одночасно виступає як самостійна система і як елемент (підсистема) системи вищого порядку. Це вимагає від дослідника вертикального аналізу – від мікроструктур до макроконтекстів. У цьому ж контексті розкривається і принцип ***багаторівневості опису***, який зобов'язує науковця вивчати об'єкт у різних площинах: морфологічній (будова), функціональній (процеси) та історичній (генезис і розвиток).

Нарешті, системний підхід неможливий без урахування ***взаємозв’язку із середовищем***. Система не існує у вакуумі; вона постійно обмінюється інформацією, енергією чи ресурсами з іншими системами. Вивчення цих зовнішніх каналів взаємодії дозволяє зрозуміти межі системи та її адаптивні можливості в умовах зовнішньої мінливості.

Процесуальна логіка системного дослідження

Реалізація системного підходу в науковій практиці розгортається через послідовність взаємопов'язаних етапів. Процес розпочинається з ***визначення об’єкта та системи***, що включає чітку делімітацію меж дослідження, формулювання стратегічних цілей функціонування системи та ідентифікацію її ключових компонентів.

Наступним кроком стає ***структурний аналіз***, під час якого вибудовується «карта» внутрішніх взаємодій. Дослідник класифікує зв’язки на системоутворювальні, координаційні та субординаційні, що дозволяє зрозуміти, як саме тримається цілісність об’єкта. Це логічно переходить у ***функціональний аналіз***, де акцент робиться на механізмах життєдіяльності системи. Тут вивчається, як система виконує свої завдання, як вона реагує на внутрішні конфлікти та які вектори розвитку є для неї пріоритетними.

Завершальним і найбільш прогностичним етапом є ***моделювання***. Створення системної моделі – математичної, концептуальної чи графічної – дозволяє не лише відтворити структуру об’єкта, а й спрогнозувати його поведінку в майбутньому, перевірити гіпотези щодо його реакції на критичні зміни без втручання в реальну систему.

Розглянемо застосування системного підходу на прикладі професійної підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Застосування системного підходу до підготовки майбутнього викладача вищого навчального закладу вимагає відмови від фрагментарного вивчення окремих дисциплін на користь формування цілісного професійного профілю. У цій моделі ***об’єкт дослідження*** – особистість майбутнього педагога – розглядається як складна відкрита система, що інтегрує в собі декілька фундаментальних підсистем. Перша з них, *науково-дослідна*, відповідає за

здатність фахівця генерувати та критично осмислювати нове знання, тоді як друга, *педагогічна*, забезпечує інструментарій для ефективної трансляції цього знання студентській аудиторії. Третім невід'ємним компонентом виступає *особистісно-психологічна підсистема*, яка охоплює емоційний інтелект, лідерські якості та стресостійкість. Важливо розуміти, що дефіцит або збій у функціонуванні навіть одного з цих елементів, наприклад, недостатня цифрова грамотність, неминуче знижує ефективність усієї професійної системи, незалежно від глибини теоретичних знань викладача.

Аналізуючи ***внутрішню структуру та зв'язки*** такої підготовки, ми виявляємо складну мережу взаємозалежностей. Горизонтальні зв'язки забезпечують змістовну інтеграцію: наприклад, знання з психології вищої школи стають фундаментом для вибору адекватних методів навчання у курсі методики викладання. Водночас вертикальні зв'язки гарантують спадкоємність етапів навчання, де фундаментальна теорія логічно переростає у прикладні навички під час асистентської практики. Така архітектура зв'язків перетворює навчальний план із набору предметів на життєздатний механізм професійного становлення.

Розгляд об'єкта через призму ***ієрархічності та багаторівневості*** дозволяє науковцю та методисту побачити підготовку фахівця в різних масштабах. На мікрорівні системою постає кожне окреме лекційне чи практичне заняття, що має свої цілі, зміст та зворотний зв'язок. Мезорівень охоплює цілісну освітню програму (наприклад, за спеціальністю В6 Перформативні мистецтва спеціалізацією В6.01 Сценічне мистецтво освітньо-професійна програма «Театральне мистецтво»), де всі компоненти синхронізовані для досягнення кінцевого результату. На макрорівні підготовка вписана у глобальне освітнє середовище університету та державні стандарти, що диктують актуальні вимоги до професії у сучасному світі.

Оскільки система підготовки є ***динамічною та відкритою***, вона перебуває у постійному взаємозв'язку із зовнішнім середовищем. Це означає миттєве реагування на виклики сучасності: від запитів ринку праці на розвиток м'яких навичок (soft skills) до необхідності інтеграції штучного інтелекту в освітній процес. В умовах сучасних викликів, зокрема в контексті відновлення Запорізького регіону, зовнішнє середовище вимагає від викладача додаткових функцій – здатності до кризового менеджменту та фасилітації у складних соціальних умовах.

Завершальним етапом реалізації системного підходу є ***прогностичне моделювання результату***. Замість традиційного контролю окремих знань, здійснюється оцінка цілісної моделі компетентностей. Це дозволяє перевірити, як спрацювала вся система підготовки у реальних умовах, наприклад, під час

проведення лекційних і практичних занять, де наукова глибина матеріалу має органічно поєднуватися з педагогічною майстерністю та психологічною стійкістю. Таким чином, системний підхід забезпечує підготовку не просто «носія інформації», а універсального фахівця, здатного до саморозвитку та ефективної діяльності в мінливому освітньо-науковому просторі.

Підсумовуючи, варто зазначити, що системний підхід є потужним інструментом подолання наукової однобічності та вузької спеціалізації. Його головна цінність полягає у здатності розв'язувати складні, міждисциплінарні проблеми, які вимагають синтезу знань з різних галузей. Завдяки глибокому аналізу структурних зв’язків та врахуванню середовищних чинників, системний підхід забезпечує справжню об’єктивність та комплексність наукового пошуку, роблячи його результати обґрунтованими та практично значущими.

в) Діяльнісний підхід до науково-педагогічних досліджень.

У системі сучасних науково-педагогічних координат діяльнісний підхід постає як фундаментальна методологічна орієнтація, що докорінно змінює побудову освітнього процесу. Його сутність полягає у визнанні того, що справжній особистісний розвиток, глибоке засвоєння знань та формування ціннісних орієнтацій можливі лише через активну власну діяльність здобувача освіти. На відміну від традиційної репродуктивної моделі, де учень/студент постає пасивним реципієнтом готової інформації, діяльнісний підхід перетворює навчання на процес «відкриття» знань. Це передбачає не просто механічне виконання вправ, а свідоме формування ключових компетентностей через розв'язання реальних життєвих проблем, стимулювання критичного мислення та виховання інтелектуальної самостійності.

Фундаментальні аспекти та внутрішня логіка діяльності

Центральною постаттю цієї методології є ***активний суб'єкт пізнання***. У межах діяльнісного підходу студент перестає бути об'єктом педагогічного впливу; він стає повноправним дослідником, який самостійно або у співпраці конструює нове знання, випробовує гіпотези та створює інтелектуальні чи матеріальні продукти. Такий підхід вимагає від дослідника детального аналізу самої структури діяльності, яка є багаторівневим механізмом. Вона бере свій початок із внутрішньої потреби, що трансформується у конкретний мотив – рушійну силу навчання. Далі слідує чітке формулювання мети, добір відповідних засобів та реалізація послідовних дій, що зрештою призводять до очікуваного результату. Розуміння цього алгоритму дозволяє науковцям проектувати освітні ситуації, де кожен крок студента є усвідомленим та особистісно значущим.

Реалізація цих теоретичних засад у практичній площині відбувається через специфічний набір інноваційних методів. Діяльнісний підхід вимагає впровадження проблемних діалогів, де істина народжується в дискусії,

та проєктного навчання, яке дозволяє інтегрувати знання з різних галузей для створення цілісного результату. Важливе місце посідають ігрові технології та симуляції, що моделюють реальні життєві виклики у безпечному освітньому просторі, а також розвинена система самостійної роботи, яка формує навички самодисципліни та відповідальності.

Головною та ключовою метою цього підходу є формування конкурентоспроможної особистості, адаптованої до вимог цифрової епохи. Мова йде про виховання фахівця, здатного до безперервної самоосвіти протягом усього життя, успішної соціальної інтеграції та високого рівня професійної самореалізації. У науково-педагогічних дослідженнях діяльнісний інструментарій стає базисом для створення умов, де навчання через дію забезпечує життєздатність компетентностей. Це особливо актуально для реалізації концепції Нової української школи (НУШ), де діяльнісний підхід (включно з ігровими методиками у початковій ланці) визначено як один із наріжних каменів освітньої реформи.

Значення для методології педагогічного пошуку

Таким чином, діяльнісний підхід у наукових розвідках дозволяє дослідникам глибше вивчити механізми переходу від зовнішнього педагогічного впливу до внутрішнього психічного новоутворення в особистості студента. Він забезпечує перехід від «школи пам'яті» до «школи мислення та дії», що є критично важливим для підготовки вчителів нового покоління, здатних працювати в умовах невизначеності та постійних соціальних трансформацій.

Зазначимо, що подані у цьому пункті лекції підходи далеко не вичерпують їхню множину. Наприклад, важливе місце в науково-педагогічних дослідженнях відіграють аксіологічний, особистісно-орієнтований, термінологічний, когнітивний, синергетичний, акмеологічний, контекстний та інші підходи.



Питання для самоконтролю

1. Що є об`єктом і предметом педагогіки?
2. Які основні ролі методології в педагогіці? Охарактеризуйте їх.
3. Дайте визначення методології педагогіки.
4. У чому полягає циклічний трирівневий зв'язок між методологією, теорією і практикою?
5. У чому полягає компетентнісний підхід у науково-педагогічних дослідженнях?
6. Які основні риси діяльнісного підходу у науково-педагогічних дослідженнях?



Тестові завдання для самоперевірки

1. Предметом педагогіки є …

A) цілісний педагогічний процес (навчання, виховання, освіта), його закономірності, принципи, методи, зміст та технології, спрямовані на формування особистості;

B) людина у процесі її виховання, навчання та розвитку;

C) цілі, зміст, форми, методи і засоби навчання;

D) серед відповідей A–C немає правильної.

2. Що визначає методологія в педагогіці?

A) розумові та фізичні сили, основи світогляду, переконань, моральних почуттів, риси характеру;

B) принципи, методи та логіку побудови освітнього процесу;

C) розвиток особистості, найголовніші її риси та особливості;

D) формування особистості, освітній процес та його закономірності.

3. Методологія педагогіки – це …

A) теорія виховання підростаючих поколінь;

B) теоретичне узагальнення фактів, проникнення у внутрішню природу явищ, виявлення їх причин, передбачення їх розвитку;

C) система знань про підходи, принципи та методи дослідження, що слугує мостом між педагогічною теорією (знаннями) та практикою (діяльністю);

D) Серед відповідей A–C немає правильної.

4. Практика …

A) розробляє концепції та методи, які педагог використовує у навчальному процесі для підвищення якості виховання ;

B) визначає понятійний апарат, логіку побудови теорій та загальні принципи пізнання педагогічних явищ;

C) є джерелом нових ідей та критерієм істинності педагогічних теорій; вона перевіряє їх ефективність;

D) переорієнтовує освітню мету із накопичення суми фактів на здатність застосовувати знання у життєвих ситуаціях .

5. У чому полягає сутність компетентнісного підходу у науково-педагогічних дослідженнях?

A) у формуванні та об’єктивному оцінюванні здатності здобувачів освіти інтегрувати й ефективно застосовувати теоретичні знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації в динамічних умовах реальних професійних і життєвих ситуацій;

B) у виявленні внутрішньої структури об'єкта, його функціональних можливостей та характеру взаємодії з навколишнім середовищем;

C) у визнанні того, що справжній особистісний розвиток, глибоке засвоєння знань та формування ціннісних орієнтацій можливі лише через активну власну діяльність здобувача освіти;

D) серед відповідей A–C немає правильної.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–3, одне з питань (на вибір) розкрити поглиблено. У п. 3 кожен із загальних підходів у науково-педагогічних дослідженнях розглядається окремо.

Завдання 2. Складіть анотований список літератури до питання 3.

Завдання 3. Дайте відповідь на проблемне питання: Який із загальнонаукових підходів у науково-педагогічних дослідженнях є, на ваш погляд, найбільш ефективним? Відповідь обґрунтуйте.

ТЕМА 2

ПРОЦЕС НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ



Мета*:* сформувати у студентів уявлення про організацію наукової діяльності в Україні та науково-дослідницьку діяльність студентів, про ефективність наукових досліджень; вивчити особливості вибору теми дослідження та його категоріальний апарат .

План

1. Організація наукової діяльності в Україні.
2. Науково-дослідницька діяльність студента.
3. Вибір теми та реалізація наукового дослідження.
4. Ефективність наукових досліджень.
5. Категоріальний апарат науково-педагогічного дослідження: актуальність, мета і завдання, об’єкт, предмет, методи, наукова новизна, практична значущість, апробація.



***Ключові слова**: наукова діяльність, науково-дослідницька діяльність студента, тема дослідження, категоріальний апарат наукового дослідження*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Організація наукової діяльності в Україні.

Організація наукової діяльності в Україні побудована на принципі стратегічного поєднання державного регулювання та функціонального самоврядування наукових установ. Ця модель дозволяє балансувати між загальнодержавними пріоритетами, які визначають Міністерство освіти і науки (МОН) та Національна рада, та внутрішньою автономією дослідницьких центрів, де ключову роль відіграє Національна академія наук України. Така структура охоплює весь спектр наукового пошуку – від фундаментальних досліджень, спрямованих на здобуття принципово нових знань, до прикладних розробок, що мають на меті розв'язання конкретних практичних завдань.

Державне управління та інституційна база

Фундаментом цієї системи є ***державне управління***, яке спирається на законодавчу базу, зокрема на базовий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Кабінет Міністрів України виступає головним органом, що формує стратегічний курс, тоді як Міністерство освіти і науки України виконує функції центрального органу виконавчої влади, забезпечуючи практичну реалізацію державної політики. Важливим елементом демократизації управління є ***Національна рада України з питань розвитку науки і технологій***. Створена безпосередньо при Кабміні, вона слугує майданчиком для постійної взаємодії між науковою спільнотою та владою, дозволяючи вченим безпосередньо впливати на прийняття стратегічних рішень.

Структурні сектори та фінансове забезпечення

Структура сучасної української науки є багаторівневою та включає два основні сектори: академічний та університетський. Академічний сектор представлений Національною академією наук (НАН) України та мережею галузевих академій, які зосереджені на глибоких теоретичних розробках. Університетська ж наука інтегрує дослідницьку роботу безпосередньо в освітній процес закладів вищої освіти, створюючи умови для підготовки нових поколінь дослідників.

Ефективність цих структур напряму залежить від ***фінансування***. Хоча левова частка ресурсів традиційно надходить із державного бюджету через пряме фінансування установ, останніми роками впроваджується конкурентна модель. Зокрема, Національний фонд досліджень України забезпечує грантову підтримку найбільш перспективних проектів на основі незалежної експертизи, що стимулює внутрішню конкуренцію та якість робіт.

Кадровий потенціал та етапи наукового циклу

Окрему увагу приділено ***атестації кадрів***, оскільки інтелектуальний капітал є головним ресурсом науки. Система здобуття наукових ступенів (доктора філософії та доктора наук) і вчених звань (доцента та професора) суворо регулюється МОН України, що забезпечує дотримання високих стандартів академічної доброчесності та кваліфікації.

Безпосередній процес наукової роботи проходить через чітко визначені етапи:

- **Планування**, де відбувається критичний вибір тематики, формулювання мети та розробка методології, що відповідає актуальним світовим викликам.
- **Етап проведення**, який включає безпосередньо дослідницьку роботу – експерименти, архівні пошуки чи теоретичне моделювання.
- **Апробація та впровадження**, що передбачають легітимізацію отриманих результатів через обговорення на конференціях, публікації у фахових виданнях, захист інтелектуальної власності патентами та, зрештою, інтеграцію нових технологій чи методик у реальний сектор економіки.

Глобальний контекст та стратегічна мета

Сучасна наука неможлива без ***міжнародної співпраці***. Участь українських вчених у глобальних проектах, таких як європейська програма Horizon 2020 та її наступниці, дозволяє не лише залучати додаткові інвестиції, а й інтегрувати вітчизняні розробки у світовий науковий простір. У підсумку, вся система організації наукової діяльності в Україні спрямована на постійне підвищення інноваційного потенціалу держави, що досягається шляхом нерозривної єдності науки, освіти та виробництва.

2. Науково-дослідницька діяльність студента.

Науково-дослідницька діяльність студентів являє собою складну інтелектуальну працю, яка органічно поєднує освітній процес із самостійним науковим пошуком. Це не просто додаткове навантаження, а дієвий інструмент формування професійних компетентностей. Через написання рефератів, курсових та дипломних робіт, а також через участь у проблемних наукових групах і конференціях, студент трансформується з пасивного споживача інформації на активного дослідника. Головною метою такої діяльності є розвиток творчого мислення та підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного нестандартно вирішувати складні професійні завдання.

Класифікація форм наукової роботи

В академічній практиці науково-дослідницьку роботу прийнято поділяти на два ключові типи, які тісно взаємодіють між собою. Перший тип – це ***дослідницька робота, інтегрована в навчальний процес***. Вона є обов’язковою для всіх і реалізується через виконання семінарських завдань із елементами

пошуку, а також через написання курсових та кваліфікаційних магістерських робіт. Другий тип охоплює ***наукову роботу в позанавчальний час,*** яка базується на добровільній ініціативі. Вона передбачає поглиблене вивчення тем у наукових гуртках і проблемних групах, виступи на конференціях, участь у семінарах та представлення власних розробок на всеукраїнських чи міжнародних конкурсах наукових робіт.

Ключові завдання наукового розвитку студента

Система студентської науки спрямована на реалізацію кількох стратегічних завдань. По-перше, це ***опанування методології***, що дозволяє студенту засвоїти алгоритми самостійного розв'язання наукових проблем. По-друге, науковий пошук сприяє ***професійному розвитку***, забезпечуючи глибше занурення у спеціальність та стимулюючи розкриття індивідуальних творчих здібностей. Важливим аспектом є також ***апробація отриманих результатів***, яка відбувається під час публічного обміну інформацією, написання звітів та статей. Зрештою, це безпосередній ***науковий пошук***, орієнтований на вивчення актуальних суспільних чи технічних проблем та спробу впровадження знайдених рішень у реальну практику.

Етапність реалізації дослідницького проекту

Процес наукового дослідження студента є логічно послідовним і розпочинається з ***вибору теми***, де критично важливо обґрунтувати її актуальність для сучасної науки. Наступним кроком є ***аналітичний етап***, що включає збір, ретельне вивчення та системний аналіз наявної наукової літератури за обраним напрямом. Після теоретичної підготовки настає ***експериментальна частина,*** де за допомогою дослідів, опитувань чи моделювання збираються первинні дані. Завершується робота ***формулюванням авторських висновків*** та належним технічним оформленням результатів згідно з академічними стандартами.

Активна залученість до наукової діяльності не лише формує цілісний світогляд майбутнього фахівця, а й суттєво підвищує його конкурентоспроможність на сучасному ринку праці, де цінується здатність до самоосвіти та аналітики.

3. Вибір теми та реалізація наукового дослідження.

Вибір теми є відправною точкою, що визначає стратегічний успіх усього наукового пошуку (Рис. 2). Вона має не лише відповідати професійним інтересам дослідника, а й бути **актуальною**, тобто розв’язувати суперечності, які існують у сучасній науці чи практиці.

Вибору теми дослідження передує ознайомлення із проблемою дослідження Проблема дослідження постає як наукове або практичне протиріччя, а також як вияв недостатності наявних знань чи методів, що потребує розв’язання. Вона відображає невідповідність між уже відомим і тим,

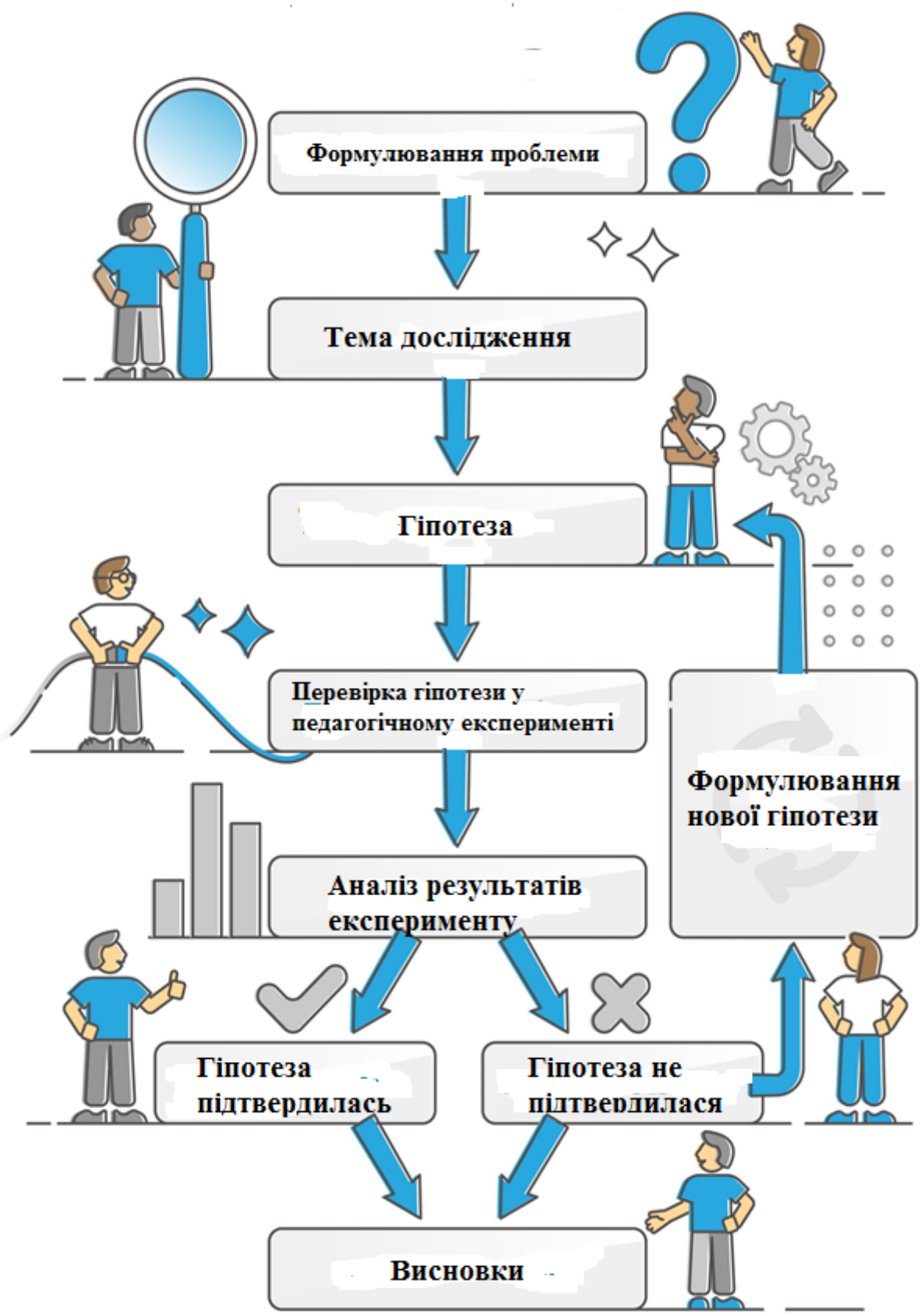


Рис. 2. Етапи формулювання і реалізації теми дослідження

що ще необхідно з'ясувати, слугуючи підґрунтям для формування мети, об'єкта й предмета наукової роботи. За своєю суттю проблема є питанням, на яке в межах існуючих теоретичних концепцій або прикладних методик немає однозначної відповіді. Її виникнення зумовлюється прогалинами в теорії, появою нових фактів, що суперечать усталеним знанням, або ж неефективністю застарілих підходів. У науковому тексті, зокрема у вступі до курсової, кваліфікаційної чи дисертаційної роботи, проблема формулюється як складна суперечність, що потребує спеціального дослідження. Наведемо кілька прикладів таких суперечності у сфері освіти:

- між суспільною потребою у кваліфікованих фахівцях і рівнем професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів;
- між потребою у цілеспрямованому педагогічному управлінні процесом розвитку особистості і фактичною розпорошеністю, неузгодженістю педагогічного впливу;
- між домінуючими колективними формами навчання та індивідуальним характером опанування знаннями;
- неперервним нарощенням обсягу інформації та рівнем оволодіння студентами навичками самостійної роботи.

Процес формулювання проблеми передбачає послідовне з'ясування того, що саме залишається недостатньо дослідженим, окреслення протиріччя між бажаним станом і реальною ситуацією, а також чітке визначення питання, яке необхідно розв'язати або пояснити. Таким чином, проблема дослідження виступає вихідною основою для визначення теми та організації подальшого пошуку нових знань.

Окрім об'єктивної новизни, тема повинна бути ***реальною для виконання***: дослідник має зважати на наявність джерельної бази, доступність необхідного інструментарію та часові межі. Вдало сформульована назва чітко окреслює межі дослідження, не допускаючи надмірного узагальнення або, навпаки, занадто вузького підходу.

Алгоритм реалізації наукового пошуку

Реалізація дослідження – це системний процес, який розгортається від теоретичного задуму до практичного втілення. Цей шлях можна розділити на кілька ключових етапів:

1. ***Концептуалізація та планування.*** На основі обраної теми формується об'єкт, предмет, мета та завдання роботи. На цьому етапі висувається наукова гіпотеза – припущення, яке потребує доведення або спростування в ході подальшої роботи.

2. ***Джерелознавчий аналіз.*** Дослідник здійснює критичний огляд існуючих напрацювань, класифікує підходи попередників та визначає «білі

плями», які потребують заповнення. Це створює надійний теоретичний фундамент для авторських пропозицій.

3. ***Емпірична та аналітична робота.*** Це етап безпосередньої реалізації методів дослідження: збору даних, проведення експериментів, анкетування чи моделювання. Отримані результати піддаються ретельному аналізу, де статистичні чи якісні показники трансформуються у наукові аргументи.

4. ***Синтез, формулювання висновків.*** Завершальна фаза передбачає формулювання висновків, які мають корелювати з поставленими завданнями. Важливим аспектом реалізації є апробація – представлення результатів науковій спільноті для отримання критичних зауважень та підтвердження достовірності знахідок.

Типові помилки студентів при формулюванні теми дослідження

Аналіз студентських робіт дозволяє виділити ряд поширених помилок, які можуть суттєво ускладнити подальшу наукову діяльність та знизити якість кінцевого результату. Уникнення цих помилок на старті допоможе студентам працювати ефективніше.

- ***Надмірна широта та абстрактність.*** Студенти часто намагаються охопити занадто великий обсяг проблем у рамках однієї роботи. Наприклад, тема "Управління підприємством у сучасних умовах" є занадто широкою. Наукове дослідження вимагає фокусування на конкретному аспекті, галузі чи проблемі, наприклад: "Особливості антикризового управління на підприємствах агропромислового комплексу в умовах цифрової трансформації".

- ***Відсутність актуальності та новизни.*** Тема може бути цікавою самому студенту, але не мати значення для сучасної науки чи практики. Це відбувається, коли досліджуються вже давно вирішені або застарілі проблеми. Тема має відповідати на питання "Чому це важливо саме зараз?" і пропонувати хоча б мінімальний елемент нового знання.

- ***Неврахування наявних ресурсів та обмежень.*** Студент може обрати тему, для реалізації якої в нього немає необхідного часу, фінансування чи доступу до даних (наприклад, засекречена інформація підприємства). Також важливо оцінити, чи достатньо за цією темою наукових джерел (літератури). Обираючи тему "Аналіз фінансового стану IT-гігантів США", потрібно бути впевненим, що ви зможете отримати доступ до необхідної звітності.

- ***Суто реферативний характер.*** Тема не повинна обмежуватися лише оглядом існуючої літератури чи описом загальновідомих фактів. Студентське дослідження має містити елементи самостійного аналізу, порівняння різних підходів, а також авторські пропозиції чи рекомендації. Наприклад, тема "Сутність і види конкуренції" більше підходить для реферату, а для курсової

роботи краще сформулювати її як "Оцінка конкурентоспроможності продукції підприємства на основі маркетингового аналізу".

• ***Формальний підхід та відсутність інтересу.*** Дослідження, обране лише для того, щоб "відписатися", зазвичай є поверховим і неефективним. Справжня залученість до теми стимулює глибоке занурення в проблему та пошук нестандартних рішень.

• ***Нечіткість або двозначність у назві.*** Назва теми має бути лаконічною, але водночас точно відображати зміст роботи. Слід уникати довгих, заплутаних речень, а також використання слів, які не мають чіткого наукового визначення або можуть бути витлумачені двояко. У назві не повинно бути жодних зайвих слів.

Ефективна реалізація наукового дослідження вимагає від автора не лише глибоких знань, а й високого рівня самоорганізації, дотримання етики наукового пошуку та здатності до критичного переосмислення власних результатів. Такий підхід перетворює дослідження з формального тексту на вагомий внесок у розвиток обраної галузі.

4. Ефективність наукових досліджень.

Ефективність наукових досліджень розглядається як фундаментальне співвідношення між отриманими науковими, економічними чи соціальними результатами та сукупними витратами ресурсів, необхідних для їх досягнення. Вона безпосередньо залежить від наукової значущості розробок, що виражається через публікаційну активність і патентування, а також від глибини практичного впровадження, яке здатне забезпечити очікуваний або реальний економічний ефект. Традиційно в наукознавстві виокремлюють чотири взаємопов’язані види ефективності: наукову, технічну, економічну та соціальну, кожна з яких має свою специфіку оцінювання.

Оцінка якості наукової діяльності базується на системі ґрунтовних критеріїв, серед яких першочергову роль відіграє наукова значущість. Цей показник охоплює не лише абсолютну новизну отриманих результатів, а й рівень їхнього визнання у фаховій спільноті, що підтверджується кількістю публікацій у авторитетних виданнях, індексами цитованості, успішними захистами дисертаційних робіт та інтенсивністю патентної активності. Поряд із суто академічними здобутками важливе місце посідає економічний ефект, який проявляється у суттєвому зниженні витрат живої та уречевленої праці, зростанні обсягів реалізації інноваційних результатів та отриманні чистого прибутку від їх безпосереднього впровадження. Кінцевим етапом цього процесу є практична реалізація, яка передбачає інтеграцію результатів у реальний сектор виробництва, створення принципово нових технологічних циклів або розробку унікальних матеріалів.

Розглядаючи природу ефектів від дослідницької діяльності, варто закцентувати увагу на їхньому розмаїтті. Економічний ефект зазвичай розраховується як фактична економія коштів або прибуток, отриманий підприємством чи галуззю, причому об'єктивні дані про таку ефективність стають доступними переважно через рік після початку впровадження розробки. Науково-технічний ефект, на відміну від фінансового, фокусується на продукуванні нових фундаментальних знань, створенні винаходів та суттєвому вдосконаленні технічних характеристик існуючих систем. Водночас соціальний ефект спрямований на глобальні трансформації: покращення умов праці, зміцнення здоров'я населення, розвиток системи освіти та гармонізацію екологічного стану довкілля. Хоча ці показники важче піддаються точному кількісному вимірюванню, вони є визначальними для сталого розвитку суспільства. При цьому моніторинг ефективності має бути безперервним: він розпочинається з теоретичного прогнозування на етапі планування, продовжується через оцінку очікуваних результатів під час самого дослідження і завершується визначенням фактичних показників після повного впровадження розробок у практику.

Специфіка наукової ефективності у сфері педагогічних досліджень полягає у відтермінованому характері результатів та їхній переважно нематеріальній природі. Ефективність у педагогіці вимірюється якісними змінами в освітньому процесі: підвищенням рівня навченості та вихованості здобувачів освіти, формуванням у них ключових компетентностей та ціннісних орієнтирів. Важливим критерієм тут постає інноваційність запропонованих методик, їхня адаптивність до запитів сучасної школи та здатність оптимізувати навантаження на педагога й учня. Оскільки педагогічне дослідження завжди має соціальну спрямованість, його результативність визначається також рівнем готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в умовах мінливого соціокультурного середовища, що в перспективі забезпечує розвиток інтелектуального капіталу держави.

5. Категоріальний апарат науково-педагогічного дослідження.

Категоріальний апарат науково-педагогічного дослідження являє собою цілісну, логічно побудовану систему базових понять, категорій, термінів та принципів, які в сукупності визначають стратегічну спрямованість, внутрішню логіку та змістовне наповнення наукової роботи. Саме чіткість і несуперечливість цього апарату забезпечують наукову строгість опису складних педагогічних явищ, дозволяючи досліднику уникнути типових методологічних помилок, як-от підміна понять або розмитість меж досліджуваної проблеми.

Фундаментом будь-якого пошуку є обґрунтування **актуальності**, що передбачає глибокий аналіз суперечностей між сучасними вимогами суспільства до системи освіти та реальним станом педагогічної практики. Це не просто декларація важливості теми, а доведення необхідності розв'язання конкретної проблеми саме в поточний історичний момент. Центральне місце в структурі займають **об'єкт і предмет дослідження**, які часто помилково ототожнюють. Об'єкт постає як широке педагогічне явище або цілісний процес (наприклад, професійна підготовка майбутніх учителів), що породжує проблемну ситуацію. Натомість предмет дослідження є більш вузьким і специфічним: він виокремлює конкретні сторони, властивості, зв'язки або механізми об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню та трансформації в межах даної роботи. У Додатку А подано «Алгоритм визначення об'єкта та предмета науково-педагогічного дослідження».

Логічне розгортання дослідження формується через **мету та завдання**. Мета відображає ідеальний кінцевий результат, якого прагне досягти науковець (наприклад, розробка методики чи моделі), тоді як завдання є покроковим алгоритмом її реалізації. Зазвичай завдання структуруються від теоретичного аналізу проблеми до розробки практичних рекомендацій та експериментальної перевірки їхньої ефективності. Особливе значення має **наукова гіпотеза**[1] – це обґрунтоване припущення про можливий шлях розв'язання проблеми, яке потребує ретельної верифікації. Вона постає дороговказом, що визначає вибір **методологічних підходів та методів**. Методологія забезпечує концептуальну єдність роботи, а методи (від теоретичного моделювання до емпіричного спостереження, опитування та педагогічного експерименту) слугують інструментарієм для збору та аналізу достовірних даних.

Результативність дослідження втілюється в його **науковій новизні**, яка фіксує авторський внесок у розвиток педагогічної думки: що саме було вперше обґрунтовано, удосконалено чи дістало подальший розвиток. При цьому важливо пам'ятати, що науково-педагогічний пошук завжди базується на фундаментальних категоріях педагогіки – **навчанні, вихованні та освіті**, які є спільним знаменником для будь-яких освітніх трансформацій. Тільки за умови вивіреної кореляції між усіма елементами категоріального апарату дослідження набуває ознак наукової зрілості та практичної цінності.

Окрему увагу в межах науково-педагогічних розвідок варто приділяти критеріям ефективності, адже правильно сформульований категоріальний апарат є запорукою отримання результату, що має високу прогностичну

[1] Зазначимо, що останнім часом наявність гіпотези дослідження у дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора філософії не є нормативною вимогою, її використання залишається прерогативою здобувача.

значущість. У педагогіці ефективність часто виражається не в миттєвих показниках, а у зростанні якості освітнього середовища та особистісному розвитку суб'єктів навчання, що вимагає від дослідника особливої точності у визначенні одиниць вимірювання та індикаторів успішності обраної стратегії.



Питання для самоконтролю

1. На якому принципі побудована організація наукової діяльності в Україні?
2. Якою є класифікація форм наукової роботи студентів? Наведіть коротку характеристику кожної з форм.
3. Наведіть приклади суперечностей у сфері освіти.
4. Який алгоритм реалізації наукового пошуку?
5. У чому полягає ефективність наукових досліджень?
6. Перелічіть поняття, що входять до категоріального апарату науково-педагогічного дослідження.



Тестові завдання для самоперевірки

1. Серед запропонованих назв законів визначити базовий закон для державного управління науковою діяльністю в Україні

A) «Про вищу освіту»;

B) «Про Кабінет Міністрів України»;

C) «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

D) серед відповідей A-C немає правильної.

2. Які з перелічених варіантів завдань відповідають ключовим завданням наукового розвитку студента?

A) опанування методології, професійний розвиток, апробація отриманих результатів, науковий пошук);

B) вичленування проблеми дослідження на основі суперечностей, формулювання теми, обґрунтування актуальності, формулювання мети і завдань;

C) підвищення коефіцієнта інтелекту, розвиток критичного мислення, формування здатностей працювати в команді, демонстрація лідерських якостей та ін.;

D) серед відповідей A-C немає правильної.

3. Проблема дослідження постає …

A) з об’єкта дослідження;

B) як наукове або практичне протиріччя, а також як вияв недостатності наявних знань чи методів, що потребує розв’язання;

C) з предмета дослідження та його мети;

D) як результат огляду психолого-педагогічної літератури.

4. Оцінка якості наукової діяльності базується на системі ґрунтовних критеріїв, серед яких першочергову роль відіграє …

A) логічна досконалість проведеного дослідження;

B) наукова значущість;

C) відповідність результату декларованій меті дослідження;

D) відповідність нормативним вимогам.

5. Які з наведених понять не відносяться до категоріального апарату науково-педагогічного дослідження?

A) актуальність;

B)мета і завдання;

C) наукова валідність;

D) об’єкт і предмет.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Вправа «Методологічний детектив». Інструкція: Перед вами чотири варіанти формулювання об’єкта та предмета дослідження. У кожному з них допущено одну з типових методологічних помилок (підміна понять, звуження об’єкта, невідповідність темі тощо). Ваше завдання – знайти помилку, пояснити, у чому вона полягає, та запропонувати правильний варіант.

Картка №1. **Тема:** Використання елементів біомеханіки в сучасній підготовці актора.

Об’єкт: Акторський тренінг як засіб формування сценічної майстерності.

Предмет: Біомеханіка як засіб пластичної виразності.

Картка №2. Тема: Особливості роботи режисера з аматорським театральним колективом.

Об’єкт: Методика режисерської роботи з аматорами.

Предмет: Аматорський театр як соціокультурне явище.

ТЕМА 3

ПОНЯТТЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕНЬ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета*:* ознайомити магістрантів з рівнями методології, принципами, методами та технікою наукових досліджень; вивчити теоретичні методи (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання) та емпіричні методи (анкетування, спостереження, тестування, контент-аналіз, вивчення досвіду роботи педагогів закладів вищої освіти).

План

1. Рівні, принципи та функції методології.
2. Класифікація і види наукових досліджень, методи та етапи їх проведення.
3. Методи досліджень на теоретичному рівні: аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.
4. Методи емпіричного дослідження. анкетування, спостереження, тестування, контент-аналіз, вивчення досвіду роботи педагогів закладів вищої освіти.

***Ключові слова**: методологія, методологія педагогічних досліджень, метод, класифікація, види наукових досліджень, принцип, підхід, парадигма*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Рівні, принципи та функції методології.

Методологія (від грец. *methodos* – шлях пізнання та *logos* – вчення) – це багатогранне поняття, що охоплює систему методів пізнання і практики, а також теоретичне вчення про принципи, прийоми та засоби організації наукової діяльності. У широкому сенсі вона постає як концептуальний виклад мети та змісту дослідження, що забезпечує отримання об'єктивної, точної та систематизованої інформації про світ.

У вітчизняній науці методологія розглядається як учення про науковий метод пізнання, або як система принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір сукупностей пізнавальних способів, методів, прийомів дослідження, або як учення про принципи побудови, формах і способах науково-пізнавальної діяльності.

Фундаментом методології є кілька ключових категорій:

• **Принцип** (*лат. principium – початок*) – вихідне твердження, що приймається як істинне і слугує основою для побудови теорії чи організації дій.

• **Підхід** – специфічний погляд або позиція, з якої розглядається об’єкт дослідження.

• **Парадигма** – панівна модель наукового мислення, що визначає стандарти теоретичної діяльності на певному етапі розвитку науки.

Функціональне призначення методології

Методологія не просто описує процес дослідження, а виконує низку критичних функцій. Вона визначає способи здобуття знань, що відображають динаміку явищ, та спрямовує дослідника особливим шляхом до наміченої мети. Завдяки методологічному інструментарію забезпечується всебічність інформації, її систематизація та інтеграція у загальний фонд науки. Крім того, вона дозволяє уточнювати термінологічний апарат і створювати логіко-аналітичну базу, засновану на об'єктивних фактах.

Рівні методологічного знання

Сучасна наука розрізняє три ієрархічні рівні методології, кожен з яких має свої особливості та завдання.

1. Філософська (фундаментальна) методологія

Це вищий рівень, що визначає загальну стратегію пізнання. Її функції полягають у виявленні сенсу наукової діяльності та її зв’язку з культурою, суспільством і практикою. Вона допомагає науці виходити за межі вузьких рамок, спираючись на світоглядні орієнтири.

В основі цього рівня лежать засадничі принципи:

• **Діалектичний:** розглядає світ через взаємодію протилежностей (зовнішнього і внутрішнього, суб'єктивного та об'єктивного), де практика є критерієм істини.

• **Історичний:** вимагає вивчення подій у їх хронологічній послідовності для виявлення закономірностей розвитку.

• **Детермінізм:** стверджує об’єктивну причинну зумовленість усіх явищ.

2. Загальнонаукова методологія та системний підхід

Цей рівень охоплює підходи, що застосовуються в більшості наук: термінологічний, когнітивний, синергетичний, аксіологічний (ціннісний) та методи наукометрії.

Центральне місце тут посідає **системний підхід**. Система розглядається як цілісна єдність взаємопов’язаних елементів, підсистем та компонентів. Системна спрямованість дослідження забезпечується дотриманням принципів **цілісності** (об'єкт як єдине ціле), **ієрархічності** (підпорядкованість рівнів),

структурності (закономірний зв'язок частин) та **самоорганізації** (здатність системи до саморозвитку). Важливим є також принцип взаємозв’язку із зовнішнім середовищем, оскільки жодна система не є самодостатньою.

3. Конкретно-наукова методологія

Вона формується сукупністю ідей та методів, специфічних для конкретної галузі знань. На цьому рівні ключове значення має **концепція** – головна ідея або система поглядів дослідника, що визначає задум всієї роботи.

Конкретно-наукова методологія базується на зверненні до праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених, аналізі успішного практичного досвіду та узагальненні існуючих теорій у певній сфері.

Алгоритм формування методологічної основи

Пошук методологічного підґрунтя для власного дослідження передбачає глибокий аналіз наукового ландшафту. Досліднику необхідно опрацювати праці фахівців, які вже застосовували загальнонаукові методи у цій галузі, та вивчити концепції практиків, що реалізували свої ідеї в реальних умовах.

Результатом цієї роботи має стати чітка відповідь на запитання щодо:

1. Провідної наукової ідеї та сутності об'єкта дослідження.
2. Ключових суперечностей, що потребують вирішення.
3. Стадій та тенденцій розвитку досліджуваного явища.

Зрештою, методологія завжди визначається специфікою об'єкта та предмета конкретної науки, виступаючи містком між теоретичним задумом і практичним результатом..

2. Класифікація і види наукових досліджень, методи та етапи їх проведення.

Наукове дослідження постає як цілеспрямоване вивчення об’єктів і явищ, що має на меті встановлення закономірностей їхнього розвитку та отримання нових знань. Розуміння природи дослідження починається з його **класифікації**, яка визначає стратегію роботи науковця. Залежно від цільового призначення, виокремлюють три основні види пошуку.

Першою ланкою є **фундаментальні дослідження**, спрямовані на відкриття нових законів та розбудову теоретичних засад науки; вони формують інтелектуальний капітал, який може не мати миттєвого практичного застосування, але є критичним для глобального прогресу. На їхній базі виникають **прикладні дослідження**, що адаптують теоретичні напрацювання до розв’язання конкретних практичних завдань у певній галузі. Кінцевим етапом цього циклу стають **науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки**, які втілюють ідеї у реальні методики, технології чи продукти.

За характером отриманих результатів науковий пошук поділяють на **теоретичний** та **емпіричний**. Якщо перший оперує логічними конструкціями

та моделями для пояснення сутності явищ, то другий спирається на безпосередній досвід, факти та експериментальні дані. Ці два рівні нерозривно пов’язані, адже будь-яка теорія потребує фактичного підтвердження, а емпіричні дані стають науковими лише після їх теоретичного осмислення.

Педагогічне дослідження - спеціально організований науковий процес пізнання педагогічного середовища, педагогічних явищ, фактів, суб'єктів та об'єктів педагогічної взаємодії в умовах діяльності, а також зв'язків і відносин між ними.

Педагогічне дослідження - також результат наукової діяльності, спрямованої на здобування нових знань про закономірності навчання й виховання, соціалізації і професійної підготовки людей, про структуру і механізми, зміст, принципи і технології цих знань. Педагогічне дослідження пояснює та прогнозує розвиток окремих педагогічних явищ і фактів, а також тенденції та зміни в педагогічному процесі.

Пошуки шляхів удосконалення навчально-виховного процесу та розвиток педагогіки як науки, обумовлює необхідність здійснення педагогічних досліджень на наукових засадах. Науково-педагогічні дослідження спрямовані на виявлення суперечностей протікання певного педагогічного процесу, окреслення шляхів подолання даних суперечностей та обґрунтування правильності знайдених розв’язків проблеми.

При дослідженні педагогічних явищ і процесів науковці вважають за необхідне враховувати такі їх характерні риси:

Вплив багатьох факторів на розвиток особистості: в період навчання учня у школі, студента у вищому навчальному закладі, крім освітньої установи, на молоду людину мають в тій чи іншій мірі вплив такі основні фактори як родина, друзі, референтна група, засоби масової інформації, суспільство у цілому (зовнішні фактори). Крім цього, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної особистості, її фізичний і психічний стан на певних етапах життєдіяльності (внутрішні фактори). Так, наприклад, якщо дитина хворіє, чи переживає певні стресові ситуації, процеси сприймання та засвоєння у неї значно погіршуються.

Неповторність педагогічних процесів:

- під впливом постійно діючих зовнішніх і внутрішніх факторів особистість змінюється, тому при повторному дослідженні дослідник має справу уже з іншим «матеріалом»;
- участь у педагогічних процесах людей передбачає, що усі дослідження необхідно здійснювати дотримуючись етичних норм і правил;
- об'єкти у педагогічному дослідженні не бувають ідентичними: оскільки кожна людина є індивідуальною і неповторною, тому на одну і ту ж зовнішню

дію, люди реагують по-різному. Отже, у педагогічних дослідженнях для отримання достовірних даних необхідно чітко дотримуватися встановлених правил відбору репрезентативної вибірки.

Науково-педагогічне дослідження можна вважати ефективним, якщо отримано новий результат, збагачено існуючі теоретичні знання, які сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу, розвитку дітей, дають змогу ефективно і якісно вирішувати в даний момент часу наявні навчальні та виховні завдання.

Існує низка вимог щодо отриманих результатів науково-педагогічних досліджень, зокрема: суспільна актуальність; наукова новизна; теоретична і практична значущість; наукова об’єктивність і достовірність; доступність висновків і рекомендацій для використання їх в інших конкретних наукових дослідженнях або в практичній діяльності; визначення умов ефективного застосування отриманих результатів.

Науково-педагогічні дослідження умовно поділяють на:

а) теоретичні та емпіричні (в залежності від використовуваних методів дослідження);

б) фундаментальні та прикладні (в залежності від характеру запитань, на які вони дають відповідь);

в) якісні і кількісні (залежно від типу даних, якими оперують).

Теоретичні дослідження передбачають використання тільки теоретичних методів (напр. аналіз, узагальнення, порівняння та ін.). У випадку використання лише емпіричних методів (наприклад, анкетування, спостереження та ін.) маємо справу з емпіричним дослідженням. На практиці, як правило, дослідник використовує як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Таке дослідження прийнято називати теоретико-емпіричним.

Педагогічні дослідження, як правило, складаються з теоретичної та емпіричної частин. Емпірична частина пов'язана з організацією педагогічного процесу, управління ним та зі збором даних, що характеризують його протікання, а також власне педагогічні об'єкти. Теоретична частина дослідження пов'язана з підготовкою до проведення емпіричної частини, обробкою отриманих даних та їх інтерпретацією. Тому у дослідженні формулюють завдання дослідження теоретичного та емпіричного характеру.

Для реалізації цих видів дослідження науковець використовує відповідний інструментарій – **наукові методи**. Поняття «метод» (грец. methodos) використовувалося в стародавньому світі як синонім до виразів «шлях дослідження, спосіб пізнання». Сучасна філософія трактує його як форму практичного і теоретичного освоєння дійсності, систему засобів, прийомів, принципів та підходів, які може застосовувати конкретна наука для

пізнання свого предмета. ***Метод науково-педагогічного дослідження*** – спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

У загальному вимірі методи дослідження охоплюють логічні операції (аналіз, синтез, індукція, дедукція), емпіричні процедури (спостереження, вимірювання, експеримент) та теоретичні підходи (ідеалізація, формалізація). Вибір конкретного методу завжди зумовлений об’єктом вивчення та рівнем пізнання, на якому перебуває дослідник. У науково-педагогічних дослідженнях методи складають дві великі групи: теоретичні методи та емпіричні методи.

Логіка наукового пізнання диктує чітку послідовність дій, яку можна структурувати за певними **етапами**.

- На **підготовчому етапі** відбувається самовизначення дослідника: обирається тема, обґрунтовується її актуальність, окреслюються об’єкт і предмет, а також формулюється робоча гіпотеза.
- Далі наступає **дослідницький етап**, присвячений активному збору інформації, роботі з джерелами та проведенню експериментальної частини.
- Отримані дані проходять через **етап обробки та аналізу**, де за допомогою статистичних та логічних методів перевіряється життєздатність гіпотези.
- Завершується процес **оформленням результатів**, де висновки систематизуються у формі статей, дисертацій чи посібників, а наукові ідеї готуються до впровадження у реальну освітню чи професійну практику.

Така послідовність гарантує об’єктивність та відтворюваність наукового знання, перетворюючи розрізнені спостереження на стрункy систему доказів.

3. Методи досліджень на теоретичному рівні: аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.

Система методів науково-педагогічного дослідження складається з власне педагогічних, традиційних, а також методів, запозичених педагогікою з інших наук. Метод наукового педагогічного пізнання є способом здобуття, виявлення достовірних, переконливих фактів про реальну педагогічну дійсність, знань про наявні між її явищами зв'язками і залежностями, про закономірні тенденції їх розвитку, узагальнення здобутих знань і їхньої оцінки. Науково-дослідна методика – сукупність методів, цілеспрямована організація і застосування їх у пізнавальному процесі для підтвердження чи спростування висунутої гіпотези дослідження.

Педагогіка накопичила власний досвід вивчення практики виховання й навчання, розробила систему методів дослідження та експериментальних

методик. Проте у педагогіці широко використовують методи суміжних наук: філософії, соціології, історії, психології, фізіології та ін.

Різноманітні методи педагогічного дослідження можна поділити на три основні групи: методи теоретичного дослідження, методи емпіричного дослідження (пізнання педагогічного досвіду) і методи математичної статистики.

Теоретичні методи наукового дослідження становлять цілісну систему логічних прийомів і розумових операцій, спрямованих на глибоке осмислення, інтерпретацію та узагальнення емпіричних даних. Їхнє призначення полягає не лише в описі фактів, а передусім у виявленні прихованих закономірностей, встановленні причинно-наслідкових зв'язків і побудові цілісних наукових концепцій та теорій. Саме завдяки цим методам дослідник переходить від поверхового фіксування явищ до розуміння їхньої сутності, внутрішньої структури та механізмів функціонування. Це відкриває можливість не тільки пояснювати наявний стан об'єкта дослідження, але й прогнозувати його подальший розвиток, що є однією з ключових ознак наукового знання.

Процес теоретичного пізнання зазвичай розпочинається з фундаментального тандему аналізу та синтезу, які утворюють базову діалектичну пару мислення. Аналіз передбачає уявне або практичне розчленування цілісного об'єкта на окремі складові – елементи, ознаки, властивості чи відношення. Розширюючи його характеристику, варто підкреслити, що аналіз може здійснюватися на різних рівнях: структурному (виділення частин), функціональному (визначення ролі кожного елемента) та причинно-наслідковому (з'ясування факторів, що впливають на об'єкт). Він дозволяє виявити суперечності, специфічні риси та внутрішню організацію досліджуваного явища. Водночас надмірна фрагментація без подальшого узагальнення може призвести до втрати цілісного бачення, що зумовлює необхідність синтезу.

Синтез, у свою чергу, є процесом об'єднання раніше виділених елементів у єдину систему. Його значення полягає не просто у механічному поєднанні частин, а у встановленні між ними закономірних зв'язків, що формують нову якість знання. Розширюючи розуміння синтезу, слід зазначити, що він може бути як емпіричним (на основі безпосередніх спостережень), так і теоретичним (через побудову концептуальних моделей і гіпотез). Саме синтез забезпечує формування цілісної наукової картини, дозволяє інтегрувати результати різних досліджень і створювати узагальнюючі теорії.

Логічним продовженням дослідницької діяльності є впорядкування отриманих знань за допомогою класифікації та систематизації. Класифікація як теоретичний метод передбачає розподіл об'єктів або явищ на класи, групи чи

типи за визначеними критеріями, що ґрунтуються на суттєвих ознаках. Її розширена характеристика включає такі аспекти, як вибір підстави класифікації (однієї чи кількох), забезпечення її повноти та взаємовиключності груп, а також ієрархічність побудови. Класифікація виконує не лише впорядковувальну функцію, але й евристичну: вона сприяє виявленню нових зв'язків, допомагає прогнозувати появу нових об'єктів або явищ у межах певного класу.

Систематизація є більш складним і глибоким процесом, ніж класифікація. Вона передбачає не лише групування, а й впорядкування знань у цілісну систему з урахуванням внутрішніх зв'язків, підпорядкованості та ієрархії. Розширено систематизацію можна розглядати як побудову логічно узгодженої структури знань, де кожен елемент займає визначене місце і виконує певну функцію. Вона забезпечує інтеграцію знань у межах наукової теорії, сприяє їхній узгодженості та логічній завершеності, а також полегшує подальше використання й розвиток наукових ідей.

Важливим етапом у процесі теоретичного пізнання є узагальнення, яке полягає у переході від окремих фактів до формулювання загальних положень і закономірностей. Розширюючи характеристику цього методу, слід зазначити, що узагальнення може бути емпіричним (на основі повторюваності спостережуваних явищ) і теоретичним (через виявлення глибинних зв'язків і сутнісних характеристик). Воно дозволяє виділити інваріантні властивості об'єктів, абстрагуючись від випадкових або несуттєвих ознак, що є основою формування понять, категорій і законів науки.

Тісно пов'язаними з узагальненням є індукція та дедукція як основні напрями руху наукової думки. Індукція передбачає перехід від окремих фактів до загальних висновків. Її розширене розуміння включає різні види: повну індукцію (коли досліджуються всі елементи множини) та неповну (коли висновки робляться на основі вибірки). Вона має імовірнісний характер і часто використовується для висунення гіпотез. Дедукція, навпаки, забезпечує рух від загального до часткового: на основі загальних положень, законів чи теорій формулюються конкретні висновки щодо окремих випадків. Її сила полягає в логічній строгості та доказовості, проте вона залежить від істинності вихідних положень. У науковому дослідженні індукція і дедукція взаємодіють, утворюючи єдиний цикл: індукція породжує гіпотези, а дедукція їх перевіряє.

У ситуаціях, коли безпосереднє дослідження об'єкта є утрудненим, обмеженим або неможливим, застосовуються методи аналогії та моделювання. Аналогія полягає у встановленні подібності між об'єктами за певними ознаками і перенесенні знань з більш дослідженого об'єкта на менш відомий. Розширюючи її характеристику, варто підкреслити, що аналогія має евристичний характер і часто використовується для висунення гіпотез, однак її

висновки не є абсолютно достовірними й потребують подальшої перевірки. Вона ефективна за умови, що подібність між об'єктами є суттєвою, а не випадковою.

Моделювання, своєю чергою, є одним із найпотужніших теоретичних методів сучасної науки. Воно передбачає створення моделі – матеріальної, знакової або уявної системи, яка відтворює найважливіші характеристики досліджуваного об'єкта. Розширена характеристика моделювання включає різні його види: фізичне (матеріальні моделі), математичне (формалізовані моделі у вигляді рівнянь), комп'ютерне (симуляції) та концептуальне (логічні схеми). Моделювання дозволяє експериментувати з об'єктом у спрощених або контрольованих умовах, досліджувати його поведінку, перевіряти гіпотези та прогнозувати результати без втручання в реальну систему, що особливо важливо в складних або ризикованих ситуаціях.

Таким чином, теоретичні методи наукового дослідження функціонують як взаємопов'язана система інструментів, що забезпечує глибоке пізнання реальності. Вони рідко застосовуються ізольовано: у реальному дослідницькому процесі аналіз поєднується із синтезом, індукція – з дедукцією, а моделювання – з узагальненням і систематизацією. Саме їхня комплексна взаємодія створює умови для трансформації розрізнених емпіричних даних у цілісні наукові теорії, що мають пояснювальну та прогностичну силу.

4. Методи емпіричного дослідження. анкетування, спостереження, тестування, контент-аналіз, вивчення досвіду роботи педагогів закладів вищої освіти.

Для отримання об'єктивних, достовірних і науково значущих даних про розвиток особистості, функціонування студентської групи чи перебіг педагогічного процесу дослідник розробляє *методику дослідження*. Вона постає як цілісна система пізнавальних дій, процедур і операцій, що адаптовані до мети, завдань і умов конкретного дослідження. Якісна методика має відповідати низці принципових вимог. По-перше, вона повинна бути комплексною, тобто забезпечувати вивчення об'єкта з різних позицій і з використанням кількох взаємодоповнювальних методів. По-друге, важливою є її динамічність – здатність фіксувати зміни, розвиток і трансформації досліджуваних явищ у часі. По-третє, методика має бути репрезентативною, що передбачає залучення достатньої кількості респондентів і опору на думку компетентних осіб, здатних надати об'єктивну інформацію. У цьому контексті емпіричні методи виступають як основа безпосереднього отримання фактів, які згодом підлягають теоретичному осмисленню.

Одним із базових методів емпіричного пізнання в педагогіці є ***педагогічне спостереження***. Його сутність полягає у цілеспрямованому, систематичному

та планомірному сприйнятті педагогічних явищ у природних умовах їхнього перебігу з обов'язковою фіксацією значущих фактів. Розширюючи характеристику цього методу, слід наголосити, що спостереження дозволяє виявити не лише зовнішні прояви поведінки, але й певні закономірності взаємодії між учасниками освітнього процесу. Воно може бути включеним (коли дослідник бере безпосередню участь у діяльності), невключеним (позиція стороннього спостерігача) або самоспостереженням, яке передбачає рефлексивний аналіз власних психічних станів і дій. Ефективність спостереження значною мірою залежить від його організації: наявності чіткої програми, визначення мети, об'єкта, одиниць спостереження, критеріїв оцінювання та способів фіксації результатів (протоколи, щоденники, технічні засоби запису). Важливою умовою є також мінімізація суб'єктивного впливу дослідника на хід подій.

Спостереження – дуже доступний метод, але має свої недоліки, пов'язані з тим, що на результати спостереження впливають особистісні особливості (установки, інтереси, психічні стани) дослідника. На відміну від повсякденного спостереження, педагогічне спостереження, спеціально здійснюване дослідником, завжди має бути цілеспрямованим, певною мірою спланованим, пошуковим. Цей метод має важливу перевагу: він не потребує ґрунтовної спеціальної підготовки, дає змогу швидко одержати інформацію, вивчити й проаналізувати педагогічні явища і процеси в природних умовах. Але спостереженню не притаманні повторюваність і стійкість, тому педагог-дослідник може випадково помітити (чи, навпаки, не помітити) яку-не-будь важливу для керування експериментом обставину, факт, подію і т. ін. Спостереження за тим чи іншим педагогічним явищем допомагає побачити зовнішнє і не завжди розкриває його причини, тобто сутнісне, внутрішнє. Щоб зменшити ці недоліки, дослідник має розвивати в собі психологічну і педагогічну пильність.

Для проникнення у внутрішній світ особистості, виявлення її мотивів, установок, переживань і ціннісних орієнтацій застосовуються методи усного опитування – ***бесіда та інтерв'ю***. *Бесіда* є гнучким і водночас складним методом, що передбачає безпосередню взаємодію дослідника з респондентом у формі діалогу. Її ефективність значною мірою залежить від комунікативної компетентності дослідника, його здатності встановити довірливий контакт, коректно формулювати запитання та реагувати на відповіді. Бесіда може мати як чітко визначену структуру, так і більш вільний характер, що дозволяє варіювати хід розмови залежно від ситуації. *Інтерв'ю*, на відміну від бесіди, характеризується вищим ступенем стандартизації. Воно передбачає використання заздалегідь розробленого інструментарію (питальника) і чіткої процедури

проведення. *Розширено інтерв'ю* поділяють на вільне, стандартизоване та фокусоване, кожне з яких має свої переваги залежно від мети дослідження. Особливе значення мають *клінічні інтерв'ю*, що застосовуються для глибокого індивідуального аналізу, та панельні, які дають змогу відстежувати зміни у поглядах і поведінці тих самих респондентів у динаміці.

Важливе місце серед емпіричних методів посідає ***аналіз продуктів діяльності***. Його сутність полягає у вивченні матеріальних або інтелектуальних результатів діяльності людини, що відображають її індивідуальні особливості, рівень розвитку та специфіку мислення. До таких продуктів можуть належати *письмові роботи, творчі завдання, щоденники, портфоліо, результати проєктної діяльності, а також офіційні документи*. Розширене розуміння цього методу дозволяє розглядати його як непрямий, але надзвичайно інформативний спосіб пізнання особистості, оскільки він фіксує реальні досягнення та прояви діяльності, а не лише декларовані наміри. Він також дає змогу простежити динаміку розвитку, виявити типові помилки та оцінити ефективність педагогічного впливу.

Суттєву роль у педагогічних дослідженнях відіграють ***соціологічні методи***, зокрема анкетування. ***Анкетування*** є методом масового збору інформації шляхом письмового опитування респондентів за спеціально розробленою програмою. Його розширена характеристика включає різноманітність форм і типів запитань, що дозволяє отримати як кількісні, так і якісні дані. Анкети можуть бути відкритими (передбачають вільні відповіді), закритими (з фіксованими варіантами) або напіввідкритими. Важливою складовою є також наявність питань-фільтрів, які допомагають перевірити достовірність відповідей. Основними перевагами анкетування є його економічність, можливість охоплення великої кількості респондентів і придатність до статистичної обробки результатів. Водночас воно має обмеження, пов'язані з можливими спотвореннями відповідей та відсутністю глибини інтерпретації.

Близькими за своєю спрямованістю є ***метод рейтингу та метод узагальнення незалежних характеристик***. *Метод рейтингу* передбачає оцінювання певних якостей або явищ групою експертів за визначеними критеріями. Його розширена характеристика включає процедури добору експертів, визначення шкал оцінювання та забезпечення об'єктивності результатів через узгодження думок. *Метод узагальнення незалежних характеристик* полягає у зіставленні інформації про об'єкт, отриманої з різних джерел. Це дозволяє мінімізувати суб'єктивність і отримати більш повне уявлення про досліджувану особистість або явище. Його колективною формою виступає педагогічний консиліум, під час якого фахівці обмінюються думками та формують узгоджене рішення.

Для дослідження міжособистісних стосунків у групі широко використовується ***соціометрія***. Цей метод ґрунтується на фіксації соціометричних виборів, які відображають симпатії, антипатії та переваги членів групи у взаємодії. Розширюючи характеристику соціометрії, слід підкреслити, що вона дозволяє не лише виявити формальних і неформальних лідерів, але й визначити структуру міжособистісних зв'язків, ступінь згуртованості колективу та наявність підгруп. Результати зазвичай подаються у вигляді соціограми – графічного зображення, яке наочно демонструє позицію кожного члена групи та характер його взаємодій.

Завершує систему емпіричних методів ***тестування***, яке передбачає використання стандартизованих завдань для вимірювання певних психологічних або педагогічних характеристик. Тестування – це метод виявлення визначених якостей особистості й інтенсивності їх виразності за допомогою серії іспитів (питань, задач, ситуацій тощо), тобто це спосіб психологічної діагностики, що використовує стандартизовані запитання і завдання (тести), які мають визначену шкалу значень. Тест – це стандартизований, обмежений за часом іспит. Він дає можливість із заздалегідь установленим ступенем імовірності визначити актуальний, наявний у людини на цей момент рівень знань, відносно стійкі особистісні властивості (у тому числі вміння і навички) і зразки, стійкі риси поведінки. Тести дають можливість одержати якісні та кількісні оцінки вимірюваних характеристик. Розширено тестування охоплює різні типи тестів: інтелектуальні, досягнень, креативності, особистісні. Його ключовими перевагами є об'єктивність, надійність і можливість кількісного вимірювання результатів. Особливе місце посідають проективні тести, які дозволяють виявити глибинні, часто неусвідомлювані аспекти психіки через інтерпретацію неоднозначних стимулів. Водночас використання тестів вимагає дотримання стандартизованих процедур і врахування індивідуальних особливостей респондентів. Тести дають можливість одержати якісні та кількісні оцінки вимірюваних характеристик.

Так, знання у результаті проведення тестів структури потреб і мотивів учасників педагогічного процесу дає змогу знаходити найбільш ефективні стимули і шляхи підвищення ретельності цих учасників, а також властиві їм якості особистості. Тестування допомагає досліднику вчасно виявляти особливості певних педагогічних ситуацій, ставити правильний діагноз під час виникнення їх і знаходити шляхи ефективного вирішення їх. Цей метод застосовується для визначення індивідуальних розходжень, дає можливість визначити актуальний рівень розвитку в суб'єкта педагогічного процесу необхідних навичок, знань, особистісних характеристик тощо.

Отже, емпіричні методи науково-педагогічного дослідження утворюють складну, багаторівневу систему інструментів, спрямованих на отримання первинної інформації про педагогічну реальність. Кожен із них має свої переваги та обмеження, що зумовлює необхідність їхнього комплексного застосування. Саме поєднання різних методів забезпечує достовірність, повноту та об’єктивність отриманих результатів, створюючи надійну основу для подальшого теоретичного узагальнення і наукового пояснення педагогічних явищ. До емпіричних методів наукового дослідження відноситься також педагогічний експеримент, але до його детального розгляду перейдемо у наступній темі.



Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «методологія» як системи методів та як вчення про цю систему.
2. У чому полягає принципова відмінність між фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями?
3. Схарактеризуйте три рівні методологічного знання: філософський, загальнонауковий та конкретно-науковий.
4. Поясніть взаємозв’язок між аналізом та синтезом у процесі теоретичного дослідження.
5. Які основні вимоги висуваються до методу педагогічного спостереження для забезпечення його об’єктивності?
6. Окресліть специфіку соціометричного методу у вивченні міжособистісних стосунків у студентській групі.



Тестові завдання для самоперевірки

1. Який рівень методології визначає загальну стратегію пізнання та розглядає науку в контексті культури, практики та суспільства?

A) загальнонаукова методологія;

B) конкретно-наукова методологія;

C) філософська методологія;

D) технологічна методологія.

2. Який метод теоретичного рівня передбачає уявне розчленування об'єкта на складові частини для вивчення його внутрішньої структури?

A) синтез;

B) аналіз;

C) моделювання;

D) узагальнення.

3. Як називається метод збору фактів у педагогіці, що базується на письмовому самозвіті досліджуваних за спеціально розробленою програмою?

A) інтерв'ю;

B) спостереження;

C) анкетування;

D) педагогічний консиліум.

4. Графічне відображення результатів соціометричного дослідження, що наочно ілюструє систему симпатій та антипатій у групі, – це:

A) соціоматриця;

B) гістограма;

C) соціограма;

D) протокол.

5. Метод дослідження, що полягає у створенні та вивченні спрощеного замінника об'єкта (копії), який відтворює його ключові характеристики, називається:

A) аналогія;

B) ідеалізація;

C) класифікація;

D) моделювання.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Розробка інструментарію для опитування. Сформулюйте 5 запитань для анкети, метою якої є вивчення ставлення майбутніх акторів до театру абсурду. Використайте різні типи запитань: одне відкрите, два закритих (альтернативних), одне напіввідкрите та одне питання-фільтр..

Завдання 3. Кейс-стаді: вибір методів дослідження. Уявіть, що ви досліджуєте тему: *«Вплив емоційного інтелекту викладача на психологічний клімат у студентській групі»*. Запропонуйте комплекс (мінімум 3-4) емпіричних методів, які дозволять комплексно вивчити цю проблему, та коротко обґрунтуйте доцільність кожного з них.

ТЕМА 4

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ВИДИ, ЕТАПИ, СТАТИСТИЧНА ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ

Мета*:* ознайомити студентів зі змістом поняття «педагогічний експеримент», з його організацією, способами проведення обробкою результатів; сформувати у магістрантів уявлення про застосування методів математичної статистики до результатів педагогічного експерименту, зокрема, із використанням табличного процесора Excel.

План

1. Педагогічний експеримент: організація та способи проведення.
2. Обробка результатів експерименту.
3. Застосування методів математичної статистики до результатів педагогічного експерименту. Табличний процесор Excel.
4. Параметричні і непараметричні методи.
5. Однофакторний дисперсійний аналіз у науково-педагогічних дослідженнях.

Ключові слова*: педагогічний експеримент, організація педагогічного експерименту, методи математичної статистики, параметричні методи, непараметричні методи, однофакторний дисперсійний аналіз.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Педагогічний експеримент: організація та способи проведення.

Педагогічний експеримент – дослідна діяльність з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, що припускає дослідне моделювання педагогічного явища й умов його перебігу; активний вплив дослідника на педагогічне явище; вимірювання результатів педагогічного впливу і цієї взаємодії.

Педагогічний експеримент постає одним із ключових методів науково-педагогічного дослідження. На відміну від звичайного спостереження, він передбачає активне втручання дослідника в освітній процес шляхом створення спеціальних умов або впровадження нових чинників. Головна мета такого дослідження полягає у перевірці наукової гіпотези щодо ефективності конкретних методів, програм, засобів або організаційних форм навчання та виховання.

Логіка та етапи організації експерименту

Організація експериментального дослідження є багатогранним процесом, який традиційно поділяється на чотири взаємопов'язані етапи.

Перший етап – **теоретичний (проєктувальний)**. На цій стадії дослідник здійснює глибокий аналіз проблеми, визначає об’єкт та предмет дослідження, формулює мету та, що найважливіше, наукову гіпотезу. Гіпотеза стає тим припущенням («якщо... то...»), яке необхідно підтвердити або спростувати в ході практичної роботи. Саме тут розробляється детальний план майбутнього втручання та обираються критерії оцінювання результатів.

Наступним кроком стає **діагностичний (або констатувальний)** етап. Його завданням є фіксація вихідного стану об’єкта дослідження до початку будь-яких нововведень. Науковець проводить заміри початкового рівня знань, умінь, навичок або особистісних якостей як у контрольній, так і в експериментальній групах. Це дозволяє переконатися, що групи є репрезентативними та еквівалентними, тобто мають приблизно однакові вихідні показники, що є критично важливим для чистоти експерименту.

Центральне місце посідає **експериментальний (формувальний)** етап. У цей період у навчально-виховний процес експериментальної групи впроваджується інноваційна методика або новий зміст навчання. Водночас контрольна група продовжує працювати за традиційною (загальноприйнятою) програмою. Важливою умовою є дотримання однакових загальних параметрів (час занять, кваліфікація вчителів тощо) для обох груп, аби єдиною змінною залишався саме той чинник, ефективність якого перевіряється.

Завершує цикл **аналітичний (підсумковий)** етап. Після завершення формувального впливу проводяться фінальні зрізи в обох групах. Отримані дані порівнюються з початковими показниками та між собою. На цьому етапі дослідник застосовує методи математичної статистики, щоб довести, що зафіксовані зміни є закономірними наслідками впровадженої методики, а не випадковим збігом обставин. На основі цього робиться висновок про підтвердження або спростування початкової гіпотези.

Види та методи реалізації дослідження

Класифікація педагогічних експериментів дозволяє точніше обрати стратегію дослідження залежно від поставлених завдань. За критерієм мети виокремлюють **констатувальний** експеримент (фіксація наявного стану справ без втручання), **формувальний** (спрямований на розвиток певних якостей чи перевірку методики) та **контрольний** (перевірка стійкості результатів через певний час після активної фази).

За умовами проведення розрізняють **природний** експеримент, який органічно вплітається у звичний розклад занять і є непомітним для здобувачів

освіти (що мінімізує психологічний дискомфорт), та **лабораторний**, який проводиться у штучно створеному середовищі для максимально точного контролю над усіма чинниками.

Реалізація експерименту неможлива без комплексу допоміжних методів. Зокрема, **спостереження та опитування** (бесіди, анкетування, тестування) дозволяють зібрати первинний матеріал та оцінити емоційний стан учасників. **Аналіз результатів діяльності** здобувачів освіти (вивчення творчих проєктів, письмових робіт та ін.) дає змогу побачити якісні зміни в освітньому продукті. Нарешті, **математичні методи** забезпечують цифрову достовірність отриманих даних, перетворюючи суб'єктивні спостереження на об'єктивні наукові факти.

2. Обробка результатів експерименту.

Завершення активної фази педагогічного експерименту знаменує перехід до етапу обробки отриманих результатів. Цей процес є комплексним дослідженням, що поєднує систематизацію, кількісний (статистичний) та якісний аналіз даних, зібраних на констатувальному та формувальному етапах. Головним завданням тут є не просто констатація змін, а наукове доведення того, що ці зміни стали прямим наслідком впровадженої методики, а не випадкових чинників або побічних впливів. Водночас саме на цьому етапі відбувається перехід від емпіричного матеріалу до теоретично узагальненого знання, що має наукову та практичну цінність.

Етапи та логіка опрацювання даних

Процес обробки розпочинається з ***первинної обробки та систематизації.*** На цьому етапі дослідник збирає всі заповнені анкети, бланки тестів, продукти діяльності студентів та протоколи спостережень. Отриманий масив інформації впорядковується та класифікується за визначеними критеріями, що відповідають логіці дослідження та структурі гіпотези. Важливим елементом є переведення якісних показників (наприклад, рівнів мотивації, креативності, комунікативної активності чи рефлексивності) у кількісні одиниці, такі як бали, рейтинги або ранги. Це дозволяє стандартизувати дані, забезпечити їхню порівнюваність і створити основу для подальшого статистичного аналізу. Водночас на цьому етапі важливо зберегти первинні якісні матеріали, оскільки саме вони стануть базою для глибшої інтерпретації.

Після підготовки даних наступає фаза ***статистичного аналізу***, де використовуються методи математичної статистики для визначення достовірності результатів. Дослідник обчислює показники описової статистики, зокрема середнє арифметичне значення, дисперсію та стандартне відхилення, що дає узагальнену картину стану груп і дозволяє виявити варіативність результатів. Проте ключовим моментом є застосування критеріїв значущості

(наприклад, t-критерію Стьюдента для порівняння середніх або хі-квадрат критерію Пірсона для аналізу частотних розподілів). Саме ці інструменти дозволяють математично підтвердити, чи є різниця між контрольною та експериментальною групами статистично значущою, а отже – чи можна вважати її наслідком експериментального впливу, а не випадкових коливань.

Наступним кроком є ***якісний аналіз та інтерпретація***, який постає смисловим ядром усього аналітичного етапу. Отримані числові показники самі по собі не дають вичерпної відповіді на дослідницьке питання, тому потребують глибокого педагогічного осмислення. На цьому рівні дослідник переходить від кількісних узагальнень до розкриття внутрішньої сутності змін, що відбулися в учасників експерименту.

Якісний аналіз передбачає, насамперед, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між впровадженими педагогічними впливами та отриманими результатами. Дослідник аналізує, які саме елементи методики (зміст, форми роботи, характер взаємодії, засоби навчання) виявилися найбільш ефективними, а які – менш результативними. Важливим аспектом є також встановлення механізмів впливу: яким чином змінилася мотиваційна сфера студентів, як трансформувалися їхні пізнавальні стратегії, які нові способи діяльності вони опанували.

Окрім цього, якісний аналіз дозволяє виявити приховані тенденції та індивідуальні траєкторії розвитку, які не завжди відображаються у середніх статистичних показниках. Наприклад, навіть за відсутності значних кількісних змін можуть спостерігатися суттєві якісні зрушення: підвищення самостійності мислення, зростання інтересу до навчання, розвиток рефлексивних умінь. Такі результати фіксуються через аналіз продуктів діяльності студентів, спостереження за їхньою поведінкою, інтерпретацію відповідей у відкритих анкетах або інтерв'ю.

Важливим компонентом якісного аналізу є також ***контекстуалізація результатів***, тобто їх розгляд у зв'язку з конкретними умовами проведення експерименту. Дослідник враховує соціально-педагогічне середовище, особливості групи, індивідуальні характеристики учасників, що дозволяє уникнути надмірного узагальнення та зробити висновки більш обґрунтованими. У цьому контексті особливого значення набуває принцип тріангуляції – зіставлення даних, отриманих різними методами (тестування, спостереження, опитування), що підвищує достовірність інтерпретації.

Якісний аналіз також виконує функцію ***перевірки гіпотези на змістовому рівні***. Якщо статистичні методи відповідають на питання «чи є різниця?», то якісний аналіз дає відповідь на питання «чому і як ця різниця виникла?». Саме тут дослідник формулює пояснювальні моделі, узагальнює

педагогічні закономірності та робить висновки щодо ефективності або обмежень застосованої методики. Таким чином, якісний аналіз забезпечує перехід від емпіричних фактів до теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій.

Для забезпечення доказовості та наочності дослідження обов'язковим є ***графічне оформлення результатів***. Побудова діаграм, гістограм, полігонів частот та зведених таблиць дозволяє візуалізувати динаміку змін «до» та «після» експерименту, виявити тенденції та співвідношення між показниками. Наочне представлення даних не лише полегшує їх сприйняття, а й підсилює аргументацію дослідника, роблячи результати більш переконливими для наукової спільноти та практиків освіти.

Інструментарій та методичне забезпечення

Сучасна педагогічна наука вимагає використання надійного інструментарію для обробки даних. Основним методом є порівняльний аналіз, який передбачає зіставлення результатів констатувального етапу (вихідний рівень) із результатами формувального етапу (підсумковий рівень) як всередині однієї групи, так і між групами. При цьому важливо поєднувати кількісні показники з якісними характеристиками, що дозволяє отримати цілісне уявлення про ефективність експерименту.

Для автоматизації складних розрахунків дослідники зазвичай використовують спеціалізоване програмне забезпечення. Найбільш доступним і поширеним інструментом є табличний процесор MS Excel, який має вбудований пакет «Аналіз даних» і дозволяє виконувати базові статистичні операції, будувати графіки та здійснювати первинну інтерпретацію результатів. Для більш глибоких і комплексних досліджень застосовуються професійні статистичні пакети, такі як SPSS або Statistica, що забезпечують можливість багатофакторного аналізу, перевірки складних гіпотез і побудови прогностичних моделей. У контексті якісного аналізу також можуть використовуватися програми для обробки текстових даних (наприклад, для кодування відповідей респондентів), що розширює аналітичні можливості дослідника.

Кінцевим продуктом усієї аналітичної роботи є ***обґрунтовані висновки***, які інтегрують результати як кількісного, так і якісного аналізу. Вони мають чітко засвідчити, чи була підтверджена експериментальна гіпотеза, розкрити механізми виявлених змін та окреслити межі застосування отриманих результатів. Важливо, щоб висновки не обмежувалися констатацією ефективності, а містили практичні рекомендації щодо впровадження розробленої методики в освітню практику, а також визначали напрями подальших наукових пошуків.

3. Застосування методів математичної статистики до результатів педагогічного експерименту. Табличний процесор Excel.

Застосування математичної статистики в педагогічному експерименті є обов'язковою умовою забезпечення об’єктивності та наукової валідності результатів. Саме математичний апарат дозволяє досліднику вийти за межі суб'єктивних вражень і довести, що зафіксоване зростання рівня знань чи навичок є закономірним результатом впровадженої методики. Основним інструментом для такої роботи в сучасній освіті є табличний процесор MS Excel, який дозволяє швидко обробляти великі масиви даних, будувати складні діаграми та перевіряти статистичні гіпотези за допомогою вбудованих функцій.

Технологія підготовки та первинної обробки даних

Процес обробки результатів в Excel розпочинається з етапу введення та структурування даних. Дослідник формує електронні таблиці, де кожен рядок зазвичай відповідає окремому учню, а стовпці відображають результати різних діагностичних зрізів – від вхідного до підсумкового – окремо для контрольної та експериментальної груп. Таке структурування є фундаментом для подальшого аналізу та дозволяє легко маніпулювати даними.

Після підготовки таблиць настає етап описової статистики, або так званої первинної обробки. На цій стадії визначається середній рівень знань у групах за допомогою функції =СРЗНАЧ() (або =AVERAGE()). Окрім середнього арифметичного, критично важливо оцінити розсіювання результатів навколо цього центру. Для цього використовується функція дисперсії =ДІСП() та стандартного відхилення =СТАНДОТКЛОН(), які показують, наскільки однорідною є група. Додатково дослідник обчислює медіану, моду, а також мінімальні й максимальні значення, що дозволяє виявити загальні тенденції та аномальні відхилення у вибірці. Для прискорення цього процесу зручно використовувати надбудову «Пакет аналізу», де функція «Описова статистика» видає повний набір цих показників одним кліком.

Порівняльний аналіз та візуалізація результатів

Найвідповідальнішим етапом є порівняльний аналіз, спрямований на безпосередню перевірку наукової гіпотези. Для порівняння середніх значень між двома групами та визначення статистичної значущості різниці найчастіше застосовується t-критерій Стьюдента, реалізований через функцію =ТТЕСТ(). Якщо отримане значення ймовірності помилки p є меншим за 0,05, дослідник має право стверджувати, що різниця в результатах є достовірною. У випадках, коли необхідно порівняти якісні розподіли – наприклад, кількість студентів з високим, середнім та низьким рівнями навченості – використовується критерій згоди Пірсона ($\chi 2$), який допомагає зрозуміти, чи змінилася структура успішності в групах.

Паралельно з розрахунками Excel дозволяє здійснювати глибший аналіз, зокрема ранжування даних за допомогою функції =РАНГ.РВ() для упорядкування результатів від найкращого до найгіршого. Також ефективним є кореляційний аналіз через функцію =CORREL(), яка допомагає виявити взаємозв'язок між різними показниками, наприклад, між часом, витраченим на самопідготовку, та якістю виконання фінального тесту.

Завершальним штрихом обробки є візуалізація даних. Побудова динамічних гістограм, стовпчастих діаграм та графіків дозволяє наочно продемонструвати переваги експериментальної методики порівняно з традиційною. Візуалізація робить сухі цифри зрозумілими, дозволяючи відстежити траєкторію розвитку кожного учня або всієї групи в цілому. Таким чином, використання Excel не лише автоматизує обчислення та мінімізує ризик технічних помилок, а й підносить наукову достовірність педагогічного дослідження на якісно новий рівень.

4. Застосування параметричних та непараметричних методів у науково-педагогічних дослідженнях.

Вибір конкретного статистичного методу для обробки емпіричних даних – результатів тестів, опитувань чи педагогічного експерименту – є одним із найскладніших етапів наукового дослідження. У педагогіці всі статистичні інструменти поділяють на дві великі групи: параметричні та непараметричні. Кожна з них має свої суворі обмеження та сфери застосування, ігнорування яких може призвести до хибних наукових висновків.

Параметричні методи: потужність та умови застосування

Параметричні методи, до яких належать t-критерій Стьюдента та дисперсійний аналіз (ANOVA), вважаються більш потужними, оскільки вони дозволяють глибше проаналізувати кількісні показники. Проте їх використання можливе лише за дотримання жорстких математичних умов. Перш за все, дані повинні мати кількісний характер, а обсяг вибірки має бути достатньо великим. Але найголовнішою вимогою, якою, на жаль, часто нехтують дослідники, є відповідність розподілу ознаки закону нормального розподілу (крива Гаусса).

Найбільш розповсюдженим параметричним інструментом у педагогіці є ***t-критерій Стьюдента***. Він застосовується у трьох типових ситуаціях:

1. Для однієї вибірки: коли необхідно порівняти середній показник групи з певною наперед заданою величиною або державним стандартом.

2. Для залежних вибірок: коли ми порівнюємо результати однієї і тієї ж групи до і після експериментального впливу.

3. Для незалежних вибірок: коли порівнюються результати двох різних груп – контрольної та експериментальної.

Хоча табличний процесор MS Excel (через пакет «Аналіз даних») дозволяє обчислити ці критерії за лічені секунди, дослідник повинен спершу перевірити відповідність даних закону нормального розподілу. Якщо розподіл значно відхиляється від норми, результати t-критерію будуть математично некоректними.

Непараметричні методи: гнучкість в освітньому контексті

В реальній педагогічній практиці ми часто стикаємося з ситуаціями, де параметричні методи безсилі: малі вибірки (наприклад, одна малокомплектна група), якісні дані (рівні сформованості компетентностей: низький, середній, високий) або розподіли, що далекі від нормального. У таких випадках на допомогу приходять **непараметричні методи**. Вони не потребують знання параметрів розподілу і працюють переважно з рангами (порядковими номерами) або частотами.

До найбільш вживаних непараметричних критеріїв належать:

- **U-критерій Манна-Уїтні**: аналог t-критерію для незалежних вибірок, який ідеально підходить для порівняння двох груп за умови малих вибірок.
- **Критерій Вілкоксона**: використовується для оцінки змін в одній групі («до» та «після»), коли дані не є кількісними у повному розумінні.
- **Хі-квадрат Пірсона ($\chi 2$)**: незамінний інструмент для частотного аналізу, що дозволяє порівняти, як розподілилися студенти за рівнями знань у різних групах.

Критерії вибору методу в педагогіці

Вибір між цими двома групами методів залежить від характеру даних та мети діагностики. Якщо ми оцінюємо ***ефективність навчання*** через абсолютні бали великого потоку студентів, доцільно використовувати параметрику. Якщо ж мова йде про ***діагностику особистісних якостей***, аналіз анкетувань чи роботу з невеликими групами, де результати вимірюються в рівнях («сформовано/не сформовано»), пріоритет надається непараметричним методам.

Отже, наукова коректність дослідження залежить не від складності обраної формули, а від відповідності методу характеру зібраних даних. Поєднання обох підходів дозволяє отримати максимально повну картину: параметричні методи покажуть масштаб змін, а непараметричні – підтвердять їхню якісну трансформацію та достовірність навіть у складних умовах вибірки.

5. Однофакторний дисперсійний аналіз у науково-педагогічних дослідженнях.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях важливим завданням є не лише виявлення змін у результатах навчання або розвитку студентів, а й доведення того, що ці зміни зумовлені саме впливом певного педагогічного чинника. У ситуаціях, коли дослідник працює не з двома, а з кількома групами

(наприклад, порівнює ефективність трьох різних методик навчання), доцільно застосовувати однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA). Цей метод дозволяє оцінити, чи існують статистично значущі відмінності між середніми показниками кількох груп і чи можна вважати ці відмінності наслідком дії досліджуваного фактора.

Сутність однофакторного дисперсійного аналізу полягає у порівнянні варіативності результатів між групами з варіативністю всередині самих груп. Іншими словами, метод дозволяє відповісти на питання: чи відрізняються результати настільки суттєво, що це не можна пояснити лише індивідуальними відмінностями студентів. Якщо різниця між групами є більшою, ніж випадкові коливання всередині кожної групи, це свідчить про наявність впливу досліджуваного чинника (наприклад, нової методики навчання).

Ключовими поняттями у цьому контексті є фактор (тобто незалежна змінна, наприклад тип методики), рівні фактора (окремі групи або варіанти впливу) та залежна змінна (результат, який вимірюється – рівень знань, сформованість компетентностей тощо). Таким чином, однофакторний дисперсійний аналіз дає змогу оцінити, чи впливає один конкретний фактор на результати навчання.

Формально перевірка здійснюється за допомогою F-критерію, який відображає співвідношення міжгрупової та внутрішньогрупової варіації:

$$F = \frac{\sigma^2 \text{ міжгр}}{\sigma^2 \text{ внутрішньогруп}}$$

Однак у практиці педагогічних досліджень магістрантам не обов’язково виконувати всі математичні обчислення вручну. Значно ефективніше використовувати сучасні цифрові інструменти, зокрема табличний процесор MS Excel, який містить вбудований інструмент «Аналіз даних», зокрема функцію «Однофакторний дисперсійний аналіз». Це дозволяє зосередитися не на складних формулах, а на правильній організації даних та інтерпретації результатів.

Процедура застосування однофакторного дисперсійного аналізу в Excel є відносно простою та доступною. Насамперед дослідник має підготувати дані: результати кожної групи (наприклад, бали студентів) розміщуються у вигляді окремих стовпців таблиці. Кожен стовпець відповідає певному рівню фактора (тобто окремій методиці або умовам навчання). Важливо, щоб дані були впорядковані коректно, без пропусків або помилок, оскільки це безпосередньо впливає на достовірність результатів.

Після підготовки даних необхідно активувати інструмент «Аналіз даних» (Data Analysis) у вкладці «Дані» (Data). У переліку доступних процедур обирається «Однофакторний дисперсійний аналіз» (ANOVA: Single Factor).

Далі задається діапазон вхідних даних, вказується спосіб групування (за стовпцями), а також рівень значущості (зазвичай 0,05). Після цього програма автоматично обчислює всі необхідні показники та формує підсумкову таблицю результатів.

Отримана таблиця містить кілька важливих елементів: середні значення для кожної групи, показники варіації, а також значення F-критерію і відповідне p-значення (рівень статистичної значущості). Для інтерпретації результатів ключовим є саме p-значення. Якщо воно є меншим за обраний рівень значущості (наприклад, $p < 0,05$), це означає, що відмінності між групами є статистично значущими, тобто з великою ймовірністю зумовлені впливом досліджуваного фактора. Якщо ж p-значення перевищує цей поріг, підстав стверджувати про вплив фактора недостатньо.

Водночас важливо підкреслити, що сам по собі дисперсійний аналіз не відповідає на питання, між якими саме групами існують відмінності – він лише фіксує сам факт їх наявності. Тому на рівні педагогічної інтерпретації дослідник має додатково проаналізувати середні значення груп і співвіднести їх із змістом застосованих методик.

Особливого значення набуває якісне осмислення отриманих результатів. Статистично значуща різниця ще не завжди означає педагогічно значущий ефект. Дослідник повинен відповісти на питання: чи є виявлені відмінності суттєвими з точки зору освітньої практики, чи вони мають лише формальний характер. Крім того, необхідно враховувати умови проведення експерименту, особливості вибірки, можливі побічні чинники, що могли вплинути на результати.

Таким чином, однофакторний дисперсійний аналіз постає ефективним інструментом кількісного обґрунтування результатів педагогічного експерименту, особливо у випадках, коли дослідження передбачає порівняння кількох альтернативних підходів. Його використання у поєднанні з якісним аналізом дозволяє досліднику не лише встановити факт впливу певного чинника, а й глибше зрозуміти механізми цього впливу та сформулювати обґрунтовані практичні рекомендації для освітньої діяльності.



Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність педагогічного експерименту як методу наукового дослідження та які його ключові відмінності від звичайного спостереження?

2. Схарактеризуйте основні етапи організації педагогічного експерименту: від теоретичного проєктування до аналітичного підсумку.

3. Які основні операції включає процес обробки результатів експерименту (первинна, статистична та якісна обробка)?

4.

5. Яку роль відіграє табличний процесор MS Excel в автоматизації статистичних розрахунків педагогічного дослідження?

6. За яких умов дослідник має обирати параметричні методи аналізу, а коли обов'язковим є застосування непараметричних критеріїв?

7. Яке призначення однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) та як інтерпретувати отримане в результаті розрахунків p-значення?



Тестові завдання для самоперевірки

1. Який етап педагогічного експерименту передбачає безпосереднє впровадження інноваційної методики в освітній процес?

A) теоретичний;

B) діагностичний;

C) формувальний;

D) аналітичний.

2. Яка функція в MS Excel використовується для визначення середнього арифметичного значення вибірки?

A) =СУММ();

B) =СРЗНАЧ();

C) =ДИСП();

D) =ТТЕСТ().

3. Головною умовою застосування параметричного t-критерію Стьюдента є:

A) мала кількість учасників (до 5 осіб);

B) відповідність розподілу ознаки закону нормального розподілу;

C) використання лише якісних показників (рівнів);

D) відсутність контрольної групи.

4. Який непараметричний критерій доцільно обрати для порівняння двох незалежних груп за умови малого обсягу вибірки?

A) t-критерій Стьюдента;

B) дисперсійний аналіз ANOVA;

C) U-критерій Манна-Уїтні;

D) коефіцієнт кореляції Пірсона.

5. Якщо при використанні однофакторного дисперсійного аналізу отримане p-значення становить 0,02 (при $\alpha = 0,05$), це свідчить про те, що:

A) вплив фактора є статистично значущим;

B) вплив фактора є випадковим і непідтвердженим;

C) методика виявилася неефективною;

D) дані введено з помилкою.

Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Педагог-режисер перевіряє методику подолання сценічного страху в акторів-початківців. До початку тренінгів та після їх завершення було проведено тестування рівня тривожності (у балах) для однієї і тієї ж групи (12 осіб).

Завдання: Вкажіть, який вид t-критерію Стьюдента (для однієї вибірки, для залежних чи для незалежних вибірок) необхідно обрати в Excel для доведення ефективності тренінгів. Обґрунтуйте, чому в даному випадку групи вважаються залежними.

Завдання 3. Ви отримали результати порівняння експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості професійних компетентностей. В Excel значення p = 0,08.

Завдання: Сформулюйте науковий висновок: чи можна вважати впроваджену методику ефективною на рівні значущості 0,05? Якими мають бути подальші дії дослідника (чи варто збільшити вибірку або переглянути параметри експерименту)?

ТЕМА 5

ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета*:* ознайомити магістрантів із загальними основами інформаційного забезпечення наукових досліджень; сформувати уявлення про джерельну базу педагогічної науки: сформувати здатності використання цифрових інструментів та наукометричних баз даних у роботі дослідника, забезпечувати захист інформації у цій роботі.

План

1. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.
2. Джерельна база педагогічної науки: критерії відбору та стратегії опрацювання.

3. Цифрові інструменти та наукометричні бази даних у роботі дослідника.
4. Захист інформації.

Ключові слова: *інформація, джерельна база, пошук, обробка, зберігання, аналіз інформації, цифрові інструменти, наукометричні бази, Skopus, WoS, захист інформації.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

Інформаційне забезпечення наукових досліджень постає як складна, багатовимірна система організації інтелектуальної діяльності дослідника, що охоплює не лише механічне накопичення відомостей, а й їх глибоке осмислення, критичне переосмислення та інтеграцію в контексті наукового пізнання. У сучасних умовах розвитку науки, коли обсяг доступної інформації зростає експоненційно, а швидкість її оновлення постійно підвищується, інформаційне забезпечення перетворюється на ключовий чинник ефективності дослідницького процесу. Воно визначає не лише можливості доступу до знань, але й якість їх інтерпретації, що безпосередньо впливає на наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

У структурі інформаційного забезпечення особливе місце займають джерела наукової інформації, які формують змістову основу дослідження. Первинні джерела, до яких належать наукові статті, звіти про дослідження, дисертації, патенти, відображають безпосередні результати наукової діяльності та містять оригінальні дані. Вторинні джерела, такі як реферативні журнали, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, виконують функцію узагальнення та систематизації первинної інформації, полегшуючи орієнтацію дослідника у великому масиві наукових публікацій. Третинні джерела, серед яких довідники, енциклопедії, навчальні посібники, забезпечують узагальнене уявлення про стан певної галузі знань і часто слугують відправною точкою для формування теоретичного підґрунтя дослідження. Взаємодія цих типів джерел дозволяє досліднику сформувати цілісну картину досліджуваної проблеми, поєднуючи новітні емпіричні дані з усталеними науковими концепціями.

Процес роботи з інформацією має поетапний характер і передбачає логічну послідовність дій, кожна з яких відіграє важливу роль у забезпеченні якості наукового результату. Пошук інформації розпочинається з визначення інформаційних потреб дослідника, формулювання ключових слів і запитів, що

відповідають темі дослідження. Наступним етапом є оцінка якості знайдених матеріалів, яка вимагає критичного мислення, уміння аналізувати авторитетність джерела, науковий рівень публікації, її відповідність сучасному стану науки. Аналітико-синтетична обробка інформації передбачає глибоке опрацювання змісту джерел, виокремлення суттєвих ідей, порівняння різних підходів, узагальнення результатів і формування власної дослідницької позиції. Систематизація інформації забезпечує її впорядкування за певними критеріями, що полегшує подальше використання у науковій роботі, тоді як зберігання передбачає створення умов для довготривалого доступу до зібраних матеріалів, включаючи використання цифрових технологій та електронних архівів.

Особливого значення у сучасному науковому середовищі набувають інструменти пошуку інформації, які значно розширюють можливості дослідника. Використання таких платформ, як Google Scholar, Scopus та Web of Science, дозволяє здійснювати комплексний пошук наукових публікацій, аналізувати цитованість, відстежувати наукові тренди та визначати найбільш впливові дослідження у певній галузі. Електронні бібліотеки та інституційні репозитарії забезпечують відкритий доступ до наукових ресурсів, що сприяє демократизації науки та підвищенню рівня академічної мобільності. У цьому контексті важливим стає формування інформаційної культури дослідника, яка включає навички ефективного пошуку, критичного аналізу та етичного використання інформації.

Якість інформації виступає визначальним критерієм її наукової цінності, оскільки саме від неї залежить обґрунтованість висновків і достовірність результатів дослідження. Достовірність інформації передбачає її відповідність реальному стану речей і базується на перевірених даних та науково обґрунтованих методах. Наукова новизна визначає внесок інформації у розвиток науки, відображаючи ступінь її оригінальності та актуальності. Повнота інформації забезпечує всебічне охоплення досліджуваної проблеми, тоді як актуальність вказує на її відповідність сучасним науковим і суспільним запитам. Об’єктивність інформації передбачає відсутність упередженості, що досягається шляхом використання різних джерел і критичного аналізу їх змісту.

Форми подання наукової інформації також відіграють важливу роль у процесі її засвоєння та використання. Традиційні текстові документи доповнюються графічними матеріалами, такими як діаграми, схеми, таблиці, які сприяють наочності та кращому розумінню складних даних. Бази даних дозволяють структурувати великі обсяги інформації та забезпечують швидкий доступ до необхідних відомостей. Наукові доповіді, презентації та публікації виступають засобами комунікації результатів дослідження, забезпечуючи їх поширення у науковій спільноті та стимулюючи подальший розвиток наукової думки.

Таким чином, інформаційне забезпечення є фундаментальною основою науково-дослідної діяльності, що інтегрує різноманітні джерела, методи та інструменти роботи з інформацією. Воно визначає рівень наукової культури дослідника, впливає на логіку побудови дослідження, глибину аналізу та обґрунтованість висновків і рекомендацій, забезпечуючи цілісність і наукову значущість отриманих результатів.

2. Джерельна база педагогічної науки: критерії відбору та стратегії опрацювання/

У сучасному науково-педагогічному дослідженні джерельна база виступає не просто сукупністю використаних матеріалів, а інтелектуальним середовищем, у якому формується дослідницьке мислення магістранта. Саме тому ключового значення набуває не лише знання про типи джерел, а й уміння свідомо їх відбирати, критично осмислювати та інтегрувати у власну наукову логіку. У цьому контексті першочерговим завданням дослідника стає встановлення валідності джерела, що передбачає оцінювання його наукового статусу, авторитетності та відповідності академічним стандартам. Відмінність між науковою, науково-популярною та псевдонауковою інформацією часто є неочевидною для початківця, тому важливо звертати увагу на такі ознаки, як наявність процедури рецензування, індексація видання у визнаних наукометричних базах, рівень цитованості, а також репутація автора і видавця. Уміння працювати з ресурсами на кшталт Scopus або Web of Science дозволяє досліднику не лише перевіряти якість публікацій, а й орієнтуватися у структурі сучасного наукового знання.

Однак навіть високоякісне джерело не гарантує автоматичного розуміння його змісту. Саме тому важливим компонентом наукової підготовки є формування навичок критичного читання, яке виходить за межі простого ознайомлення з текстом. Дослідник має навчитися «бачити» структуру чужого дослідження: визначати його об’єкт і предмет, виявляти дослідницьку проблему, аналізувати логіку аргументації та методологічні засади. У цьому процесі ефективними є техніки попереднього «сканування» тексту, що передбачають ознайомлення із заголовками, анотацією, висновками та списком літератури з метою швидкого визначення релевантності джерела. Подальше поглиблене читання супроводжується аналітичним осмисленням, коли дослідник співвідносить отриману інформацію з власною темою, виявляє суперечності, прогалини або перспективи для подальшого вивчення.

Невід’ємною складовою роботи з джерелами є формування власного інформаційного тезаурусу, який відображає понятійно-категоріальний апарат дослідження. У педагогічній науці, де значна частина понять має багатозначний або дискусійний характер, особливо важливо вміти виокремлювати ключові

дефініції з різних джерел, порівнювати їх та узагальнювати. Така робота сприяє не лише уточненню термінології, а й глибшому розумінню сутності досліджуваних явищ. Поступово дослідник переходить від запозичення визначень до їх критичного переосмислення та конструювання власних дефініцій, що відповідають логіці конкретного дослідження.

Особливого значення набувають практики анотування та реферування як інструменти глибокого осмислення наукової інформації. Анотування дозволяє стисло відобразити зміст джерела, акцентуючи увагу на його ключових ідеях, тоді як реферування передбачає більш розгорнуте відтворення логіки дослідження із збереженням його основних змістових елементів. У процесі такої роботи відбувається не лише запам'ятовування інформації, а й її інтелектуальна переробка, що сприяє формуванню аналітичного мислення. Зрештою, систематичне застосування цих підходів формує в дослідника здатність до самостійного конструювання знання, що є однією з ключових ознак наукової зрілості.

Таким чином, робота з джерельною базою в педагогічній науці постає як складний когнітивний процес, що поєднує критичний відбір інформації, її аналітичне осмислення та творче переосмислення. Саме ця діяльність забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння знань до їх продуктивного використання у власному дослідженні.

3. Цифрові інструменти та наукометричні бази даних у роботі дослідника.

Цифровізація науки суттєво трансформувала характер дослідницької діяльності, надавши досліднику потужні інструменти для пошуку, аналізу та організації інформації. У цьому контексті володіння цифровими інструментами стає не допоміжною, а базовою компетентністю магістранта, без якої неможливо ефективно працювати з сучасними науковими ресурсами. Центральне місце у цій системі займають алгоритми ефективного пошуку інформації, які дозволяють оптимізувати взаємодію з великими масивами даних. Застосування логічних операторів AND, OR, NOT, використання пошуку за точною фразою, а також налаштування фільтрів за роками публікації чи галузями знань забезпечують точність і релевантність результатів. Уміння коректно формулювати пошуковий запит перетворюється на своєрідне мистецтво, яке поєднує мовну точність і наукову інтуїцію.

Серед доступних інструментів особливої уваги заслуговує Google Scholar, який виступає універсальним середовищем для пошуку наукових публікацій. Його функціональні можливості дозволяють не лише знаходити статті за ключовими словами, а й аналізувати їх цитованість, відстежувати зв'язки між

дослідженнями та визначати найбільш впливові праці у певній галузі. Налаштування персонального профілю дослідника відкриває можливості для формування власного наукового портфоліо, тоді як функції експорту бібліографічних описів значно спрощують процес оформлення наукових робіт. Особливо цінним є інструмент пошуку за цитуваннями, який дозволяє рухатися від однієї фундаментальної праці до цілої мережі пов'язаних досліджень, поступово вибудовуючи цілісне уявлення про розвиток наукової проблеми.

Поряд із універсальними пошуковими системами важливу роль відіграють професійні наукометричні бази даних, такі як Scopus та Web of Science, які забезпечують доступ до високоякісного контенту та інструментів аналітики. Вони дозволяють оцінювати науковий вплив публікацій, визначати провідні журнали та дослідницькі центри, а також відстежувати глобальні тенденції розвитку педагогічної науки. Водночас важливим доповненням до цих ресурсів є відкриті електронні репозитарії, зокрема інституційні архіви університетів, які забезпечують доступ до дисертацій, звітів та інших результатів наукової діяльності, часто недоступних у комерційних базах. Така багаторівнева система джерел дозволяє досліднику поєднувати глобальний і локальний виміри наукового пошуку.

Ефективна робота з інформацією неможлива без її належної організації, що зумовлює необхідність використання цифрових менеджерів бібліографії. Інструменти на кшталт Zotero та Mendeley дозволяють зберігати, систематизувати та швидко відновлювати знайдені джерела, створювати бібліографічні бази даних і автоматизувати процес оформлення посилань. Вони також підтримують функції анотування, що сприяє глибшому опрацюванню текстів, і забезпечують інтеграцію з текстовими редакторами, значно полегшуючи підготовку наукових публікацій.

Таким чином, цифрові інструменти не лише розширюють можливості дослідника, але й змінюють саму логіку наукової діяльності, роблячи її більш відкритою, динамічною та інтегрованою у глобальний науковий простір. Опанування цих інструментів є необхідною умовою формування сучасної дослідницької культури.

4. Захист інформації.

У контексті зростання обсягів наукової інформації та цифровізації дослідницької діяльності особливої актуальності набуває проблема захисту інформації, яка охоплює як технічні, так і етичні аспекти. Захист інформації у науковій сфері пов'язаний не лише з убезпеченням даних від несанкціонованого доступу або втрати, а й із дотриманням принципів академічної доброчесності, що регулюють використання інтелектуальних ресурсів.

Одним із ключових аспектів є забезпечення збереження наукових

матеріалів, що передбачає використання надійних цифрових середовищ, регулярне резервне копіювання даних та організацію структурованих архівів. Втрата результатів дослідження може мати критичні наслідки, тому дослідник повинен усвідомлювати важливість відповідального ставлення до власних інформаційних ресурсів. Водночас захист інформації включає питання конфіденційності, особливо у випадках, коли дослідження пов'язане з персональними даними учасників освітнього процесу.

Не менш важливим є дотримання етичних норм використання інформації, що передбачає коректне цитування джерел, уникнення плагіату та повагу до авторського права. У цьому контексті інформаційна культура дослідника проявляється у здатності не лише знаходити та аналізувати інформацію, а й відповідально її використовувати, визнаючи внесок інших учених у розвиток науки. Використання сучасних систем перевірки текстів на запозичення сприяє формуванню прозорості та довіри у науковому середовищі.

Таким чином, захист інформації є невід'ємною складовою науково-дослідної діяльності, що забезпечує не лише технічну безпеку даних, а й етичну легітимність наукових результатів. Він формує підґрунтя для відповідального та доброчесного здійснення досліджень, що є необхідною умовою розвитку сучасної педагогічної науки.



Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність інформаційного забезпечення наукового дослідження як багатовимірної системи: від чого залежить його ефективність у сучасних умовах?

2. Чим відрізняється критичне читання наукового тексту від звичайного ознайомлення з матеріалом, і які техніки «сканування» тексту ви знаєте?

3. Які ознаки дозволяють дослідникові ідентифікувати видання як «хижацьке» або псевдонаукове, і чому індексація у Scopus/Web of Science є важливим критерієм придатності, об'єктивності, дієвості?

4. Поясніть роль логічних операторів (AND, OR, NOT) у побудові стратегії автоматизованого пошуку інформації. У яких випадках доцільно використовувати кожен із них?

5. У чому полягає різниця між анотуванням та реферуванням джерела, і як ці процеси впливають на формування власного інформаційного тезаурусу дослідника?

6. Які технічні та етичні заходи має вживати магістрант для захисту результатів свого дослідження (зокрема персональних даних учасників експерименту)?



Тестові завдання для самоперевірки

1. Яка група джерел інформації містить оригінальні дані та безпосередні результати наукової діяльності (статті, дисертації, патенти)?

A) вторинні джерела;

B) первинні джерела;

C) третинні джерела;

D) довідкові джерела.

2. Який логічний оператор слід використати у пошуковому запиті, щоб знайти публікації, які містять ОБИДВА ключових слова одночасно?

A) OR;

B) NOT;

C) AND;

D) NEAR.

3. Процес стислого викладу змісту наукового джерела з акцентом на його ключових ідеях без розгорнутого відтворення логіки – це:

A) реферування;

B) цитування;

C) анотування;

D) рецензування.

4. Який цифровий інструмент призначений для систематизації знайдених джерел, створення бібліографічних баз даних та автоматизації посилань?

A) Google Scholar;

B) Scopus;

C) Zotero;

D) Web of Science.

5. Що є пріоритетним заходом захисту інформації при проведенні педагогічного експерименту з участю здобувачів освіти?

A) публікація всіх отриманих даних у відкритому доступі;

B) регулярне оновлення операційної системи;

C) забезпечення конфіденційності та анонімності персональних даних;

D) використання виключно друкованих джерел інформації.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Побудова стратегії пошуку та оцінка валідності. Уявіть, що ви досліджуєте тему *«Інтеграція м'яких навичок (soft skills) у систему професійної підготовки акторів»*.

1. Сформуйте складний пошуковий запит для Google Scholar, використовуючи логічні оператори та англомовні відповідники термінів.

2. Знайдіть одне джерело (статтю), опубліковане за останні 3 роки. Обґрунтуйте його валідність: вкажіть назву журналу, чи індексується він у наукометричних базах, та проаналізуйте анотацію на предмет відповідності вашій темі.

Завдання 3. Формування тезаурусу та критичний аналіз.

Ви працюєте над науковою роботою на тему *«Трансформація режисерських практик у цифровому театральному просторі»*.

1. Виберіть три наукові джерела (статті або монографії), де дається визначення поняттю «цифровий театр» або «віртуальна вистава».

2. Складіть порівняльну таблицю дефініцій від різних авторів. На основі аналізу запропонуйте власне робоче визначення, яке ви будете використовувати у своєму дослідженні, враховуючи специфіку сценічного мистецтва.

ТЕМА 6

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Мета*:* сформувати у магістрантів здатності до роботи зі спеціальною літературою та до пошуку науково-педагогічної інформації в Інтернет; сформувати у здобувачів уявлення про роль і значення у наукових дослідженнях ORCID, Scopus, Web of Science; сформувати у студентів переконання щодо необхідності дотримання академічної доброчесності; ознайомити магістрантів з нормативними основами академічної доброчесності та методами перевірки на плагіат та академічну недоброчесність.

План

1. Техніка роботи зі спеціальною літературою.
2. Пошук науково-педагогічної інформації в Інтернет.
3. ORCID, Scopus, Web of Science: їхня роль і значення у наукових дослідженнях.
4. Академічна доброчесність: нормативні основи та значення для української науки.
5. Методи перевірки на плагіат та академічну недоброчесність.

***Ключові слова**: пошук в Інтенеті, ORCID, Scopus, Web of Science, спеціальна література, академічна доброчесність, методи перевірки на плагіат.*



ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ



1. Техніка роботи зі спеціальною літературою.

Техніка роботи зі спеціальною літературою в науково-педагогічних дослідженнях постає не як допоміжна навичка, а як одна з ключових складових дослідницької культури майбутнього науковця. Вона забезпечує глибину теоретичного обґрунтування, логічність наукових висновків і водночас формує здатність орієнтуватися в інформаційному просторі сучасної науки. У педагогічних дослідженнях, де значна частина висновків базується на інтерпретації попереднього досвіду, концепцій і підходів, які розроблялися різними науковими школами, робота з літературою набуває особливого значення, адже саме через неї відбувається включення дослідника в науковий дискурс.

Цей процес має системний характер і розгортається як послідовність взаємопов'язаних інтелектуальних дій, що охоплюють пошук, відбір, осмислення, критичний аналіз і подальшу фіксацію наукової інформації. На першому рівні дослідник стикається з необхідністю сформувати інформаційне поле дослідження, що передбачає бібліографічний пошук. У сучасних умовах він уже не обмежується традиційними бібліотечними каталогами, а включає активне використання міжнародних наукометричних баз, таких як Scopus, Web of Science, а також відкритих ресурсів на кшталт Google Scholar. Саме на цьому етапі формується первинне уявлення про стан розробленості проблеми, окреслюються провідні автори, ключові концепції та сучасні тенденції досліджень.

Наприклад, магістрант, який досліджує формування наскрізних умінь студентів, може виявити, що значна кількість сучасних праць пов'язана з використанням цифрових технологій і змішаного навчання. Уже на етапі пошуку він починає бачити не лише перелік джерел, а й певну логіку розвитку наукової проблеми, що згодом стане основою для формування теоретичного розділу дослідження.

Наступний етап передбачає безпосередню роботу з текстами, яка не є однорідною і реалізується через різні види читання. Ознайомче читання дозволяє швидко оцінити релевантність джерела за заголовком, анотацією, ключовими словами, що особливо важливо в умовах інформаційного перевантаження. Вибіркове читання спрямоване на пошук конкретних положень, наприклад, визначень понять або описів методик, тоді як аналітичне читання потребує максимальної концентрації й передбачає глибоке проникнення в логіку автора, виявлення аргументації, прихованих припущень і

можливих суперечностей.

У педагогічній практиці це можна проілюструвати так: дослідник, аналізуючи різні підходи до поняття «педагогічна технологія», може зіткнутися з тим, що різні автори вкладають у нього різний зміст. Один підхід акцентує на алгоритмізації навчального процесу, інший – на його гуманістичній спрямованості. Аналітичне читання дозволяє не лише зафіксувати ці відмінності, а й зрозуміти їхні методологічні підстави.

Особливого значення набуває етап фіксації інформації, адже саме він забезпечує можливість подальшого використання опрацьованого матеріалу. Конспектування як одна з базових форм нотування передбачає стислий виклад основних ідей із збереженням логіки автора, але вже у формі, зручній для самого дослідника. Тези дозволяють виділити ключові положення, які можуть бути використані при написанні теоретичних узагальнень, тоді як цитування забезпечує точність відтворення авторської думки та є необхідним для аргументації власних висновків. Анотування, у свою чергу, допомагає швидко орієнтуватися у великому масиві джерел, створюючи своєрідну «карту» досліджуваної проблеми.

Наприклад, працюючи над розділом дисертації, присвяченим аналізу методів навчання, дослідник може створити конспекти кількох ключових монографій, виписати тези щодо класифікацій методів і додати точні цитати визначень, які пізніше будуть інтегровані в текст із відповідними посиланнями. Така організація роботи значно спрощує процес написання і підвищує якість наукового тексту.

Завершальним, але водночас інтегративним етапом є систематизація та узагальнення інформації. Тут дослідник переходить від накопичення знань до їхнього осмислення, використовуючи методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. Саме на цьому рівні відбувається формування власної позиції, що є визначальною ознакою наукового мислення. Порівнюючи різні підходи, дослідник виявляє суперечності, прогалини або, навпаки, точки перетину, що дозволяє йому обґрунтувати актуальність дослідження та визначити його новизну.

Так, у процесі аналізу літератури з проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дослідник може дійти висновку, що, незважаючи на значну кількість робіт, питання формування конкретних умінь (наприклад, навичок онлайн-комунікації) залишається недостатньо розробленим. Саме це спостереження може стати відправною точкою для формулювання мети дослідження.

Не менш важливим є дотримання стандартів оформлення використаних джерел. У вітчизняній науковій практиці широко застосовується стандарт

ДСТУ 8302:2015, який регламентує порядок оформлення бібліографічних описів, тоді як у міжнародному контексті поширеними є стилі APA та MLA. Коректне оформлення джерел не лише забезпечує наукову етику, але й дозволяє іншим дослідникам відтворити шлях пошуку інформації, що є важливою умовою верифікації наукових результатів.

Отже, техніка роботи зі спеціальною літературою є багаторівневим процесом, що поєднує інформаційний пошук, інтелектуальну обробку та творче осмислення наукових джерел. Вона формує основу теоретичної підготовки дослідника, сприяє розвитку критичного мислення та забезпечує наукову обґрунтованість педагогічних досліджень. Саме завдяки системній і свідомій роботі з літературою наукове дослідження набуває цілісності, глибини та переконливості.

2. Пошук науково-педагогічної інформації в Інтернет.

Пошук науково-педагогічної інформації в Інтернеті в сучасних умовах перетворився на складну інтелектуальну діяльність, що поєднує технологічні навички з елементами наукового мислення. Якщо раніше доступ до джерел був обмежений фізичними фондами бібліотек, то сьогодні дослідник має справу з надзвичайно широким інформаційним простором, у якому важливо не лише знайти матеріал, а й критично його оцінити, співвіднести з науковою проблемою та інтегрувати в логіку власного дослідження. Саме тому ефективний інтернет-пошук виступає не просто технікою, а невід'ємною складовою методологічної культури дослідника.

Початковим етапом цього процесу є формування інформаційного запиту, який визначає подальшу результативність пошуку. У науково-педагогічних дослідженнях запит має бути концептуально виваженим і термінологічно точним. Дослідник не просто вводить окремі слова, а конструює смислову модель проблеми через систему ключових понять. Наприклад, якщо тема стосується формування критичного мислення студентів, запит може поєднувати такі елементи, як «критичне мислення», «вища освіта», «методи навчання», використовуючи логічні оператори для уточнення зв'язків між ними. Використання операторів AND, OR, а також лапок для точних словосполучень дозволяє значно звузити або, навпаки, розширити результати пошуку, що особливо важливо при роботі з великими масивами інформації.

Важливим аспектом є також ***усвідомлений вибір джерел пошуку***. У сучасному науковому просторі сформувався цілий спектр цифрових ресурсів, кожен із яких має свою специфіку та функціональне призначення. Одним із найпоширеніших інструментів є Google Scholar, який забезпечує доступ до широкого спектра наукових матеріалів – від статей і дисертацій до монографій і матеріалів конференцій. Його перевага полягає в універсальності та можливості відслідковувати цитованість публікацій, що дозволяє оцінювати їхню наукову

значущість.

Водночас для досліджень у галузі педагогіки надзвичайно важливим є ***звернення до національних ресурсів***, зокрема Електронна бібліотека НАПН України, яка акумулює праці українських науковців, включаючи дисертації, автореферати та фахові періодичні видання. Це дає змогу враховувати специфіку вітчизняного освітнього контексту, що часто не представлений у міжнародних базах. Аналогічно, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського відкриває доступ до значного масиву наукових періодичних видань, забезпечуючи дослідника системним баченням розвитку української науки. Для студентів Запорізького національного університету пріоритетним повинно бути звернення до інформаційних ресурсів університетської наукової бібліотеки. Відзначимо, що, окрім всього іншого, бібліотека має більше мільйона повнотекстових електронних статей з журналів, зареєстрованих у наукометричних базах Scopus та Web of Science. Студенти, аспіранти, викладачі ЗНУ через спеціальну процедуру реєстрації в бібліотеці можуть отримати з будь-якої точки планети доступ до ресурсів цих наукометричних баз.

Міжнародні ресурси відкритого доступу, такі як DOAJ, створюють можливість безкоштовного ознайомлення з рецензованими журналами, що особливо важливо для молодих дослідників, які не завжди мають доступ до платних баз даних. У свою чергу, CORE інтегрує мільйони наукових статей із різних репозитаріїв світу, забезпечуючи швидкий доступ до повнотекстових матеріалів. Використання таких ресурсів сприяє розширенню наукового кругозору та дозволяє порівнювати різні наукові традиції й підходи.

Після отримання результатів пошуку дослідник переходить до ***етапу їхньої первинної фільтрації,*** що передбачає відбір релевантних джерел за такими параметрами, як рік публікації, тип документа, мова, а також відповідність темі дослідження. У педагогічних науках, де значення мають як класичні праці, так і сучасні інноваційні підходи, важливо підтримувати баланс між джерелами різних періодів. Наприклад, досліджуючи проблему дистанційного навчання, доцільно звертатися до публікацій останніх років, особливо тих, що з’явилися після глобальних освітніх змін, пов’язаних із пандемією, адже саме вони відображають актуальні тенденції.

Наступним кроком є ***оцінювання якості знайденої інформації***, що становить одну з найскладніших і водночас найважливіших складових пошукової діяльності. Дослідник має враховувати науковий статус видання, рівень рецензування, авторитетність автора, кількість цитувань, а також логічну узгодженість і аргументованість представлених результатів. Наприклад, стаття, опублікована в рецензованому журналі, індексованому в міжнародних базах, зазвичай має вищий рівень надійності, ніж матеріал із невідомого вебсайту без

наукового рецензування.

У педагогічному дослідженні це може проявлятися таким чином: аналізуючи різні підходи до використання інтерактивних методів навчання, дослідник може знайти десятки джерел, однак лише частина з них відповідатиме критеріям науковості. Вибір якісних джерел забезпечує не лише достовірність отриманих висновків, а й підвищує загальний рівень наукової роботи.

Таким чином, пошук науково-педагогічної інформації в Інтернеті є багатовимірним процесом, що включає формування запиту, вибір релевантних ресурсів, фільтрацію результатів і критичне оцінювання їхньої якості. Його ефективність визначається не стільки технічними навичками, скільки здатністю дослідника мислити аналітично, працювати з поняттями та будувати логічні зв'язки між різними джерелами. У результаті така діяльність сприяє формуванню цілісного наукового бачення проблеми й створює підґрунтя для обґрунтованих і новаторських педагогічних рішень.

3. ORCID, Scopus, Web of Science: їхня роль і значення у наукових дослідженнях.

У сучасному науковому просторі діяльність дослідника дедалі більше пов'язується не лише з продукуванням нових знань, а й із їхньою видимістю, верифікацією та інтеграцією в глобальні наукові комунікації. Саме тому такі інструменти, як ORCID, Scopus та Web of Science, набувають статусу фундаментальних елементів наукової інфраструктури. Вони не лише забезпечують доступ до інформації, а й формують нову логіку існування науки, де важливими стають прозорість, ідентифікованість і вимірюваність наукового внеску.

Починаючи з індивідуального рівня, варто звернути увагу на роль ORCID як глобальної системи ідентифікації дослідників. У ситуації, коли наукова комунікація охоплює різні країни, мови й системи транслітерації, проблема однозначного встановлення авторства стає надзвичайно актуальною. ORCID пропонує універсальне рішення у вигляді унікального 16-значного цифрового ідентифікатора, який супроводжує дослідника протягом усієї його наукової кар'єри. Це особливо важливо для молодих учених, чиї прізвища можуть мати різні варіанти написання в міжнародних публікаціях. Наприклад, один і той самий автор може бути представлений у базах як "Ivanenko", "Ivanenko O." або "O. Ivanenko", що ускладнює облік його наукових результатів. Використання ORCID усуває цю проблему, забезпечуючи однозначну прив'язку всіх публікацій, проєктів і грантів до конкретної особи.

Водночас ORCID виконує функцію своєрідного цифрового портфоліо дослідника. У межах одного профілю акумулюються дані про публікації, участь

у наукових проєктах, рецензування, освітню діяльність. Це значно спрощує процес подання документів на гранти, участі в міжнародних програмах чи проходження атестацій, оскільки значна частина інформації може бути автоматично імпортована в інші системи. Таким чином, ORCID сприяє не лише ідентифікації, а й підвищенню ефективності наукової діяльності.

Якщо ORCID репрезентує індивідуальний вимір науки, то Scopus і Web of Science функціонують на рівні глобального аналізу наукових знань. Вони є провідними наукометричними базами даних, які індексують тисячі наукових журналів, конференційних матеріалів і книжкових видань, забезпечуючи систематизований доступ до результатів досліджень у різних галузях.

Scopus, як одна з найбільших у світі баз, орієнтована на широкий спектр наукових дисциплін і забезпечує потужні інструменти для аналізу цитованості. Через цю систему дослідник може не лише знайти актуальні публікації, а й простежити, як розвивається певна наукова ідея, які автори є найбільш впливовими, які журнали формують ядро галузі. Наприклад, магістрант або аспірант, що досліджує цифровізацію освіти, може за допомогою Scopus визначити, які статті мають найбільшу кількість цитувань, і саме на них орієнтуватися як на теоретичну основу свого дослідження.

У свою чергу, Web of Science традиційно асоціюється з особливо високими стандартами відбору наукових видань. Бази цієї платформи формують ядро найбільш авторитетних журналів, що проходять сувору процедуру рецензування та експертної оцінки. Однією з ключових характеристик Web of Science є система метрик, зокрема імпакт-фактор журналу, який відображає середню кількість цитувань статей і слугує індикатором його наукового впливу. Для дослідника публікація у виданні, індексованому в цій базі, є свідченням високого рівня наукової роботи та її міжнародного визнання.

Важливо усвідомлювати, що обидві бази не просто акумулюють інформацію, а формують своєрідну систему оцінювання науки. Показники цитованості, індекси Гірша, рейтинги журналів і установ стають критеріями, які впливають на кар’єрне зростання дослідника, фінансування наукових проєктів і навіть на позиції університетів у світових рейтингах. У педагогічних науках це означає, що результати досліджень повинні бути не лише методично обґрунтованими, а й представленими таким чином, щоб вони були зрозумілі та релевантні для міжнародної спільноти.

Показовим прикладом може бути ситуація, коли дослідник публікує результати свого дослідження лише у внутрішньому університетському збірнику. Попри наукову цінність, така робота залишається майже невидимою для світової науки. Натомість розміщення статті в журналі, індексованому в Scopus або Web of Science, відкриває можливість її цитування іншими

дослідниками, включення в міжнародні дискусії та подальшого розвитку ідей.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ORCID, Scopus і Web of Science утворюють цілісну систему, яка охоплює різні аспекти наукової діяльності: від ідентифікації автора до оцінювання результатів і поширення знань. Їхнє використання є необхідною умовою інтеграції в міжнародний науковий простір, адже вони забезпечують відкритість, доступність і визнання наукових результатів. У цьому контексті науково-педагогічне дослідження перестає бути локальним явищем і стає частиною глобального інтелектуального процесу, де кожна публікація є внеском у спільний розвиток науки.

4. Академічна доброчесність: нормативні основи та значення для української науки.

Академічна доброчесність у сучасному науково-освітньому просторі постає як одна з базових умов існування науки як соціального інституту. Вона визначає не лише етичні межі поведінки дослідника, а й рівень довіри до наукових результатів, що особливо важливо в умовах глобалізації знань і відкритості наукових комунікацій. У широкому розумінні академічна доброчесність охоплює систему цінностей, серед яких провідне місце займають чесність, відповідальність, повага до інтелектуальної власності, прозорість і справедливість. Водночас вона має чітко визначене правове підґрунтя, що забезпечує її реалізацію не лише як морального імперативу, а й як обов'язкової норми професійної діяльності.

В українському законодавстві академічна доброчесність поступово набула статусу системоутворювального принципу освітньої та наукової діяльності. Одним із ключових нормативних актів у цій сфері є Закон України «Про освіту», у якому, зокрема в статті 42, вперше на рівні закону було чітко визначено поняття академічної доброчесності, окреслено її основні принципи та класифіковано порушення. До таких порушень належать не лише традиційно відомий плагіат, а й самоплагіат, фабрикація та фальсифікація результатів дослідження, а також інші форми недоброчесної поведінки, включаючи неправомірне отримання оцінок чи наукових результатів. Важливо, що цей закон закладає підвалини відповідальності за такі дії, підкреслюючи їхній вплив на якість освіти й авторитет науки.

Не менш значущим є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який регламентує етичні засади проведення наукових досліджень і визначає вимоги до діяльності науковців. У ньому акцент зроблено на необхідності дотримання принципів наукової етики, достовірності результатів і відповідальності за їхнє оприлюднення. Таким чином, законодавство формує не лише зовнішні правила поведінки, а й внутрішні стандарти наукової культури.

Подальшим кроком у розвитку нормативної бази стало ухвалення Закон

України «Про академічну доброчесність», який набуває чинності 31 липня 2026 року. Цей документ систематизує підходи до розуміння академічної доброчесності, розглядаючи її як цілісну сукупність цінностей, принципів і правил, що регулюють поведінку всіх суб'єктів академічної діяльності. У ньому деталізуються механізми забезпечення дотримання доброчесності, процедури виявлення порушень і реагування на них, а також визначаються види відповідальності. Таке встановлення правил і впорядкування на державному рівні свідчить про перехід від декларативного визнання важливості доброчесності до створення ефективних інструментів її реалізації.

На рівні конкретних освітніх і наукових установ ці загальні положення конкретизуються в локальних документах, зокрема кодексах академічної доброчесності, які регламентують поведінку студентів, викладачів і науковців у повсякденній діяльності. Вони враховують специфіку конкретного закладу, але водночас спираються на загальнонаціональні та міжнародні стандарти. Значну роль у формуванні політики забезпечення якості відіграє Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, яке розробляє рекомендації, проводить акредитації освітніх програм і здійснює моніторинг дотримання принципів академічної доброчесності.

Значення академічної доброчесності для української науки виходить далеко за межі формального дотримання правил. Передусім вона є основою довіри до наукових результатів. Якщо дослідження виконане з дотриманням принципів чесності та прозорості, його висновки можуть бути використані іншими науковцями, інтегровані в подальші дослідження та застосовані в освітній практиці. У протилежному випадку навіть окремі порушення можуть поставити під сумнів не лише конкретну роботу, а й репутацію наукової установи чи навіть національної науки загалом.

Важливим аспектом є також інтеграція української науки в європейський і світовий науковий простір. У міжнародному академічному середовищі дотримання принципів доброчесності є безумовною вимогою, без якої неможлива участь у спільних проєктах, отримання грантів чи публікація результатів у престижних виданнях. Таким чином, академічна доброчесність виступає своєрідним «пропуском» до глобальної наукової спільноти.

Не менш значущим є її превентивний потенціал. Системне впровадження принципів доброчесності сприяє мінімізації таких явищ, як плагіат або фабрикація даних, які можуть мати руйнівні наслідки для наукової кар'єри. Наприклад, виявлення запозичень без належного посилання у дисертаційному дослідженні може призвести до скасування рішення про присудження наукового ступеня. Аналогічно, викриття фальсифікації експериментальних даних здатне зруйнувати репутацію дослідника, навіть якщо інші його роботи

були виконані на належному рівні.

У педагогічній площині академічна доброчесність виконує ще одну важливу функцію – виховну. Вона формує у здобувачів освіти культуру відповідальності, критичного мислення та поваги до інтелектуальної праці. Коли студент навчається коректно працювати з джерелами, оформлювати посилання, уникати несанкціонованих запозичень, він водночас засвоює базові принципи наукової діяльності, які визначатимуть його професійну поведінку в майбутньому.

Таким чином, академічна доброчесність є не лише нормативною вимогою, а й фундаментом розвитку сучасної науки та освіти в Україні. Вона забезпечує якість наукових досліджень, підвищує їхню міжнародну конкурентоспроможність і сприяє формуванню відповідальної академічної спільноти. У цьому контексті дотримання принципів доброчесності стає не формальністю, а необхідною умовою повноцінної участі в науковому житті та розвитку національної науки в цілому.

5. Методи перевірки на плагіат та академічну недоброчесність.

Розгляд інструментарію забезпечення академічної доброчесності варто розпочати з окреслення сутності самої процедури перевірки на плагіат. Вона не є суто технічним актом виявлення текстових збігів, а постає як комплексна процедура встановлення оригінальності наукового результату. Такий підхід передбачає глибокий аналіз запозичень, перевірку коректності цитування та оцінку логіки використання першоджерел. У цьому контексті перевірка безпосередньо пов’язана з ширшим поняттям академічної відповідальності, адже вона виступає гарантом якості дослідження та професійної етики науковця.

Логічним продовженням розуміння цієї процедури є характеристика основних видів академічної недоброчесності, які підлягають ідентифікації. До них належать не лише класичний плагіат та самоплагіат, а й більш складні порушення, як-от фабрикація та фальсифікація даних, а також різноманітні форми некоректного цитування. Важливо усвідомлювати, що наявність текстових перетинів у звіті не завжди свідчить про порушення. Ключове завдання дослідника та експерта полягає в аргументованому розмежуванні правомірних запозичень, зумовлених специфікою наукової термінології чи цитуванням нормативних актів, від неправомірного привласнення чужої інтелектуальної власності.

Сучасна практика виявлення таких порушень спирається на потужні технологічні інструменти, серед яких провідне місце посідають системи Unicheck, StrikePlagiarism та Turnitin. Принцип їхньої роботи базується на автоматизованому порівнянні поданого тексту з колосальними базами даних

наукових публікацій, інтернет-ресурсів та архівних студентських робіт. Проте варто наголосити, що ці системи не здатні «визначати плагіат» самостійно; вони лише генерують статистику збігів, яка потребує подальшої фахової інтерпретації. Технологія є лише допоміжним засобом, тоді як остаточне рішення завжди залишається за людиною.

Методика безпосереднього здійснення перевірки розгортається як чітка послідовність дій, що починається з ретельної підготовки тексту. На цьому етапі автор має переконатися в технічній правильності оформлення цитат та списку використаних джерел, щоб уникнути помилкового сприйняття системою технічних огріхів як порушень. Після завантаження роботи та отримання звіту настає критично важлива стадія аналізу результатів. Вона передбачає не лише фіксацію відсотка збігів, а й ретельне вивчення їхнього характеру та локалізації в структурі дослідження, що дозволяє відділити стандартні наукові формулювання від змістовних запозичень.

Особливої уваги в цій методиці заслуговує етап інтерпретації, оскільки цифрові показники можуть бути оманливими. Високий відсоток подібності іноді зумовлений значною кількістю правильно оформлених прямих цитат або використанням сталої термінології, що є цілком припустимим. Водночас навіть низький відсоток збігів не може слугувати абсолютною гарантією доброчесності, якщо виявлені фрагменти стосуються ключових ідей чи висновків роботи. У таких ситуаціях остаточне рішення приймається на основі експертного аналізу контексту та доцільності використання кожного запозиченого елемента.

Завершальним складником системи перевірки є її організаційно-етичний аспект, де провідна роль належить викладачу, науковому керівнику та спеціалізованим комісіям. Вони виступають не в ролі «контролерів», а як експерти, що забезпечують дотримання високих стандартів академічної культури. Процедури реагування на виявлені ознаки недоброчесності мають не каральний, а передусім превентивний та виховний характер. Це сприяє трансформації перевірки з формального фільтра на дієвий інструмент формування культури відповідального наукового письма та інтелектуальної чесності майбутніх фахівців.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте системний характер роботи зі спеціальною літературою: від бібліографічного пошуку до синтезу власних висновків.

2. У чому полягає різниця між ознайомчим, вибірковим та аналітичним читанням наукового тексту? Наведіть приклади їх застосування.

3. Охарактеризуйте роль цифрових ідентифікаторів (ORCID) та наукометричних баз (Scopus, Web of Science) у забезпеченні «видимості»

науковця в глобальному просторі.

4. Як використання логічних операторів (AND, OR, лапки) впливає на ефективність пошуку науково-педагогічної інформації в Інтернеті?

5. Проаналізуйте нормативно-правову базу академічної доброчесності в Україні. Які основні види порушень визначені законодавством?

6. Чому звіт системи перевірки на збіги (наприклад, Unicheck) не є остаточним доказом плагіату, і яку роль у цьому процесі відіграє експертна інтерпретація?



Тестові завдання для самоперевірки

1. Який вид читання наукової літератури спрямований на глибоке проникнення в логіку автора та виявлення прихованих суперечностей?

A) ознайомче читання:

B) вибіркове читання;

C) аналітичне читання;

D) пошукове читання.

2. Який інструмент забезпечує унікальний 16-значний цифровий ідентифікатор дослідника для усунення проблем із транслітерацією прізвищ?

A) Scopus ID;

B) ORCID;

C) Impact Factor;

D) DOI.

3. Що є головною перевагою бази даних Web of Science порівняно з загальними пошуковими системами?

A) відсутність потреби в реєстрації;

B) сувора процедура рецензування та відбору найбільш авторитетних видань;

C) можливість пошуку лише українською мовою;

D) автоматичне написання анотацій до статей.

4. Згідно зі статтею 42 Закону України «Про освіту», оприлюднення автором власних раніше опублікованих текстів без посилання на них – це:

A) фабрикація;

B) фальсифікація;

C) самоплагіат;

D) некоректне цитування.

5. Яка головна функція систем виявлення текстових збігів (Unicheck, Turnitin) у процесі перевірки роботи?

A) автоматичне виставлення оцінки за роботу;

B) визначення юридичної провини автора;

C) генерація звіту про подібність для подальшої експертної оцінки;

D) видалення плагіату з тексту роботи.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Тема: Академічна доброчесність у мистецькому дослідженні.

Контекст: Магістрант готує наукову роботу про методику викладання акторської майстерності. Він використовує великі фрагменти описів вправ із із посібників різних авторів, переказуючи їх своїми словами (парафраз), але не ставить посилання, вважаючи ці вправи «загальновідомим надбанням».

Завдання: 1. Проаналізуйте ситуацію з точки зору академічної доброчесності. Чи є це порушенням?

2. Напишіть коротке обґрунтування (5–7 речень), як коректно інтегрувати опис театральної методики в науковий текст, щоб уникнути звинувачень у недоброчесності.

ТЕМА 7

ОФОРМЛЕННЯ ВЛАСНОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ



Мета*:* ознайомити магістрантів із загальними вимогами до структури та логіки побудови кваліфікаційних робіт; із специфікою та відмінностями курсових, дипломних і магістерських робіт; формувати культуру академічного тексту та уміння правильного цитування, технічного оформлення текстового та ілюстративного матеріалу.

План

1. Загальні вимоги до структури та логіки побудови кваліфікаційних робіт.
2. Специфіка та відмінності курсових, дипломних і магістерських робіт.
3. Культура академічного тексту та правила цитування.
4. Технічне оформлення текстового та ілюстративного матеріалу.
5. Підготовка до захисту: автореферат, презентація та самопрезентація дослідника



***Ключові слова**: кваліфікаційна робота, курсова робота, академічний текст, цитування, автореферат, анотація, презентація, самопрезентація.*



ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ



1. Загальні вимоги до структури та логіки побудови кваліфікаційних робіт.

Архітектура науково-педагогічного дослідження – це не просто послідовність сторінок, а втілення логіки наукового пізнання. Кожна кваліфікаційна робота, незалежно від її рівня, має чітко визначену структуру, що починається з титульного аркуша, який фіксує юридичний та академічний статус праці. За ним слідує зміст, що відображає ієрархію думок автора, та перелік умовних позначень (за потреби). Проте смисловим ядром «вхідної» частини є вступ. Саме тут дослідник обґрунтовує актуальність обраної теми, формулює об’єкт, предмет, мету та завдання, що стають дорожньою картою всього тексту. Логічний взаємозв’язок між вступом та основними розділами є критичним: кожне завдання, задеклароване на початку, повинно знайти своє вирішення в окремому підрозділі та завершитися відповідним висновком.

Основна частина роботи зазвичай поділяється на розділи, де теоретичний аналіз проблеми плавно переходить у методичне обґрунтування та презентацію результатів дослідно-експериментальної роботи. Завершується текст загальними висновками, які синтезують отримані знання та підтверджують досягнення мети. Список використаних джерел та додатки, що містять інструментарій дослідження (анкети, протоколи, сценарії занять), замикають цю структуру, роблячи її цілісною та перевіреною. Така побудова є універсальною для курсових, дипломних та магістерських робіт, забезпечуючи системність наукового викладу.

2. Специфіка та відмінності курсових, дипломних і магістерських робіт.

Попри спільну структурну основу, різні типи кваліфікаційних робіт мають суттєві відмінності в обсязі, глибині аналізу та рівні наукової автономії автора. Курсова робота постає як перший етап наукового пошуку, де студент опановує навички роботи з літературою та вчиться формулювати перші теоретичні узагальнення. Вона має порівняно невеликий обсяг і часто обмежується теоретико-методичним аналізом без широкої експериментальної бази. Натомість дипломна робота бакалавра є свідченням сформованості професійних компетенцій. Вона вимагає не лише глибокого знання теорії, а й здатності застосувати її для розв’язання конкретних практичних завдань у

педагогічному процесі, що підтверджується результатами педагогічної практики або локального експерименту.

Найвищим рівнем у цій ієрархії є магістерська робота, яка розглядається як повноцінне наукове дослідження. Її відрізняє наявність елементів наукової новизни та теоретичної значущості. Магістрант повинен не просто реферувати відомі підходи, а виявити суперечності в існуючих знаннях і запропонувати власне бачення розв'язання проблеми. Обсяг магістерської роботи є значно більшим, а експериментальна частина вимагає використання методів математичної статистики для підтвердження достовірності отриманих даних. Таким чином, перехід від курсової до магістерської роботи відображає еволюцію студента від реципієнта знань до дослідника-початківця.

3. Культура академічного тексту та правила цитування.

Культура наукового письма базується на принципах об'єктивності, точності та доказовості. Академічний стиль вимагає відмови від емоційно забарвленої лексики та надмірної метафоричності на користь термінологічної визначеності. Характерною рисою є безособовість викладу – використання зворотів «встановлено», «доведено», «вважаємо за доцільне», що зміщує акцент з особистості автора на сам науковий факт. Водночас текст має бути логічно зв'язним: кожен абзац повинен розвивати попередню думку, створюючи плавний перехід між теоретичними конструктами та їх практичною інтерпретацією.

Фундаментом академічного тексту є бездоганне дотримання правил цитування як прояву інтелектуальної чесності. Будь-яке запозичення ідеї, цифрових даних або прямої цитати має супроводжуватися посиланням на першоджерело. В українському науковому просторі пріоритетним є стандарт ДСТУ 8302:2015, проте при підготовці публікацій до міжнародних видань дослідники часто звертаються до стилів APA або MLA. Коректна робота з цитатами дозволяє уникнути плагіату та демонструє повагу до праці попередників. Важливо пам'ятати, що надмірне цитування знеособлює власну роботу, тому автор повинен вміло балансувати між викладом чужих думок та власними аналітичними коментарями.

4. Технічне оформлення текстового та ілюстративного матеріалу.

Якість наукової роботи оцінюється не лише за змістом, а й за рівнем її технічного виконання. Стандартні вимоги передбачають використання шрифту Times New Roman (14 кегль), полуторного міжрядкового інтервалу та чітко визначених полів сторінки. Проте особливої уваги потребує оформлення нетекстових об'єктів. Таблиці повинні мати наскрізну або поглавну нумерацію та назви, що чітко відображають їх зміст. Важливо, щоб дані в таблицях не дублювали текст, а доповнювали його, створюючи базу для аналізу.

Ілюстративний матеріал – рисунки, схеми, діаграми та графіки – має бути

чітким та інформативним. Якщо діаграма побудована в Excel, вона повинна бути інтегрована в текст зі збереженням єдиного стилю оформлення осей та легенд. Кожен графічний об'єкт має обов'язково супроводжуватися аналітичним коментарем автора. Окремим складним блоком є оформлення списку використаних джерел. Він зазвичай будується за алфавітним принципом або за порядком згадування в тексті. Кожне джерело описується згідно з бібліографічними вимогами, де вказуються всі автори, повна назва праці, місце видання, видавництво та кількість сторінок, що забезпечує прозорість і можливість перевірки джерельної бази.

5. Підготовка до захисту: анотація, презентація та самопрезентація.

Завершальним етапом роботи над дослідженням є його публічне представлення. Підготовка починається з написання анотації або автореферату (для магістерських робіт), де стисло викладено основні результати дослідження. Для самого захисту автор готує доповідь (тези), яка має тривати зазвичай 7–10 хвилин. У цей короткий проміжок часу необхідно вкласти суть всієї роботи: від актуальності до конкретних пропозицій. Текст доповіді не повинен бути ідентичним презентації; він має пояснювати та поглиблювати те, що присутні бачать на екрані.

Мультимедійна презентація, створена в PowerPoint або Canva, є візуальною структурою виступу. Вона повинна містити ключові тези, графіки та моделі, уникаючи великих масивів тексту. Дизайн має бути стриманим, а кількість слайдів – оптимальною для відведеного часу. Не менш важливим є психологічний аспект самопрезентації. Впевненість дослідника, його здатність чітко та аргументовано відповідати на запитання членів комісії, дотримуючись етики наукової дискусії, часто стають вирішальним фактором при оцінюванні. Захист – це не просто звіт про виконану роботу, а демонстрація готовності майбутнього фахівця до самостійної професійної діяльності в галузі освітніх наук або сценічного мистецтва.



Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття «архітектура наукового дослідження». Яку роль відіграє вступ у забезпеченні логічної цілісності всієї роботи?

2. Проаналізуйте ієрархію кваліфікаційних робіт: чим магістерське дослідження принципово відрізняється від дипломної роботи бакалавра та курсового проєкту?

3. Визначте основні ознаки культури академічного тексту. Чому в науковому викладі перевага надається безособовим конструкціям?

4. Які існують вимоги до технічного оформлення ілюстративного матеріалу (таблиць, рисунків) і як вони мають бути пов'язані з основним текстом?

5. Розкрийте значення стандарту ДСТУ 8302:2015 у контексті бібліографічного опису джерел та забезпечення наукової етики.

6. Сформулюйте основні правила підготовки ефективної мультимедійної презентації для публічного захисту: від дизайну слайдів до структури доповіді.



Тестові завдання для самоперевірки

1. Який елемент структури кваліфікаційної роботи містить обґрунтування актуальності теми, визначення об’єкта, предмета та мети дослідження?

A) анотація;

B) вступ;

C) висновки до розділів;

D) додатки.

2. Визначення «повноцінне наукове дослідження з обов’язковими елементами наукової новизни» найбільше відповідає:

A) курсовій роботі;

B) реферату;

C) магістерській роботі;

D) звіту з практики.

3. Відповідно до культури академічного тексту, яке формулювання є найбільш прийнятним для наукового викладу?

A) «Я провів експеримент і побачив чудові результати»;

B) «Дослідником встановлено залежність між...»;

C) «Всі знають, що цей метод найкращий»;

D) «Мені здається, що ця теорія не працює».

4. Яка основна вимога до оформлення таблиць у тексті наукової роботи?

A) таблиці не повинні мати назв;

B) назва таблиці розташовується під нею по центру;

C) таблиця повинна мати номер та назву, розташовану над нею;

D) таблиці можна вставляти без згадування про них у тексті;

5. Що є головною метою «самопрезентації» дослідника під час захисту перед екзаменаційною комісією?

A) дослівне читання тексту магістерської роботи;

B) демонстрація впевненості, компетентності та здатності до наукової дискусії;

C) використання якомога більшої кількості складних термінів без пояснення;

D) показ максимальної кількості слайдів (понад 40) за 5 хвилин.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Тема: Корекція логічної структури вступу.

Контекст: Студент сформулював мету дослідження як «Вивчити вплив дистанційного навчання на успішність майбутніх акторів», але серед завдань вказав лише «Проаналізувати літературу з теми» та «Описати історію розвитку інтернету».

Завдання: 1. Виявіть логічну невідповідність між метою та завданнями.

2. Допишіть 2 додаткові завдання (практичного/експериментального характеру), які б дозволили реально досягти поставленої мети.

Завдання 3. Тема: Візуалізація результатів творчого експерименту.

Контекст: Ви провели опитування серед акторів-початківців щодо ефективності тренінгу з техніки мовлення. 70% опитаних відзначили значне покращення дикції, 20% – часткове, 10% – не відчули змін.

Завдання: 1. Оберіть найбільш доцільний тип діаграми (кругова чи стовпчикова) для презентації цих даних.

2. Сформулюйте «аналітичний коментар», який мав би супроводжувати цей рисунок у тексті вашої роботи, уникаючи простого переказу цифр.

ТЕМА 8

ДИСЕРТАЦІЯ ЯК КВАЛІФІКАЦІЙНЕ НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета*:* сформувати уявлення магістрантів про специфіку дисертаційних досліджень у галузі знань А Освіта; сформувати знання методологічного апарату дисертації, її структури та логіки викладу, особливостей апробації та процедури захисту, сформувати уявлення здобувачів про Нормативно-етичні стандарти та культуру оформлення дисертаційного дослідження.

План

1. Специфіка дисертаційних досліджень у галузі знань А Освіта.
2. Методологічний апарат та концептуальне ядро дисертації.
3. Структура та логічна послідовність викладу.
4. Нормативно-етичні стандарти та культура оформлення.
5. Апробація та процедура наукового визнання.

Ключові слова*: дисертація, методологічний апарат дисертації, наукова новизна, нормативно-етичні стандарти, апробація, культура оформлення дисертації.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Специфіка дисертаційних досліджень у галузі знань А Освіта.

У сучасній парадигмі підготовки наукових кадрів дисертаційне дослідження розглядається як вища форма інтеграції теоретичної зрілості, методологічної культури та здатності до інноваційної трансформації освітнього простору. Його сутність виходить далеко за межі створення нового інтелектуального продукту; дисертація є актом засвідчення професійної готовності здобувача до автономного наукового пошуку, критичного переосмислення догм та відповідальної участі в розбудові інтелектуального потенціалу держави. У цьому контексті дисертація виступає як цілісна кваліфікаційна праця, що підпорядковується суворим критеріям внутрішньої єдності, валідності та практичної реалізованості.

Розглядаючи специфіку досліджень у галузі освіти, важливо акцентувати на принциповій відмінності дисертації від магістерської роботи. Якщо магістерський рівень передбачає переважно систематизацію вже наявного знання та демонстрацію вмінь застосовувати стандартні методики, то дисертація на здобуття ступеня доктора філософії вимагає отримання принципово нових науково обґрунтованих результатів. Це передбачає не просто коректне використання наукового апарату, а його творчу модифікацію під запити конкретної наукової проблеми, що має загальнодержавне або галузеве значення.

Особливості об’єктів і предметів дослідження у спеціальностях *А1 Освітні науки* та *В6 Перформативні мистецтва* (згідно з оновленою класифікацією 2025 року) диктуються рівнем абстракції та практичної спрямованості. У межах спеціальності А1 науковий пошук зазвичай зосереджується на теоретико-методологічних засадах, виявленні фундаментальних закономірностей розвитку освітніх систем та формуванні концептуальних моделей навчання. Натомість спеціальність В6 акцентує увагу на мистецьких аспектах. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування об’єкта як широкої сфери педагогічної та театральної реальності та предмета як специфічного ракурсу дослідження, що безпосередньо корелює з назвою теми.

Фундаментальною рисою педагогічного дослідження є трансформація живого педагогічного досвіду в системне наукове знання. Дослідник не повинен обмежуватися описовим підходом; його завданням є перехід від емпіричного опису до теоретичного узагальнення, виявлення стійких причинно-наслідкових зв’язків та репрезентація результатів у формі наукових законів, принципів або алгоритмів. Така інтелектуальна конверсія є головним індикатором наукової зрілості автора.

2. Методологічний апарат та концептуальне ядро дисертації.

Методологічний апарат дисертації становить її інтелектуальний каркас,

що задає вектор усьому дослідницькому процесу. Процес формування категоріальної сітки розпочинається з глибокого обґрунтування актуальності теми. Справжня актуальність не може бути декларативною; вона має випливати з об'єктивного протиріччя між суспільним запитом (наприклад, потребою у розвитку soft skills) та недостатньою розробленістю відповідних механізмів у педагогічній теорії. Аргументація актуальності будується на критичному аналізі останніх публікацій, що дозволяє автору знайти власну «наукову нішу».

Центральним елементом методології є наукова новизна, яка диференціює внесок автора від здобутків попередників. Вона може реалізуватися через розробку авторської концепції, уточнення змісту педагогічних категорій або впровадження інноваційних технологій, як-от «перевернуте навчання». Важливо уникати розмитих формулювань, натомість чітко вказувати, що саме отримано вперше, що вдосконалено, а що дістало подальший розвиток. Це безпосередньо пов'язано з теоретичним значенням, яке збагачує науковий фонд, та практичним значенням, що пропонує конкретні інструментарії для вчителів чи викладачів вищої школи.

Робоча гіпотеза в педагогіці виконує роль прогностичної моделі. Вона зазвичай формулюється як припущення про те, що реалізація певної сукупності педагогічних умов або застосування конкретної методики дозволить суттєво підвищити рівень сформованості досліджуваної якості (наприклад, соціально-емоційної компетентності). Гіпотеза має бути верифікованою, тобто такою, що може бути підтверджена або спростована в ході експериментальної роботи. Саме перевірка гіпотези через впровадження авторських розробок у реальний освітній процес забезпечує об'єктивність і доказовість дисертації.

3. Структура та логічна послідовність викладу.

Структура дисертації є не просто формальним розподілом тексту на розділи, а відображенням внутрішньої логіки наукового пізнання. Вступ відіграє роль концептуального паспорта роботи, де в концентрованому вигляді зафіксовано всі параметри дослідження. Якість вступу часто визначає сприйняття всієї роботи спеціалізованою вченою радою, оскільки саме тут демонструється здатність автора до чіткого наукового мислення.

Традиційна структура педагогічної дисертації передбачає послідовне розгортання думки від ретроспективного аналізу до перспективного моделювання. Перший розділ зазвичай присвячується генезису та сучасному стану проблеми, де через призму критичного аналізу літератури викристалізовується авторська позиція. Другий розділ спрямований на обґрунтування теоретичної моделі, організаційних умов, технології чи системи, що пропонується для розв'язання проблеми. Третій розділ має суто емпіричний характер і містить опис ходу та результатів педагогічного експерименту,

включаючи математико-статистичну обробку даних для підтвердження вірогідності отриманих змін.

Особливу увагу слід приділяти формулюванню висновків. Загальні висновки не є механічним підсумовуванням проміжних результатів розділів; це якісно новий рівень узагальнення, де автор дає відповідь на поставлену мету та підтверджує (або частково спростовує) гіпотезу. Висновки мають бути лаконічними, змістовними та демонструвати прикладну цінність виконаної роботи для модернізації освіти в конкретному регіоні чи галузі.

4. Нормативно-етичні стандарти та культура оформлення.

Академічне оформлення дисертації виступає зовнішнім проявом наукової культури дослідника. Технічні параметри, регламентовані чинними вимогами, включають не лише стандарти шрифтів та полів, а й логіку візуалізації даних через таблиці та рисунки, які мають бути самодостатніми та зрозумілими без контексту. Культура цитування при цьому стає маркером наукової чесності. Використання стандарту *ДСТУ 8302:2015* із обов'язковим зазначенням сторінок цитованих джерел забезпечує прозорість джерельної бази та дозволяє здійснити перевірку достовірності і безпеки посилання.

У контексті сучасної науки академічна доброчесність трансформується з формальної вимоги у фундаментальну цінність. Вона передбачає категоричне неприйняття плагіату, фабрикації даних під час експерименту або фальсифікації результатів опитувань. Дотримання етичних норм під час взаємодії з учасниками освітнього процесу, забезпечення конфіденційності та об'єктивності оцінювання є запорукою професійної репутації науковця, яка формується саме на етапі написання дисертації.

5. Апробація та процедура наукового визнання.

Апробація результатів є критично важливим етапом, що дозволяє винести наукові положення на фахове обговорення ще до офіційного захисту. Вона реалізується через оприлюднення основних ідей у статтях фахових видань категорії «Б» та публікації у міжнародних базах даних, що забезпечує входження вітчизняного педагогічного знання у глобальний науковий дискурс. Участь у конференціях та семінарах дозволяє здобувачу відшліфувати навички наукової дискусії та отримати конструктивну критику, яка часто стає поштовхом для вдосконалення роботи.

Підготовка до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді є фінальним акордом кваліфікаційного шляху. Ця процедура вимагає від здобувача не лише досконалого знання власного тексту, а й здатності аргументовано відповідати на зауваження опонента, демонструючи глибоку ерудицію та методологічну компетентність. Успішний захист засвідчує появу нового вченого, здатного не лише продукувати ідеї, а й нести за них відповідальність перед науковою

спільнотою.

Таким чином, дисертація у галузі освіти – це багатогранна інтелектуальна система, де кожен елемент підпорядкований єдиній меті: підвищенню якості навчання та виховання. Вона завершує етап підготовки здобувача на третьому рівні вищої освіти і водночас відкриває двері до самостійного наукового життя, де дослідник постає як ініціатор впровадження нових методів, підходів чи інновації в освітній сфері.



Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність дисертації як цілісної наукової праці. Чим вона принципово відрізняється від магістерського дослідження за рівнем наукової новизни та масштабом узагальнень?

2. Проаналізуйте специфіку об’єктів і предметів дослідження у спеціальностях А1 Освітні науки та В6 Перформативні мистецтва. У чому полягає різниця між теоретико-методологічним та прикладним характером цих робіт?

3. Охарактеризуйте роль наукової новизни у дисертації. Які типові формулювання використовуються для відображення особистого внеску здобувача у розвиток педагогічної науки?

4. Визначте значення робочої гіпотези як інструменту організації наукового пошуку. Чому в педагогічних дослідженнях вона зазвичай має умовно-причинний характер?

5. Яку роль відіграє апробація результатів дослідження (статті, конференції) у процесі підготовки до захисту? Чому важливо оприлюднювати результати у виданнях, що індексуються у міжнародних базах?

6. Сформулюйте основні етичні вимоги до проведення педагогічного експерименту в контексті академічної доброчесності та поваги до учасників освітнього процесу.



Тестові завдання для самоперевірки

1. Яка ознака є визначальною для дисертації як кваліфікаційного дослідження порівняно з магістерською роботою?

A) наявність списку використаних джерел;

B) отримання принципово нових науково обґрунтованих результатів;

C) використання комп'ютерних технологій для оформлення тексту;

D) великий обсяг теоретичного розділу.

2. До спеціальності А1 Освітні науки найбільш імовірно належатиме тема дисертації, що стосується:

A) методології системного підходу в освіті;

B) професійної підготовки акторів в умовах воєнного стану;

C) історії становлення університетської освіти в Європі;

D) філософії виховання особистості в умовах глобалізації.

3. Формулювання новизни «Вперше розроблено та обґрунтовано модель...» свідчить про:

A) теоретичне значення дослідження;

B) практичне значення дослідження;

C) актуальність теми;

D) апробацію роботи.

4. Який стандарт регламентує оформлення бібліографічних посилань та списку джерел у дисертації, забезпечуючи її академічну культуру?

A) ДСТУ 3008:2015;

B) ДСТУ 8302:2015;

C) ДСТУ ISO 9001;

D) ДСТУ 1.1:2001.

5. Що є кінцевою метою захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді?

A) кар'єрне зростання;

B) підтвердження наукової кваліфікації та присудження ступеня доктора філософії (PhD);

C) публікація монографії за матеріалами дисертації;

D) можливість науково-дослідної роботи за кордоном.

Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Тема: Обґрунтування наукової новизни.

Контекст: У дисертації пропонується впровадження тренінгу з акторської майстерності.

Завдання: 1. Сформулюйте положення наукової новизни, використовуючи наукові дієслова: *«удосконалено...»*, *«дістало подальший розвиток...»*.

2. Обґрунтуйте, чому просте використання вже відомої методики не може вважатися «вперше розробленим» результатом.

ТЕМА 9

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: сформувати уявлення студентів про міждисциплінарність та трансдисциплінарність як провідні методологічні парадигми, про антропологічний, особистісно орієнтований підходи та про проєктно-орієнтовану методологію в національному та міжнародному вимірах.

План

1. Міждисциплінарність та трансдисциплінарність як провідні методологічні парадигми.
2. Антропологічний та особистісно орієнтований підходи в розбудові освітніх систем.
3. Проєктно-орієнтована методологія в національному та міжнародному вимірах.
4. Методологічна культура дослідника в умовах глобалізації.

***Ключові слова**: антропологічний підхід, особистісно орієнтований підхід, міждисциплінарність, трансдисциплінарність, методологічна культура дослідника, глобалізація.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Міждисциплінарність та трансдисциплінарність як провідні методологічні парадигми.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується глибокими трансформаціями методологічних підходів, що зумовлені як глобалізаційними процесами, так і стрімким розвитком технологій, міждисциплінарних досліджень і нових освітніх практик. У цих умовах методологія науково-педагогічної діяльності перестає бути суто інструментальним компонентом дослідження і набуває статусу складної системи світоглядних, теоретичних і практичних орієнтирів, що визначають логіку наукового пошуку в епоху експоненціального розвитку науки. Особливої ваги набуває здатність дослідника інтегрувати різні підходи, працювати на перетині наук і орієнтуватися на вирішення комплексних освітніх проблем, які неможливо розв'язати в межах однієї вузької дисципліни.

Однією з провідних тенденцій є утвердження міждисциплінарності та трансдисциплінарності як ключових методологічних парадигм. Якщо міждисциплінарність передбачає активну взаємодію різних галузей знань із збереженням їхньої методологічної автономії, то трансдисциплінарність

виходить за межі окремих дисциплін, формуючи нові інтегративні способи пізнання, де межі між науками стираються заради цілісного розуміння людини. У педагогічній науці це проявляється через стрімке поширення концепції STEAM-освіти, яка доповнює технічні та природничі науки мистецьким і гуманітарним компонентом, змінюючи саму логіку навчання від ізольованого засвоєння предметів до інтегрованого розв'язання реальних життєвих проблем. Такий підхід вимагає фундаментальних змін і в методології досліджень, де акцент переноситься з вивчення окремих дидактичних одиниць на комплексний аналіз складних освітніх явищ у їхньому взаємозв'язку з соціокультурним контекстом.

Важливим напрямом є застосування синергетичного підходу, що дозволяє розглядати освітні системи як відкриті, нелінійні та динамічні структури, які постійно перебувають у стані самоорганізації. У цьому контексті педагогічні явища аналізуються не як статичні об'єкти з жорстко заданими параметрами, а як живі процеси, що розвиваються під впливом багатьох флуктуацій та взаємопов'язаних факторів. Синергетика відкриває дослідникові нові можливості для моделювання освітніх траєкторій в умовах високої невизначеності та швидких змін, дозволяючи передбачати точки біфуркації в розвитку освітніх систем.

Конвергенція наук, що поєднує найновіші досягнення нейропсихології, соціології та когнітивістики, докорінно змінює методологічний апарат педагогічного дослідження. Використання даних нейронаук дозволяє дослідникові глибше зрозуміти біологічні та ментальні механізми засвоєння інформації, врахувати когнітивні стилі та соціальні аспекти розвитку особистості, що безпосередньо сприяє проектуванню науково обґрунтованих освітніх технологій. У цьому ж руслі стрімко розвивається методологія «edge science» або пограничної науки, яка свідомо орієнтується на наукові пошуки на межі педагогіки з екологією, системним менеджментом або високотехнологічними цифровими доменами, формуючи нові об'єкти дослідження, такі як екопедагогіка чи цифрова антропологія освіти.

2. Антропологічний та особистісно орієнтований підходи в розбудові освітніх систем.

Наступною визначальною тенденцією є посилення антропологічного та особистісно орієнтованого підходів, що ставлять людину в центр науково-педагогічного пошуку. Сучасна педагогіка дедалі впевненіше орієнтується на особистість як на проактивного суб'єкта власного розвитку, що зумовлює методологічний перехід від традиційних суб'єкт-об'єктних відносин до повноцінної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Такий парадигмальний зсув передбачає глибоке партнерство між усіма учасниками освітнього процесу, де

науково-педагогічна діяльність спрямовується на спільне конструювання знань та розвиток суб'єктності студента.

У межах цієї тенденції особливого методологічного значення набуває проектування індивідуальних освітніх траєкторій, яке базується на фундаментальній ідеї свободи вибору та максимального врахування індивідуальних потреб, ціннісних орієнтацій і когнітивних можливостей здобувача. Це, своєю чергою, стимулює розвиток адаптивного навчання, методологія якого передбачає створення інтелектуальних освітніх систем, що здатні в реальному часі самоналаштовуватися під індивідуальний темп, стиль та рівень засвоєння матеріалу кожним студентом. Такі системи базуються на потужному аналітичному інструментарії (навчальна аналітика як поєднання інформаційних технологій, цифрового викладання і навчання та методів інтелектуального аналізу даних), що відкриває перед педагогічною наукою нові горизонти прогностичного аналізу успішності навчання.

Невід'ємною складовою сучасної методологічної матриці стає соціально-емоційне навчання (СЕН), яке гармонійно інтегрує розвиток емоційного інтелекту в структуру навчального процесу. Цей підхід вимагає від дослідника зосередження уваги не лише на когнітивних показниках або сумі знань, а й на формуванні емоційної стійкості, здатності до емпатії, саморегуляції та прийняття відповідальних рішень у кризових ситуаціях як важливих м’яких навичок («soft skills»). Для науково-педагогічного дослідження це означає методологічну необхідність розглядати емоційне середовище та психологічний добробут як першочергові та повноцінні об’єкти наукового аналізу, що безпосередньо впливають на якість освітнього результату.

3. Проєктно-орієнтована методологія в національному та міжнародному вимірах.

Суттєвих трансформацій зазнає і проєктно-орієнтована методологія досліджень, яка в умовах сьогодення дедалі чіткіше фокусується на практичній імплементації результатів та їхньому реальному соціальному впливі. Методологічний перехід від концепції «дослідження заради приросту знань» до стратегії «дослідження заради системних змін» найбільш повно втілюється у підході Action Research або дослідження-дії. Цей метод дозволяє науковцю поєднувати глибокий аналіз теоретичних положень із безпосереднім втручанням у педагогічну практику, що перетворює дисертаційне дослідження на дієвий інструмент модернізації конкретного освітнього середовища.

У міжнародному контексті визначальну роль відіграють грантові програми, такі як Erasmus+ та Horizon Europe, які формують специфічні стандарти доказовості та результативності сучасних досліджень. Методологія участі в таких проектах вимагає від українського дослідника вміння працювати

з чіткими індикаторами ефективності (KPI), що робить структуру наукового пошуку більш прагматичною, прозорою та орієнтованою на конкретний продукт. Це сприяє подоланню певної теоретичної відірваності вітчизняних досліджень і стимулює розвиток культури проектного менеджменту в науці.

Активний розвиток колективних дослідницьких мереж призводить до появи нових форм наукової кооперації, серед яких особливе місце посідають віртуальні дослідницькі лабораторії та міжнародні консорціуми. У таких умовах створення наукового продукту стає колективним транскордонним процесом, що потребує нових методологічних підходів до координації зусиль багатьох вчених. Одним із провідних інструментів аналізу та узагальнення кращих світових практик постає метод Case Study (метод конкретних ситуацій), який дозволяє детально препарувати успішні освітні кейси та адаптувати їхні ключові механізми для впровадження в національну практику з урахуванням місцевої специфіки.

4. Методологічна культура дослідника в умовах глобалізації.

Сучасні умови глобалізації та євроінтеграції висувають принципово нові вимоги до рівня методологічної культури українського дослідника. Академічна мобільність трансформується з формальної ознаки у потужний чинник професійного зростання, оскільки вона дає змогу безпосередньо зануритися в альтернативні наукові традиції, критично переосмислити власний інструментарій та розбудувати стійкі мережі наукової дипломатії. Проте це також вимагає від науковця здатності до глибокої методологічної рефлексії, що дозволяє не просто копіювати чужий досвід, а творчо адаптувати його до потреб української вищої освіти.

Особливого значення в цьому контексті набуває порівняльна педагогіка, яка розробляє методологічні засади науково обґрунтованого перенесення зарубіжних освітніх моделей в український освітній простір. Для України цей напрям є критично важливим у межах стратегії післявоєнної відбудови та підтримки інтелектуального потенціалу регіонів, зокрема Запорізької області. Дослідник має вміти здійснювати комплексний порівняльний аналіз, уникаючи некритичного запозичення концепцій, які можуть бути несумісними з соціокультурним кодом національної освіти. Важливо забезпечити таку адаптацію моделей, яка б органічно поєднувала світові стандарти з унікальними традиціями української педагогічної школи.

Нарешті, сучасна методологічна культура нерозривно пов’язана з філософією відкритої науки (Open Science), що передбачає повну прозорість дослідницького циклу, вільний доступ до публікацій та первинних даних, а також розвиток систем колективного рецензування. Концепція відкритої науки

сприяє подоланню ізоляції окремих вчених, підвищує рівень довіри суспільства до педагогічних рекомендацій та забезпечує безперешкодну інтеграцію українських дослідників у глобальний науковий простір. Це формує нову модель вченого-гуманіста, який сприймає наукове знання як спільне благо, спрямоване на розвиток людського капіталу.

Підсумовуючи, сучасні тенденції в методології науково-педагогічної діяльності демонструють перехід до більш гнучких, людиноцентрованих та інтегративних підходів. Поєднання теоретичної глибини з практичною дієвістю та відкритістю до міжнародного досвіду створює надійний фундамент для розвитку сучасної педагогіки як живої та динамічної науки, здатної відповідати на найскладніші виклики XXI століття.



Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність трансдисциплінарності як новітньої методологічної парадигми. Чим вона відрізняється від традиційної міждисциплінарної взаємодії в межах педагогічних досліджень?

2. Обґрунтуйте значення синергетичного підходу для аналізу сучасних освітніх систем. Чому розгляд освіти як «відкритої нелінійної системи» є актуальним в умовах глобальної невизначеності?

3. Яким чином когнітивістика та нейропсихологія збагачують методологічний апарат педагогіки? Наведіть приклади того, як дані про роботу мозку можуть змінити практику проектування та створення освітніх технологій.

4. Проаналізуйте концепцію «Action Research» (дослідження-дії). У чому полягає її перевага для розв’язання локальних проблем конкретного закладу освіти порівняно з кабінетними теоретичними розвідками?

5. Визначте роль порівняльної педагогіки в процесі післявоєнної відбудови освітнього потенціалу України. Яких методологічних помилок слід уникати при перенесенні зарубіжних моделей навчання в український освітній простір?

6. Сформулюйте основні переваги та виклики «Відкритої науки» (Open Science) для сучасного дослідника. Як прозорість дослідницьких даних впливає на академічну репутацію вченого?

7.



Тестові завдання для самоперевірки

1. Яка методологічна парадигма передбачає вихід за межі окремих

дисциплін для формування цілісного, інтегрованого знання про людину?

A) монодисциплінарність;

B) мультидисциплінарність;

C) трансдисциплінарність;

D) емпіризм.

2. Концепція STEAM-освіти в методологічному аспекті базується на:

A) ізольованому вивченні гуманітарних наук;

B) інтеграції природничих наук, технологій, інженерії, мистецтва та математики;

C) відмові від використання цифрових технологій;

D) пріоритеті лише теоретичного навчання над практичним.

3. Методологія «Action Research» (дослідження-дія) найкраще описується формулою:

A) «знання заради знань»;

B) «спостереження без втручання»;

C) «дослідження заради системних змін та вирішення практичних проблем»;

D) «історичний аналіз минулого».

4. Провідним об'єктом аналізу в межах соціально-емоційного навчання (СЕН) є:

A) виключно швидкість читання та письма;

B) рівень засвоєння академічних термінів;

C) емоційна компетентність, саморегуляція та здатність до співпраці;

D) технічні характеристики комп'ютерного обладнання.

5. Що є головною вимогою до «коректного перенесення» зарубіжних освітніх моделей в український контекст?

A) дослівний переклад іноземних підручників;

B) механічне копіювання структури іноземного закладу освіти;

C) адаптація моделі до національних соціокультурних та економічних умов;

D) навчання науково-педагогічних працівників (педагогів) в країні, освітня модель якої підлягає «трансферу».



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Тема: Розвиток емоційної компетентності майбутнього актора засобами інтерактивних технологій.

Контекст: Ви плануєте експериментально перевірити рівень розвитку емоційної компетентності магістрантів спеціальності В6 Перформативні

мистецтва спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво під час реалізації зазначеної теми наукової роботи.

Завдання: 1. Сформулюйте гіпотезу дослідження, де причиною досягнення високого рівня розвитку емоційної компетентності буде ефективна взаємодія магістрантів у інтерактивному навчанні.

2. Визначте один показник (KPI), за яким можна буде об'єктивно виміряти ефективність такої моделі навчання.

ТЕМА 10

ІННОВАЦІЇ В МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета*:* сформувати уявлення магістрантів про особистісні чинники професійного успіху викладачів закладів вищої освіти, його методологічну рефлексія та професійну компетентність; сформувати у здобувачів освіти знання про цифрову парадигму науково-педагогічного пошуку та нові підходи до дослідження педагогічних процесів.

План

1. Особистісні чинники (індивідуально психологічні детермінанти) професійного успіху викладачів закладів вищої освіти.
2. Методологічна рефлексія та професійні компетентності викладача-дослідника.
3. Цифрова парадигма науково-педагогічного пошуку.
4. Нові підходи до дослідження педагогічних процесів.
5. Штучний інтелект у науково-педагогічній діяльності: методологічний вимір.

***Ключові слова**: індивідуально-психологічні детермінанти, цифрова парадигма науково-педагогічного пошуку, Data-driven research (дослідження на основі даних), середовище спільних досліджень, Agile та Scrum-технології, дизайн-мислення, змішане навчання, мікронавчання, штучний інтелект, промпт-інжиніринг.*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Особистісні чинники (індивідуально психологічні детермінанти) професійного успіху викладачів закладів вищої освіти.

Останнє десятиліття у сфері освіти пройшло під знаком модернізації всіх освітніх складових в умовах стрімкої цифровізації та неухильного зростання вимог до якості освіти, що визначає актуальність проблеми професійного успіху викладачів закладів вищої освіти. Очевидною є дія зовнішніх чинники на процес становлення та професійного зростання викладача, але вплив на цей процес мають і внутрішні чинники, дія яких є не такою очевидною.

Професійний успіх викладача закладу вищої освіти є комплексною динамічною характеристикою, багатовимірним феноменом, що формується під впливом особистісних і контекстуальних чинників. Цей феномен грунтується на результативній педагогічній діяльності, науковій активності; якісній взаємодії зі студентами, професійній самореалізації та задоволеності працею.

Виділяють групи індивідуально-психологічних детермінант професійного успіху:

- когнітивні чинники;
- емоційно-вольова сфера;
- комунікативні та соціальні навички;
- мотиваційні характеристики;
- особистісні риси та професійна ідентичність.

Когнітивні чинники поєднують і розвинене критичне та аналітичне мислення, і креативність та здатність генерувати педагогічні інновації, і гнучкість мислення, швидкість обробки інформації, академічну компетентність

Розвинене критичне та аналітичне мислення є ключовим для професійного успіху викладача, оскільки воно допомагає ефективно аналізувати навчальні матеріали, здійснювати проблемне навчання, оцінювати знання студентів та формувати власні обґрунтовані висновки. Це дозволяє викладачеві не тільки передавати знання, але й навчати студентів самостійно мислити, ставити запитання та приймати виважені рішення.

Емоційно-вольова сфера, як показав у своєму дослідженні Д. Гоулман, відіграє особливу роль у професійному і кар'єрному зростанні науково-педагогічного працівника. Зокрема, високий рівень розвитку емоційного інтелекту забезпечує емоційну регуляцію та емпатію як чинники ефективної взаємодії зі студентами та колегами. Не менш важливими чинниками, що відносяться до цієї групи, є стресостійкість, здатність до відновлення та вольові якості: наполегливість, самоконтроль, відповідальність.

Група комунікативних та соціальних детермінант поєднує здатність налагоджувати конструктивний діалог і довірливі взаємини, застосовувати навички педагогічного такту та конфлікт-менеджменту, демонструвати здатність працювати у мультикультурному середовищі.

Мотиваційні характеристики як група індивідуально-психологічних детермінант професійного успіху науково-педагогічного працівника ґрунтується на високому рівні внутрішньої професійної мотивації, прагненні до розвитку, самовдосконалення, навчання впродовж життя, сформованості ціннісних орієнтацій, спрямованих на якість освіти та академічну доброчесність.

Особистісні риси та професійна ідентичність як група детермінант поєднує рефлексивність та здатність до самооцінювання власної науково-педагогічної діяльності, відкритість до інновацій, толерантність до невизначеності. До неї також відноситься сформована професійна ідентичність і позитивна «Я-концепція» викладача.

Слід відзначити, що особистісні чинники постають як предиктори професійного вигорання або, навпаки, стійкості.

Таким чином, професійний успіх науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти значною мірою залежить від комплексу індивідуально-психологічних чинників. До груп індивідуально-психологічних детермінант професійного успіху викладача належать: когнітивні чинники; емоційно-вольова сфера; комунікативні та соціальні навички; мотиваційні характеристики; особистісні риси та професійна ідентичність. Розвиток цих чинників є не лише особистою відповідальністю викладача, а й завданням закладу освіти.

2. Методологічна рефлексія та професійні компетентності викладача-дослідника.

Сучасний розвиток педагогічної науки відбувається в умовах глибоких трансформацій, що охоплюють не лише зміст освіти, а й саму фундаментальну логіку наукового пізнання. Інновації в методології науково-педагогічної діяльності сьогодні нерозривно пов’язані з докорінною зміною ролі дослідника, масштабною цифровізацією науки, запозиченням гнучких підходів із суміжних високотехнологічних галузей та активною інтеграцією систем штучного інтелекту в дослідницький цикл. У цих динамічних умовах методологія постає не як статичний перелік інструментів, а як жива система, що постійно переосмислюється відповідно до нових етичних викликів та інтелектуальних можливостей.

Перший вимір цих змін безпосередньо стосується еволюції методологічної рефлексії та професійних компетентностей викладача-дослідника. Сучасний науковець уже не може обмежуватися лінійною роллю транслятора готових знань; він виступає як проактивний суб’єкт, здатний до глибокого критичного самоаналізу власної пізнавальної траєкторії. У цьому контексті особливого значення набуває рефлексивне профілювання як спеціальна методологія осмислення авторських дослідницьких стратегій. Воно передбачає не просто опис методів, а системний аналіз того, чому саме ці теоретичні підходи були обрані, як особистісні упередження дослідника можуть впливати на інтерпретацію результатів та які об’єктивні обмеження має конкретне дослідження в межах обраної парадигми.

Трансформація ролі викладача яскраво виявляється у переході від позиції монопольного носія істини до багатогранної ролі фасилітатора, ментора та коуча наукових проєктів. Така зміна парадигми вимагає розвитку принципово нових компетентностей, зокрема, здатності до комплексного підходу в організації дослідницької діяльності інших, підтримки високого рівня внутрішньої мотивації молодих вчених та плекання культури сумніву й критичного мислення. У цьому складному процесі критичну роль відіграють розвинені м'які навички (soft skills), серед яких емоційний інтелект (EQ) стає ключовим інструментом стратегічного управління науковим колективом. Здатність тонко відчувати емоційні стани колег, вибудовувати ненасильницьку комунікацію та підтримувати безпечний психологічний клімат стає фундаментом успішності колективного наукового пошуку.

Високий рівень невизначеності сучасного наукового ландшафту вимагає від дослідника екстремальної адаптивності, що зумовлює необхідність розробки дієвих методів запобігання професійній деформації. Остання часто проявляється у шаблонності наукового мислення, консерватизмі щодо нових методів та зниженні критичності до власних висновків. Тому плекання когнітивної гнучкості, відкритості до радикально нового досвіду та готовності до безперервного перенавчання (lifelong learning) стає невід'ємним складником методологічної культури вченого XXI століття.

3. Цифрова парадигма науково-педагогічного пошуку.

Другий магістральний напрям інновацій зумовлений остаточним формуванням цифрової парадигми науково-педагогічного пошуку. Цифровізація трансформує не лише технічний набір інструментів, а й саму структуру наукової діяльності, переорієнтовуючи її на опрацювання колосальних масивів даних та їхню глибоку аналітичну інтерпретацію. У цьому контексті утверджується підхід Data-driven research (дослідження на основі даних), який постулює прийняття будь-яких дослідницьких рішень виключно на основі достовірних емпіричних даних. Сучасна освітня аналітика дозволяє з високою точністю уточнювати робочі гіпотези, виявляти приховані закономірності в освітніх процесах та суттєво підвищувати рівень обґрунтованості наукових висновків.

Трансформація наукового та освітнього середовища, що передбачає використання цифрових технологій, хмарних обчислень та віртуальних лабораторій для проведення досліджень відкриває безпрецедентні можливості для мережевої організації науки. Потужні хмарні технології забезпечують миттєвий доступ до глобальних інтелектуальних ресурсів, дозволяючи дослідникам здійснювати спільну роботу над проєктами в реальному часі, незалежно від їхньої локації. Таким чином формується якісно новий тип

наукового простору – своєрідне «Середовище спільних досліджень», у якому створення знання розглядається як розподілений, колективний процес, що не знає географічних чи інституційних кордонів.

Суттєвої модернізації зазнає і культура наукової комунікації, яка набуває виразного мережевого характеру. Системне використання цифрових ідентифікаторів, таких як ORCID, та активна присутність у професійних соціальних мережах стають обов'язковими елементами методологічної культури дослідника. Це не лише максимізує видимість наукових здобутків, а й сприяє оперативній міжнародній колаборації та безшовній інтеграції українських вчених у світовий науковий дискурс.

Водночас тотальна цифровізація несе в собі серйозні виклики, пов’язані з когнітивним перевантаженням та критичною необхідністю дотримання цифрової етики. Сучасний дослідник має володіти розвиненими навичками медіаграмотності, вміти блискавично оцінювати достовірність і коректність джерел, забезпечувати надійний захист персональних даних респондентів та неухильно дотримуватися принципів відповідального використання цифрових ресурсів. Отже, цифрова культура та етика даних стають не просто технічними навичками, а фундаментальними компонентами професійної честі науковця.

4. Нові підходи до дослідження педагогічних процесів.

Третій вимір інноваційного оновлення методології пов’язаний із впровадженням гнучких підходів до вивчення педагогічних явищ, які були успішно перенесені з галузей розробки програмного забезпечення та стратегічного менеджменту. Одним із найбільш динамічних підходів є Agile та Scrum-технології, що базуються на ітеративному характері дослідницького циклу, де кожна ідея підлягає швидкому тестуванню та постійному вдосконаленню на основі зворотного зв’язку. У педагогічному вимірі це дозволяє вченому оперативно реагувати на соціальні зміни, гнучко адаптувати освітні продукти та безперервно підвищувати їхню актуальність для кінцевого споживача.

Надзвичайно потужним інструментом стає методологія Design Thinking (дизайн-мислення.), яка спрямовує зусилля дослідника на вирішення складних проблем, що базується на емпатії, креативності та раціональності. Цей підхід гармонійно поєднує в собі ірраціональну креативність із суворою аналітичністю, що робить його незамінним у процесі педагогічного проєктування інноваційних технологій та освітньо-професійних програм.

Сучасний науковий дискурс також активно осмислює концепції змішаного та мікронавчання (Microlearning), які є відповіддю на тенденцію до фрагментації та інтенсивної структуризації інформаційних потоків. Методологія мікронавчання передбачає декомпозицію складного контенту на

невеликі, логічно завершені модулі, що значно полегшує когнітивне засвоєння матеріалу в цифрову епоху. Паралельно розвивається стратегія гейміфікації, яка використовує ігрові механіки для стимулювання мотивації та глибшого залучення здобувачів до дослідницького процесу, перетворюючи навчання на захопливий квест за новим знанням.

5. Штучний інтелект у науково-педагогічній діяльності: методологічний вимір.

Найбільш резонансним та водночас стратегічно перспективним напрямом є інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в науково-педагогічну практику. ШІ поступово еволюціонує з простого інструменту в інтелектуального «партнера» дослідника, здатного до блискавичної автоматизації рутинних етапів роботи: від глибокого бібліографічного огляду до складного статистичного аналізу великих масивів даних. Це створює умови для небаченого раніше зростання продуктивності вченого, проте одночасно вимагає від нього надвисокого рівня критичності до згенерованих результатів.

У цьому контексті формується принципово нова академічна навичка – промпт-інжиніринг, що полягає у вмінні майстерно формулювати запити до нейромереж для отримання науково релевантних та валідних відповідей. Це докорінно змінює культуру наукового пошуку: акцент зміщується з накопичення та пошуку розрізненої інформації на її глибоке філософське осмислення та творчу інтерпретацію. Дослідник стає «архітектором запитів», який керує потужним обчислювальним ресурсом для вирішення складних гуманітарних проблем.

Разом із колосальними можливостями ШІ несе в собі й системні ризики, серед яких найгострішими є проблема достовірності (так звані «галюцинації» нейромереж), загроза розмивання авторства та виклики академічній доброчесності. Використання ШІ в дисертаційних дослідженнях потребує розробки чітких методологічних протоколів, які б гарантували збереження наукової якості та етичної чистоти наукового результату.

Особливої гостроти набуває питання правової природи контенту, створеного за допомогою алгоритмів. У межах академічної спільноти важливо консенсусно визначити межі допустимого застосування ШІ, забезпечити повну прозорість його використання в рукописах та, найголовніше, зберегти унікальний авторський почерк і людську відповідальність за наукові висновки. ШІ має бути підсилювачем людського інтелекту, а не його замінником.

Підсумовуючи, інновації в методології науково-педагогічної діяльності свідчать про тектонічні зрушення в самому характері наукової праці. Вони вимагають від сучасного вченого не лише віртуозного володіння технологіями, а й готовності до постійної інтелектуальної рефлексії. Саме здатність

поєднувати цифрову потужність із гуманістичними цінностями та методологічною гнучкістю є запорукою успішного розвитку педагогічної науки в умовах динамічного світу 2026 року.



Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «рефлексивне профілювання» дослідника. Чому критичний самоаналіз власних пізнавальних стратегій є обов'язковою умовою валідності сучасного педагогічного дослідження?

2. Охарактеризуйте трансформацію ролі викладача від «транслятора знань» до «фасилітатора та ментора». Які нові компетентності вимагає цей перехід від сучасного науковця?

3. Поясніть сутність підходу «Data-driven research» в освіті. Як використання великих масивів даних (Big Data) змінює процес перевірки наукових гіпотез?

4. Проаналізуйте можливості застосування Agile-методології в педагогічному проєктуванні. У чому полягає перевага ітеративного підходу над традиційним лінійним плануванням дослідження?

5. Визначте роль «промпт-інжинірингу» як нової академічної навички. Як вміння формулювати запити до ШІ впливає на культуру наукового пошуку та інтерпретацію результатів?

6. Які етичні ризики та загрози академічній доброчесності виникають при використанні штучного інтелекту в дисертаційних дослідженнях? Як досліднику зберегти авторську автентичність?



Тестові завдання для самоперевірки

1. Яка роль викладача-дослідника в сучасній методологічній парадигмі передбачає підтримку мотивації та супровід наукових проєктів здобувачів?

A) цензор;

B) ментор/фасилітатор;

C) лектор-монополіст;

D) лаборант.

2. Підхід «Data-driven» у науково-педагогічному пошуку означає, що рішення приймаються на основі:

A) інтуїції дослідника;

B) виключно історичних традицій;

C) аналізу реальних емпіричних даних та освітньої аналітики;

D) розпоряджень адміністрації закладу.

3. Методологія «Design Thinking» (дизайн-мислення) в освіті першочергово орієнтована на:

A) технічне оформлення тексту дисертації;

B) глибоке розуміння потреб користувача (студента/учня) для створення інноваційного продукту;

C) зазубрювання теоретичних положень;

D) збільшення кількості публікацій.

4. Що таке «галюцинації» штучного інтелекту в контексті наукової діяльності?

A) занадто швидка обробка даних;

B) генерування системою ШІ переконливо виглядаючих, але фактично неправдивих або вигаданих даних/цитат;

C) здатність ШІ розпізнавати емоції дослідника;

D) технічна помилка доступу до мережі Інтернет.

5. Який цифровий ідентифікатор забезпечує прозорість наукової комунікації та дозволяє однозначно ідентифікувати автора та його публікації в глобальному просторі?

A) номер паспорта;

B) ORCID;

C) логін у Facebook;

D) номер студентського квитка.



Індивідуальні практичні завдання

Завдання 1. Підготуйте короткі повідомлення по п. 1–4, одне з питань (на вибір) розкрийте поглиблено.

Завдання 2. Тема: Проєктування мікронавчання.

Контекст: Вам потрібно перетворити складну теоретичну тему вашого курсу (Наприклад, «Формування акторського інтелекту») на формат мікронавчання для дистанційної платформи.

Завдання: 1. Розбийте обрану тему на 3–5 логічно завершених «мікроблоків» (тривалістю до 5 хвилин кожен).

2. Для кожного блоку запропонуйте один інструмент гейміфікації (тест-квіз, інтерактивне завдання або змагальний елемент), який би підвищив залученість студентів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовенко Н. М., Сокур Л. В., Михальчишина Л. Г. Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності : методичні вказівки до вивчення дисципліни для студентів ОС «Магістр» спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Прикладна економіка». Київ : НУБіП України, 2021. 100 с.

2. Голюк В., Луценко І., Нагорна І Сучасні тенденції та специфіка науково-дослідної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-32

3. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів / ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.

4. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

5. Іваницький О. І. Особливості вивчення дисципліни «Методологія науково-педагогічних досліджень» у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів театрального мистецтва Методологічні та практичні проблеми професійної підготовки акторів і дизайнерів: матеріали VI науково-методичного семінару / Головні редактори: Г. В. Локарєва, Ю. В. Гончаренко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. С. 33-36.

6. Іваницький О. І., Іваницька С. Г., Сузанська Н. С. Поєднання компетентнісного, контекстного та акмеологічного підходів до магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. № 1(6). С. 15-24. URL: DOI : https://doi.org/10.51706/2707--3076-2022-6-1.

7. Іваницький О. І., Панічук М. А., Сичева С. В. Модернізація магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти в умовах цифровізації освітнього простору. *Педагогічні науки: теорія та практика. ЗНУ*. 2021. № 3(39). С. 69-76. URL: https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-09.

8. Локарєва Г. В., Садовенко С. Г. Психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін: когнітивно-аксіологічний та прагматичний аспекти : монографія / за наук. ред. Г. В. Локарєвої. Кропивницький : Поліум, 2024. 254 с.

9. Методологія наукових досліджень: Конспект лекцій з навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Комп’ютерні науки» галузі знань 12 Інформаційні технології спеціальності 122 Комп’ютерні науки денної та заочної форм навчання / уклад. І.М. Козубцов. Луцьк : ЛНТУ, 2022. 242 с.

10. Методологія наукових досліджень: методичні рекомендації з вивчення дисципліни; ступінь «магістр» / уклад. : Бочарова Ю. Г., Ревуцька С. К., Зінченко В. М. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2023. 54 с.

11. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.

12. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад. : Г. Г. Стрелкова, М. М. Федосенко, А. І. Замулко, О. С. Іщенко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 120 с.

13. Ярощук Лілія. Основи наукових досліджень : навч. посібн. Saarbruken-Riga : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 162 с.

ЗРАЗОК ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Що визначає методологія в педагогіці?

A) розумові та фізичні сили, основи світогляду, переконань, моральних почуттів, риси характеру;

B) принципи, методи та логіку побудови освітнього процесу;

C) розвиток особистості, найголовніші її риси та особливості;

D) формування особистості, освітній процес та його закономірності.

2. У чому полягає сутність компетентнісного підходу у науково-педагогічних дослідженнях?

A) у формуванні та об'єктивному оцінюванні здатності здобувачів освіти інтегрувати й ефективно застосовувати теоретичні знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації в динамічних умовах реальних професійних і життєвих ситуацій;

B) у виявленні внутрішньої структури об'єкта, його функціональних можливостей та характеру взаємодії з навколишнім середовищем;

C) у визнанні того, що справжній особистісний розвиток, глибоке засвоєння знань та формування ціннісних орієнтацій можливі лише через активну власну діяльність здобувача освіти;

D) серед відповідей A–C немає правильної.

3. Які з перелічених варіантів завдань відповідають ключовим завданням наукового розвитку студента?

A) опанування методології, професійний розвиток, апробація отриманих результатів, науковий пошук);

B) вичленування проблеми дослідження на основі суперечностей, формулювання теми, обгрунтування актуальності, формулювання мети і завдань;

C) підвищення коєфіцієнта інтелекту, розвиток критичного мислення, формування здатностей працювати в команді, демонстрація лідерських якостей та ін. ;

D) серед відповідей A-C немає правильної.

4. Оцінка якості наукової діяльності базується на системі ґрунтовних критеріїв, серед яких першочергову роль відіграє …

A) логічна досконалість проведеного дослідження;

B) наукова значущість;

C) відповідність результату декларованій меті дослідження;

D) відповідність нормативним вимогам.

5. Графічне відображення результатів соціометричного дослідження, що наочно ілюструє систему симпатій та антипатій у групі, – це:

A) соціоматриця;

B) гістограма;

C) соціограма;

D) протокол.

6. Який метод теоретичного рівня передбачає уявне розчленування об'єкта на складові частини для вивчення його внутрішньої структури?

A) синтез;

B) аналіз;

C) моделювання;

D) узагальнення.

7. Який етап педагогічного експерименту передбачає безпосереднє впровадження інноваційної методики в освітній процес?

A) теоретичний;

B) діагностичний;

C) формувальний;

D) аналітичний.

8. Головною умовою застосування параметричного t-критерію Стьюдента є:

A) мала кількість учасників (до 5 осіб);

B) відповідність розподілу ознаки закону нормального розподілу;

C) використання лише якісних показників (рівнів);

D) відсутність контрольної групи.

9. Яка група джерел інформації містить оригінальні дані та безпосередні результати наукової діяльності (статті, дисертації, патенти)?

A) вторинні джерела;

B) первинні джерела;

C) третинні джерела;

D) довідкові джерела.

10. Який логічний оператор слід використати у пошуковому запиті, щоб знайти публікації, які містять ОБИДВА ключових слова одночасно?

A) OR;

B) NOT;

C) AND;

D) NEAR.

11. Який інструмент забезпечує унікальний 16-значний цифровий ідентифікатор дослідника для усунення проблем із транслітерацією прізвищ?

A) Scopus ID;

B) ORCID;

C) Impact Factor;

D) DOI.

12. Яка головна функція систем виявлення текстових збігів (Unicheck, Turnitin) у процесі перевірки роботи?

A) автоматичне виставлення оцінки за роботу;

B) визначення юридичної провини автора;

C) генерація звіту про подібність для подальшої експертної оцінки;

D) видалення плагіату з тексту роботи.

13. Який елемент структури кваліфікаційної роботи містить обґрунтування актуальності теми, визначення об’єкта, предмета та мети дослідження?

A) анотація;

B) вступ;

C) висновки до розділів;

D) додатки.

14. Що є головною метою «самопрезентації» дослідника під час захисту перед екзаменаційною комісією?

A) дослівне читання тексту магістерської роботи;

B) демонстрація впевненості, компетентності та здатності до наукової дискусії;

C) використання якомога більшої кількості складних термінів без пояснення;

D) показ максимальної кількості слайдів (понад 40) за 5 хвилин.

15. До спеціальності А1 Освітні науки найбільш імовірно належатиме тема дисертації, що стосується:

A) методології системного підходу в освіті;

B) професійної підготовки акторів в умовах воєнного стану;

C) історії становлення університетської освіти в Європі;

D) філософії виховання особистості в умовах глобалізації.

16. Який стандарт регламентує оформлення бібліографічних посилань та списку джерел у дисертації, забезпечуючи її академічну культуру?

A) ДСТУ 3008:2015;

B) ДСТУ 8302:2015;

C) ДСТУ ISO 9001;

D) ДСТУ 1.1:2001.

17. Що є головною вимогою до «коректного трансферу» зарубіжних освітніх моделей в український контекст?

A) дослівний переклад іноземних підручників;

B) механічне копіювання структури іноземного закладу освіти;

C) адаптація моделі до національних соціокультурних та економічних умов;

D) навчання науково-педагогічних працівників (педагогів) в країні, освітня модель якої підлягає «трансферу».

18. Яка методологічна парадигма передбачає вихід за межі окремих дисциплін для формування цілісного, інтегрованого знання про людину?

A) монодисциплінарність;

B) мультидисциплінарність;

C) трансдисциплінарність;

D) емпіризм.

19. Методологія «Design Thinking» (дизайн-мислення) в освіті першочергово орієнтована на:

A) технічне оформлення тексту дисертації;

B) глибоке розуміння потреб користувача (студента/учня) для створення інноваційного продукту;

C) зазубрювання теоретичних положень;

D) збільшення кількості публікацій.

20. Що таке «галюцинації» штучного інтелекту в контексті наукової діяльності?

A) занадто швидка обробка даних;

B) генерування системою ШІ переконливо виглядаючих, але фактично неправдивих або вигаданих даних/цитат;

C) здатність ШІ розпізнавати емоції дослідника;

D) технічна помилка доступу до мережі Інтернет.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Максимально можлива оцінка за індивідуальне завдання – 20 балів. Індивідуальне завдання виконується студентами у формі есе, захист якого здійснюється на практичному занятті. Обсяг есе – до 3 сторінок формату А4, шрифт Times New Roman, кегель 14 pt з інтервалом 1,5 між рядками, з відступами від країв аркуша по 2 см зліва та згори і по 1,5 см знизу та справа. Обов'язково повинна бути титульна сторінка. Закінчується есе списком літератури, оформленим належним чином. Посилання на літературу: в квадратних дужках номер джерела, у випадку цитування виставляється після номера джерела сторінка. Наприклад, [2, с. 45].

ТЕМИ ЕСЕ

1. Особливості застосування педагогічного експерименту в сучасній вищій школі.
2. Порівняльна характеристика методів анкетування та інтерв'ю в педагогіці.
3. Роль системного підходу у дослідженні виховних процесів у сучасній вищій школі.
4. Моє ставлення до академічної доброчесності як методологічного принципу дослідження.
5. Використання методу моделювання для формування професійних компетентностей майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

При написанні есе слід дотримуватися такого порядку викладу:

1. Актуальність проблеми.
2. Теза. Студент повинен чітко сформулювати тезу, яку він хоче довести або спростувати..
3. Пояснення суті даної тези.
4. Особисте ставлення до висунутих положень.
5. Висновок.

Критерії оцінювання есе:

- релевантність (есе повинно відповідати темі та повністю розкривати питання. При розкритті теми студент може використовувати конкретні прикладах або ж власні розмірковування) – 6 балів;

- оригінальність та самостійність (незалежність та спроби автора розкрити тему в контексті власної позиції, самостійність у пошуку інформації. Цитування, використання або повторення чужого тексту (навіть у зміненому вигляді) без наявності посилання буде розцінено як плагіат) – 8 балів;
- логічність (есе має бути єдиним і логічно зв'язним текстом. Студент висуває певну тезу й потім підкріплює і розвиває їх за допомогою аргументів (можливо, аргументів за і проти) і посилань на ті чи інші джерела. Якщо у роботі буде міститися набір розрізнених і погано обґрунтованих тверджень, то вона отримає низький бал за даним критерієм) – 6 балів.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Сутність та об'єкт педагогіки, роль методології.
2. Зв'язок методології з педагогічною теорією та практикою.
3. Загальнонаукові підходи до педагогічних досліджень: компетентнісний підхід, системний підхід, діяльнісний підхід.
4. Організація наукової діяльності в Україні.
5. Науково-дослідницька діяльність студента.
6. Вибір теми та реалізація наукового дослідження.
7. Ефективність наукових досліджень.
8. Категоріальний апарат науково-педагогічного дослідження: актуальність, мета і завдання, об’єкт, предмет, методи, наукова новизна, практична значущість, апробація.
9. Рівні, принципи та функції методології.
10. Класифікація і види наукових досліджень, методи та етапи їх проведення.
11. Методи досліджень на теоретичному рівні: аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.
12. Методи емпіричного дослідження. анкетування, спостереження, тестування, контент-аналіз, вивчення досвіду роботи педагогів закладів вищої освіти
13. Педагогічний експеримент: організація та способи проведення.
14. Обробка результатів експерименту.
15. Застосування методів математичної статистики до результатів педагогічного експерименту. Табличний процесор Excel.
16. Параметричні і непараметричні методи у науково-педагогічних дослідженнях.
17. Однофакторний дисперсійний аналіз у науково-педагогічних дослідженнях.
18. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.
19. Джерельна база педагогічної науки: критерії відбору та стратегії опрацювання.
20. Цифрові інструменти та наукометричні бази даних у роботі дослідника.
21. Захист інформації.
22. Техніка роботи зі спеціальною літературою.
23. Пошук науково-педагогічної інформації в Інтернет.

24. ORCID, Scopus, Web of Science: їхня роль і значення у наукових дослідженнях.

25. Академічна доброчесність: нормативні основи та значення для української науки.

26. Методи перевірки на плагіат та академічну недоброчесність.

27. Загальні вимоги до структури та логіки побудови кваліфікаційних робіт.

28. Специфіка та відмінності курсових, дипломних і магістерських робіт.

29. Специфіка дисертаційних досліджень у галузі знань А Освіта.

30. Методологічний апарат та концептуальне ядро дисертації.

31. Нормативно-етичні стандарти та культура оформлення дисертації..

32. Міждисциплінарність та трансдисциплінарність як провідні методологічні парадигми.

33. Антропологічний та особистісно орієнтований підходи в розбудові освітніх систем.

34. Проєктно-орієнтована методологія в національному та міжнародному вимірах.

35. Методологічна культура дослідника в умовах глобалізації.

36. Особистісні чинники (індивідуально психологічні детермінанти) професійного успіху викладачів закладів вищої освіти.

37. Методологічна рефлексія та професійні компетентності викладача-дослідника.

38. Цифрова парадигма науково-педагогічного пошуку.

39. Нові підходи до дослідження педагогічних процесів.

40. Штучний інтелект у науково-педагогічній діяльності: методологічний вимір.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю., Спірін О. М., Пінчук О. П. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Вип. 1. С. 27–36.

2. Вдовенко Н. М., Сокур Л. В., Михальчишина Л. Г. Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності : методичні вказівки до вивчення дисципліни для студентів ОС «Магістр» спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Прикладна економіка». Київ : НУБіП України, 2021. 100 с.

3. Вербівський, Д. (2025). Інноваційні технології в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (2(53), 30–33. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.53.30-33.

4. Вітвицька С. С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с. 232 с.

5. Дубасенюк О.А. Методологія та методи науково педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир : Полісся, 2016. 256 с. URL: https://eprints.zu.edu.ua/28990/1/Дубасенюк_Методологія%20наук_досл_2016.pdf.

6. Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифровізації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 77, № 3. С. 1–26.

7. Даниленко Л. І. Менеджмент інновацій в освіті : монографія. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.

8. Елькін О. Б., Рассказова О. І., Гринько В. О., Марущенко О. А. Зміцнення освіти через соціально-емоційне навчання: актуальні напрями дослідження в Україні та світі. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education».* 2024. №1 (58).

9. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

10. Іваницький О. І., Іваницька С. Г., Сузанська Н. С. Поєднання компетентнісного, контекстного та акмеологічного підходів до магістерської підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. № 1(6). С. 15-24. URL: DOI : https://doi.org/10.51706/2707--3076-2022-6-1.

11. Іваницький О. І. Особливості вивчення дисципліни «Методологія науково-педагогічних досліджень» у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів театрального мистецтва. *Методологічні та практичні проблеми професійної підготовки акторів і дизайнерів: матеріали VI науково-методичного семінару* / Головні редактори: Г. В. Локарєва, Ю. В. Гончаренко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. С. 33-36.

12. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі : монографія. Київ : Знання України, 2011. 520 с.

13. Локарєва Г. В., Садовенко С. Г. Психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін: когнітивно-аксіологічний та прагматичний аспекти : монографія / за наук. ред. Г. В. Локарєвої. Кропивницький : Поліум, 2024. 254 с.

14. Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід : навчальний посібник. Т. 2. Київ : «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

15. Методологія наукових досліджень : Конспект лекцій з навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Комп'ютерні науки» галузі знань 12 Інформаційні технології спеціальності 122 Комп'ютерні науки денної та заочної форм навчання / уклад. І.М. Козубцов. Луцьк : ЛНТУ, 2022. 242 с.

16. Методологія наукових досліджень : методичні рекомендації з вивчення дисципліни; ступінь «магістр» / уклад. : Бочарова Ю. Г., Ревуцька С. К., Зінченко В. М. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2023. 54 с.

17. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.

18. Осадчий В. В., Осадча К. П. Актуальні аспекти застосування технологій змішаного та дистанційного навчання у підготовці майбутніх фахівців. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. С. 5–8.

19. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення 15.03.2026).

20. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 01 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 27.03.2026).

21. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145VIII. Г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення 15.03.2026).

22. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.

23. Шульга В. В. Академічна доброчесність у підготовці докторів філософії: виклики штучного інтелекту. *Педагогіка та психологія*. 2025. № 2. С. 88–97.

24. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абстрагування – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох досліджуваних сторін.

Автореферат – короткий виклад основних положень дисертації, що подається до спеціалізованої вченої ради для ознайомлення наукової спільноти з результатами дослідження до моменту захисту.

Академічна доброчесність – це дотримання етичних принципів та правил у навчанні й науці, що ґрунтується на чесності, відповідальності та повазі до знань і праці інших, включаючи самостійне виконання завдань, посилання на джерела, надання достовірної інформації та уникнення плагіату, самоплагіату, фабрикації та списування. Це фундамент якості освіти, що формує довіру до результатів навчання та досліджень

Академічний текст – авторський твір (дисертація, стаття, монографія), що має науковий характер, спирається на принципи доказовості, логічності, системності та дотримання норм цитування.

Акредитація освітніх програм – офіційна процедура підтвердження якості освітньої програми та її відповідності вимогам державних стандартів, ліцензійних умов і встановлених критеріїв якості.

Аксіологічний аспект (у межах компетентнісного підходу) – складова частина професійної підготовки, що орієнтує дослідника на формування системи ціннісних орієнтацій здобувача. Вона визначає етичне ставлення до професійної діяльності та відповідальність за її результати.

Актуальність дослідження – це обґрунтування важливості, своєчасності та науково-практичної значущості обраної теми. Вона пояснює, чому проблему потрібно вивчати саме зараз, відповідаючи на запитання: що вже зроблено, а чого бракує (недостатня вивченість)**.**

Аналіз – метод пізнання, який дозволяє розкладати предмети дослідження на складові частини (звичайні елементи об'єкта або його властивості і відношення).

Аналіз інформації – процес критичного опрацювання даних (текстових, статистичних), що спрямований на виявлення закономірностей, тенденцій та суперечностей в освітньому процесі.

Аналогія – умовивід, у якому на основі подібності педагогічних об’єктів за одними ознаками робиться висновок про їхню можливу подібність за іншими ознаками.

Анкетування – метод емпіричного дослідження, що передбачає письмове опитування респондентів за допомогою заздалегідь підготовленого переліку запитань для збору масових даних.

Анотація – стисла характеристика наукової праці (статті, посібника), що розкриває її зміст, призначення та ключові результати.

Антропологічний підхід – методологічна позиція, що розглядає людину як цілісну істоту в єдності її біологічних, психологічних, соціальних та духовних вимірів у контексті виховання та навчання.

Апробація – оприлюднення та критична оцінка результатів дослідження науковою спільнотою (через доповіді на конференціях, семінарах, публікації).

Взаємозв'язок із середовищем – принцип системного підходу, що розглядає освітній процес як відкриту систему, яка постійно обмінюється ресурсами та інформацією із зовнішнім світом (ринком праці, технологічним прогресом, соціальними викликами).

Вимірювання – це пізнавальна процедура, пов'язана з визначенням числового значення деякої величини за допомогою одиниці вимірювання. Вибірка – частина елементів генеральної сукупності, відібрана за допомогою спеціальних методів.

Внутрішня система забезпечення якості освіти – цілісний комплекс умов, принципів, процедур і заходів, які заклад освіти розробляє та впроваджує самостійно з метою ефективного управління, підвищення якості освітнього процесу, формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти, утвердження академічної доброчесності та розвитку культури самооцінювання і відповідальності.

Вчений – фізична особа, яка має повну вищу освіту та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати.

Генеральна сукупність – сукупність об'єктів, об'єднаних загальною характеристикою. Гіпотеза дослідження - наукове передбачення, в якому на основі сукупності фактів висувається припущення щодо констатації наявності зв'язку між явищами природи чи суспільного життя або їх пояснення.

Глобалізація освіти (англ. globalization of education) – це процес інтеграції національних освітніх систем у світовий освітній простір, що призводить до уніфікації стандартів, обміну програмами та взаємозалежності, сприяє інтернаціоналізації, інформатизації та комерціалізації, але також створює виклики для збереження національної ідентичності та посилення нерівності. Йдеться про зближення цілей, змісту та методів навчання під впливом світових процесів.

Готовність до саморозвитку – інтегральна характеристика особистості в межах компетентнісної парадигми, що передбачає здатність до безперервного навчання та адаптації до нових професійних умов.

Дедукція – доведення або виведення твердження (висновку) з одного або кількох інших тверджень (засновків) на основі законів логіки, що мають достовірний характер.

Джерельна база – сукупність опублікованих та неопублікованих документів (архівних справ, статистичних звітів, наукових праць), що складають основу фактичних даних дослідження.

Дизайн-мислення – людиноцентрована методологія створення інноваційних освітніх продуктів, що базується на емпатії до потреб студента/учня та ітеративному тестуванні прототипів.

Дисертація – кваліфікаційна наукова праця, виконана здобувачем особисто, що містить нові науково обґрунтовані результати та розв’язує актуальне завдання в галузі педагогіки.

Діяльнісний підхід – методологічна стратегія, згідно з якою розвиток особистості та формування компетентностей відбувається безпосередньо у процесі активної, цілеспрямованої діяльності.

Експеримент – це метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей.

Експеримент активний – експеримент, який пов'язаний з вибором спеціальних вхідних факторів і контролем за тим, що відбувається з об'єктом дослідження під впливом цих факторів.

Експеримент багатофакторний – експеримент, спрямований на вивчення всіх виділених для дослідження факторів одночасно у їхній взаємодії. Експеримент лабораторний – експеримент, який проводять у лабораторних умовах із застосуванням приладів, спеціальних моделюючих пристроїв, інших штучних умов.

Експеримент констатувальний – експеримент, під час якого констатується наявність певних зв'язків між впливом на об'єкт дослідження і досягнутим результатом, встановлюється наявність певних фактів.

Експеримент контрольний – контроль за результатами зовнішнього впливу на об'єкт дослідження з урахуванням його стану, характеру впливу і ефекту, що очікується.

Експеримент мисленнєвий – одна з форм розумової діяльності суб'єкта пізнання, у процесі якої відтворюється в уяві структура реального експерименту.

Експеримент однофакторний – виділення потрібних для дослідження факторів і вивчення кожного з них окремо.

Експеримент пасивний – вивчення тільки обраних показників (параметрів, змінних) на основі спостереження за об'єктом без штучного втручання в його функціонування.

Експеримент перетворювальний (формувальний) – активна зміна структури і функцій об'єкта дослідження відповідно до висунутої гіпотези, формування нових зв'язків і відношень між компонентами об'єкта або між досліджуваним об'єктом та іншими об'єктами.

Експеримент природний – проведення дослідів у звичних для досліджуваного об'єкта умовах існування.

Експеримент простий – експеримент, який застосовується для вивчення нескладних за структурою об'єктів, що мають невелику кількість взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, кожний з яких виконує найпростішу функцію.

Експеримент складний – експеримент, який вивчає явища чи об'єкти із складною структурою і великою кількістю взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, кожний яких виконує складні функції.

Експериментальний фактор (експериментальна змінна) – це умова або система умов, які планомірно вводяться і керуються експериментатором, і зумовлюють зміни у здійсненні реальних педагогічні процесів.

Екстраполяція – це розповсюдження яких-небудь закономірностей або тенденцій досліджуваного об'єкта, які спостерігаються на певному часовому інтервалі, на інший часовий інтервал.

Емпіричне дослідження – таке дослідження, в якому використовують лише емпіричні методи (напр. анкетування, спостереження та ін.) На практиці, як правило, дослідник використовує як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Таке дослідження прийнято називати теоретико-емпіричним.

Емерджентність (цілісність) системи – властивість системного підходу, згідно з якою якісні характеристики цілісної системи (наприклад, професійна майстерність викладача) не дорівнюють простій сумі характеристик її окремих елементів (знань чи вмінь).

Еразмус+ – програма міжнародної співпраці Європейського Союзу з іншими країнами світу у сфері освіти, молоді та спорту, що має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства

Змішане навчання – освітня модель, що інтегрує традиційне очне навчання в авдиторії з онлайн-навчанням, забезпечуючи гнучкість освітньої траєкторії.

Зовнішня система забезпечення якості освіти в Україні включає: інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти; визначені законодавством органи і установи, що відповідають за забезпечення якості освіти, та спеціально уповноважені державою установи, що проводять зовнішнє незалежне оцінювання; незалежні установи оцінювання та забезпечення якості освіти.

Ідеалізація – розумова дія, пов'язана з утворенням понять про об'єкти, яких немає в дійсності і не можна відтворити в досліді.

Ізолювання – виділення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами, і позначення їх певними назвами.

Ієрархічність (багаторівневість) – принцип системного аналізу, що передбачає розгляд об’єкта дослідження одночасно на декількох рівнях: від мікроструктури (окреме заняття) до макроконтексту (державна освітня політика).

Індивідуально-психологічні детермінанти – внутрішні чинники (темперамент, здібності, мотивація), що визначають особливості протікання навчальної діяльності конкретної особистості.

Індукція – метод наукового міркування від окремих спостережень та фактів до формування загальних педагогічних висновків чи закономірностей.

Інноваційна стратегія розвитку освітньої системи – це комплексний план впровадження нових ідей, технологій та підходів для якісного оновлення освіти, що охоплює організаційні, змістовні та управлінські зміни, спрямовані на підвищення ефективності, доступності та відповідності вимогам часу (цифровізація, персоналізація), подолання технологічної відсталості й нерівності та забезпечення стійкого розвитку системи.

Інтерв'ю – метод одержання інформації у процесі усного безпосереднього спілкування.

Інтерв'ю вільне (нестандартизоване) – бесіда, під час якої дослідник має можливість самостійно змінювати спрямованість, послідовність, структуру питань з метою підвищення ефективності самої процедури.

Інтерв'ю формалізоване (стандартизоване) – проведення опитування за чітко розробленою схемою, що є однаковою для всіх респондентів.

Інформація – сукупність відомостей про стан освітньої системи або результати педагогічного впливу, що є об’єктом збереження, передачі та перетворення.

Кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська) – самостійне дослідження студента, що виконується на завершальних етапах навчання для підтвердження рівня сформованості професійних компетентностей.

Кількісні дослідження – це такі дослідження, у яких дослідники мають справу з величинами, що характеризують педагогічні явища і об'єкти. Кількісні значення зазначених величин отримують в процесі вимірювання.

Класифікація – розподіл педагогічних об’єктів чи понять на класи/групи за спільними ознаками для створення ієрархічної системи знань.

Компетентнісний підхід – орієнтація освітнього процесу на формування здатності здобувача застосовувати знання, уміння та навички в реальних життєвих і професійних ситуаціях.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Композиція (лат. cotpositio) – складання, створення) наукової роботи – послідовність розташування її частин: основного тексту (глав і параграфів), довідково-супроводжувального апарату.

Конструктивізація – нехтування невизначеністю меж реальних об'єктів.

Контент-аналіз (кількісна семантика) – кількісний аналіз даних документів в педагогічних дослідженнях.

Концепція дослідження – визначення його мети, шляхів і засобів її досягнення.

Культура оформлення дисертації – дотримання нормативних вимог (ДСТУ, вимоги МОН) щодо структури, мови, бібліографічного опису та технічного дизайну наукової праці.

Масовий педагогічний досвід – це типовий досвід роботи установ народної освіти, який характеризує досягнутий рівень практики навчання, виховання і реалізації в ній досягнень педагогічної науки.

Методика експерименту – це сукупність мислительних і реальних операцій, розташованих у певній послідовності, відповідно до якої досягається мета дослідження.

Методологічна засада педагогіки – наукове підґрунтя пояснення основних педагогічних явищ і розкриття їх закономірностей. Методологічну основу утворюють: філософська методологія, опора на загальнонаукові принципи, конкретна наукова методологія, дисциплінарна методологія, методологія міждисциплінарних досліджень.

Методологічна основа дослідження – це обґрунтування вибору тієї чи іншої методики з набором відповідних методів та технік дослідження.

Методологічна культура дослідника – рівень володіння вченим теоретико-методологічним інструментарієм, здатність до рефлексії, етичність та готовність до критичного пошуку істини.

Методологічний апарат дисертації – взаємопов'язана система актуальності, об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези та методів дослідження, що визначають логіку наукового пошуку.

Методологія – вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності, а також система методів, що використовуються в дослідженні.

Міждисциплінарність – спосіб організації наукового пошуку, що передбачає взаємодію педагогіки з іншими науками (психологією, соціологією тощо) для комплексного розв'язання проблем.

Мікронавчання – стратегія подання навчального контенту невеликими, логічно завершеними порціями для кращого засвоєння в умовах обмеженого часу.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосування моделі як засобу дослідження.

Наука – соціально-значима сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність. Дане поняття включає в себе як діяльність по здобуванню нового знання, так і результат цієї діяльності – суму набутих на даний момент наукових знань.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату

Наукова новизна – головний критерій цінності дисертації, що відображає вперше отримані теоретичні положення або практичні результати, які раніше не були відомі науці.

Наукова стаття – вид публікації, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора. Наукова школа являє собою неформальну творчу співдружність у межах наукового напряму висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів до розв'язання проблем, ідей і методів їх реалізації, стилю дослідної роботи.

Наукове дослідження – особлива форма процесу пізнання, систематичне та цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовують засоби і методи науки і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт.

Наукове спостереження – система фіксації і реєстрації об'єктивних властивостей і зразків об'єкта, що вивчається і знаходиться у природних умовах або в умовах наукового експерименту.

Наукові революції – радикальні якісні зрушення в розвитку науки.

Науковий працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науково-дослідна установа – юридична особа незалежно від форми власності, що створена в установленому законом порядку, для якої наукова або науково-технічна діяльність є основною і становить 70 відсотків загального річного обсягу виконаних робіт.

Науково-дослідницька діяльність студента (НДДС) – система заходів, спрямованих на залучення здобувачів до наукового пошуку, формування в них навичок самостійної творчої праці.

Науково-педагогічна діяльність – це педагогічна робота у вищих навчальних закладах (університетах, академіях) та установах післядипломної освіти, яка нерозривно пов’язана з науковою чи науково-технічною діяльністю для підготовки кадрів вищої кваліфікації..

Науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науково-педагогічні дослідження – процес і результат наукового вивчення проблем освіти, спрямований на вдосконалення змісту, методів та організаційних форм навчання.

Наукометрична база – реферативна база даних (напр., Scopus), що дозволяє відстежувати цитованість наукових праць та розраховувати показники продуктивності вчених (індекс Гірша).

Нормативні основи – сукупність нормативно-правових актів та інших документів, які встановлюють правила, норми, вимоги та стандарти, що регулюють певну сферу діяльності або відносини. Вони визначають права, обов'язки та відповідальність суб'єктів у певній галузі.

Нормативно-етичні стандарти – правила поведінки науковця, що ґрунтуються на законах (авторське право) та моральних принципах (чесність, об’єктивність).

Об'єкт дослідження – це те, на що спрямовується процес пізнання. Об'єктом дослідження має виступати те, що досліджується

Об’єкт педагогіки – освітній процес у всіх його вимірах (навчання, виховання, розвиток особистості), що існує незалежно від дослідника.

Об'єкт пізнання – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини.

Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) – метод статистичної обробки даних педагогічного експерименту для оцінки впливу однієї незалежної змінної на результат.

Опитування – метод збору первинної вербальної інформації, заснований на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкета) соціально-психологічній взаємодії між дослідником і опитуваним (респондентом).

Ототожнення – утворення понять шляхом об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями рівності, в особливий клас.

Особистісно орієнтоване навчання – підхід до освіти, який ставить у центр уваги особистість учня, його унікальні потреби, інтереси та можливості. Мета такого навчання – створити умови для саморозвитку, самореалізації та формування життєвих компетентностей учня, а не просто передати йому певну суму знань.

Педагогіка – наука про закономірності, принципи та технології виховання, навчання і розвитку особистості впродовж усього життя.

Педагогічний експеримент – метод дослідження, що передбачає цілеспрямоване внесення змін в освітній процес для перевірки наукової гіпотези в контрольованих умовах.

Передовий педагогічний досвід – 1) у широкому значенні – висока майстерність педагога, тобто таку практика, яка дає високий стійкий педагогічний результат; 2) у вузькому значенні – така практика, яка містить у собі елементи творчого пошуку, новизни, оригінальності, що називається новаторством

Особистісно орієнтований підхід – методологічна орієнтація на особистість студента як вищу цінність та активного суб’єкта власної освіти.

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення об’єктивного світу у свідомості людей. З філософської точки зору, пізнання є діалектичним процесом взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання.

Плагіат – привласнення результатів чужої наукової чи творчої праці, оприлюднення їх під своїм іменем без належного цитування.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження спільного, властивого об'єктам дослідження.

Предмет дослідження – найбільш значущі з практичної і теоретичної точки зору властивості, особливості об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню.

Предмет пізнання – це структурні елементи чи відношення між ними, а також властивості об'єкта, що досліджуються з певною метою в даних умовах. Решта сторін чи особливостей залишаються наче поза полем зору дослідника. Предмет дослідження - поняття вужче, ніж об'єкт; він є частиною об'єкта.

Презентація – форма візуального та усного представлення результатів дослідження аудиторії під час захисту чи доповіді.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Програма дослідження – це виклад його теоретико-методологічних засад у відповідності з основною метою роботи і гіпотезою дослідження, із зазначенням правил процедури, а також логічної послідовності операцій для їх перевірки.

Репрезентативність – властивість відображати характеристики генеральної сукупності. Репрезентативність треба розуміти як співпадання за величиною числових значень параметрів, що характеризують популяцію і вибірку.

Реферат (від лат. refero – доповідаю, повідомляю) – доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки статті.

Самопрезентація – здатність дослідника переконливо продемонструвати свої наукові досягнення, компетентність та особистісні якості під час публічного захисту.

Синтез – метод наукового пізнання, що полягає в об’єднанні раніше виокремлених частин педагогічного явища в єдине ціле для розуміння його загальних властивостей.

Система (від грец. σύστημα – сполучення, ціле, з'єднання) – множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та з середовищем, і мають певну мету.

Систематизація – упорядкування наукових фактів чи понять у цілісну систему на основі їхнього взаємозв’язку.

Системний підхід – напрям методології, що розглядає освітні явища як складні системи, де зміна одного компонента веде до зміни всієї структури.

Соціометрія – метод вивчення і вимірювання міжособистісних відносин в колективі.

Спеціальна література – сукупність наукових видань (монографій, статей), присвячених конкретній вузькій темі чи галузі знань.

Спостереження – метод емпіричного збору даних шляхом цілеспрямованого та систематичного сприйняття педагогічних явищ без активного втручання в них.

Структура діяльності – логічна послідовність етапів реалізації активності здобувача, що включає потребу, формування мотиву, визначення мети, добір засобів, виконання дій та рефлексивний аналіз результату.

Суб'єктність навчання – ключове поняття діяльнісного підходу, що визначає учня/студента як активного творця власного освітнього досвіду, наділеного правом вибору, ініціативою та відповідальністю.

Тези (від. лат. tizzies – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці

Теоретичне дослідження – таке дослідження, в якому використовують тільки теоретичні методи (напр. аналіз, узагальнення, порівняння та ін.).

Тестування – це стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей, властивостей, явищ.

Тема дослідження – лаконічне формулювання наукової проблеми, що відображає об'єкт і предмет дисертації.

Трансдисциплінарність – стратегія дослідження, що виходить за межі конкретних дисциплін для розв'язання складних соціальних та освітніх проблем, формуючи інтегративне знання; логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності.

Узагальнення – логічна операція переходу від одиничних педагогічних фактів до загальних понять чи закономірностей.

Факт – це своєрідне резюме емпіричних даних, одержаних в експерименті. Формалізація — метод пізнання об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовою математики, фізики, хімії, програмування тощо).

Фундаментальні наукові дослідження – науково теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Фундаментальні знання – відображають головне, істотне, що лежить в основі наших знань про той чи інший об'єкт пізнання. З іншого боку, фундаментальними називають знання, що одержують в результаті розв'язання наукової проблеми, не пов'язаної з задоволенням певної практичної потреби.

Цитування – точне відтворення фрагмента чужого тексту або посилання на ідеї іншого автора з обов’язковим зазначенням джерела згідно з ДСТУ.

Цифрова парадигма науково-педагогічного пошуку – система поглядів, де цифрове середовище є не лише інструментом, а фундаментальною основою організації та верифікації наукових досліджень.

Цифрові інструменти – програмне забезпечення та сервіси (LMS, сервіси ШІ, хмарні сховища), що оптимізують збір, обробку та презентацію наукових даних.

Штучний інтелект (ШІ) – сукупність технологій (зокрема великих мовних моделей), здатних виконувати когнітивні функції, традиційно притаманні людині (аналіз тексту, синтез ідей).

Якісні дослідження – це такі дослідження, у яких дослідники мають справу з властивостями об'єктів дослідження. Як правило, у такого типу дослідженнях, дослідник шукає зв'язок між обмеженою кількістю характеристик, абстрагуючись від інших (за умови, що вплив усіх інших незначний, або нейтралізований). При цьому треба вибирати такі сукупності характеристик, зв'язок між якими помітний для експериментатора, тобто зміна однієї величини експериментальне чуттєво позначається на іншій.

Якість освіти охоплює відповідність освітнього процесу й результатів навчання державним стандартам, очікуванням суспільства, потребам особистості та вимогам сучасного ринку праці. Вона формується під впливом сукупності взаємопов’язаних чинників, серед яких зміст освіти, освітні цілі, методи й технології навчання, кадрове забезпечення, матеріально-технічна база, організація освітнього процесу та управлінські механізми

Agile та Scrum-технології – гнучкі ітеративні підходи до управління проєктами, що дозволяють науковцям швидко тестувати гіпотези та адаптувати результати досліджень.

Data-driven research – науковий підхід, за якого всі висновки та педагогічні рішення ґрунтуються на об’єктивній аналітичній обробці емпіричних даних.

ORCID – міжнародний реєстр унікальних цифрових ідентифікаторів науковців, що забезпечує коректну ідентифікацію автора та його праць у глобальному просторі.

Scopus / Web of Science – найбільші міжнародні наукометричні бази даних, що індексують рецензовану літературу та визначають рейтинг наукових видань.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ’ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Правильне формулювання цих категорій базується на принципі «від загального до конкретного». Використовуйте наступні кроки для самоперевірки:

Крок 1. Визначення «Поля дослідження» (Об'єкт)

Об'єкт – це частина педагогічної реальності, на яку спрямована увага дослідника. Це широке коло явищ, у межах якого існує ваша наукова проблема.

- **Питання для перевірки:** Що саме я вивчаю в широкому сенсі? Який процес я хочу вдосконалити?
- **Типові формулювання:** «Процес навчання...», «Професійна підготовка...», «Система виховання...», «Розвиток творчих здібностей...».
- **Важливо:** Об'єкт не може бути обмежений лише однією групою людей або конкретним закладом освіти.

Крок 2. Виокремлення «Фокуса дослідження» (Предмет)

Предмет – це конкретний аспект об'єкта, який ви безпосередньо змінюєте, досліджуєте або додаєте в нього щось нове. Це те, що лежить «всередині» об'єкта.

Питання для перевірки: Яку саме сторону об'єкта я досліджую? Що саме в цьому процесі я змінюю, щоб отримати результат?

Типові формулювання: «Зміст і методи...», «Педагогічні умови...», «Методика використання...», «Модель формування...».

Крок 3. Перевірка на логічну відповідність

Об’єкт і предмет мають співвідноситися як **ціле та його частина**. Предмет не може бути ширшим за об’єкт або виходити за його межі.

Приклад правильної пари:

- **Об’єкт:** Процес формування соціоемоційної компетентності майбутніх учителів.
- **Предмет:** Педагогічні умови використання тренінгових технологій у формуванні соціоемоційної компетентності майбутніх учителів.

Крок 4. Складання «Формули назви»

Щоб перевірити себе остаточно, спробуйте поєднати їх:

*Я досліджую **[Об'єкт]** через призму **[Предмета]**.*

ДОДАТОК Б

КЛЮЧОВІ БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ, ЩО ПОЛЕГШУЮТЬ ЦИТУВАННЯ

1. **Портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського –** для перевірки оформлення за ДСТУ 8302:2015 (http://www.nbuv.gov.ua).

2. **Grafiati –** підтримка українських стандартів (значна економія часу дослідника) (https://www.grafiati.com/.

Аналогічні сервіси автоматизації цитувань

- VAK.in.ua**:** Український сервіс для автоматичного оформлення джерел за актуальними стандартами (ДСТУ, ВАК), орієнтований на наукові роботи.
- **MyBib:** Безкоштовний міжнародний сервіс з великою базою стилів (APA, MLA, Harvard, Chicago), що працює без реклами.
- **Cite This For Me (CiteThisForMe):** Популярний генератор, що підтримує понад 30 типів джерел, включаючи можливість створення посилань з веб-ресурсів.
- **Citation Machine:** Платформа для створення бібліографії, яка допомагає перевіряти роботи на плагіат.
- **EasyBib:** Інструмент для автоматичного створення цитат у форматах APA, MLA, Chicago.
- **CiteFast:** Зручний генератор для швидкого оформлення списків за стандартами APA, MLA, Chicago.
- **BibMe:** Дозволяє автоматично знаходити джерела та оформлювати їх.

3. **Сайт МОН України (розділ «Атестація кадрів вищої кваліфікації»).** Публікуються актуальні вимоги до оформлення дисертацій та авторефератів.

ДОДАТОК В

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА НАПИСАННЯ ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Тези – це лаконічно оформлені основні положення наукового дослідження, що розкривають сутність обраної теми, ключові ідеї та отримані автором результати. Це самостійна публікація, яка демонструє здатність студента стисло та аргументовано викладати власні думки.

І. АЛГОРИТМ ПРАЦІ НАД ТЕЗАМИ

1. **Вибір та формулювання теми:** Назва має бути чіткою, без зайвих слів, та відображати суть дослідження.
2. **Попередній аналіз джерел:** Ознайомтеся з сучасними публікаціями за темою. Особливу увагу приділіть працям українських науковців та актуальним нормативно-правовим актам.
3. **Складання плану:** Визначте логічну послідовність викладу – від обґрунтування проблеми до конкретних висновків.
4. **Аналітична робота:** Проведіть глибокий аналіз бази дослідження. Не просто переказуйте чужі думки, а додавайте власну інтерпретацію та пропозиції.
5. **Написання тексту:** Дотримуйтеся наукового стилю мовлення. Текст має бути цілісним та логічно завершеним.
6. **Коректура та редагування:** Дбайте про бездоганну грамотність (стилістику, орфографію та пунктуацію). Помилки в наукових публікаціях неприпустимі.
7. **Академічна доброчесність:** Суворо дотримуйтесь правил цитування. Використання штучного інтелекту має бути відповідальним: він може допомогти в структуруванні, але не має замінювати авторський аналіз.

ІІ. ТРАДИЦІЙНА СТРУКТУРА ТЕЗ

Хоча кожна конференція має свої вимоги, класична структура зазвичай містить такі елементи:

- **Актуальність теми:** Чому це питання важливо дослідити саме зараз? Яку проблему ми вирішуємо?
- **Огляд джерельної бази:** Короткий аналіз ключової літератури або нормативних документів, на які ви спираєтесь.
- **Мета роботи:** Чого ви прагнете досягти цим дослідженням?

• **Основна частина:** Виклад власних результатів, ідей, методик або експериментальних даних.

• **Висновки:** Підбиття підсумків, що відповідають поставленій меті.

• **Список використаних джерел:** Оформлюється згідно з чинними стандартами (наприклад, **ДСТУ 8302:2015**).

ІІІ. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Зверніть увагу! Вимоги до технічного оформлення (шрифт, поля, інтервали) завжди вказуються в інформаційному листі конференції. Обов'язково перевіряйте їх перед поданням.

Де можна апробувати свої результати?

• Щорічна університетська наукова конференція «Молода наука».

• Конференції, що проводяться профільними кафедрами (педагогіки, психології, мистецькими кафедрами).

• Всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції для здобувачів вищої освіти.

Хто може допомогти?

Зверніться до викладачів вашої кафедри. Ви можете подати тези у співавторстві зі своїм викладачем або попросити його стати вашим науковим керівником чи консультантом. Це значно підвищить якість вашої роботи.

IV. МОТИВАЦІЯ: НАВІЩО ПИСАТИ ТЕЗИ?

1. **Апробація результатів:** Це найкращий спосіб представити напрацювання вашої курсової, бакалаврської або магістерської роботи.

2. **Академічний рейтинг:** Наявність публікацій додає бали при призначенні стипендії.

3. **Кар'єрний старт:** Участь у конференціях є важливою умовою для отримання диплома з відзнакою та вступу до магістратури чи аспірантури.

4. **Розвиток soft skills: Т**ренування навичок аналітичного мислення, лаконічного письма та презентації власних ідей.

ДОДАТОК Г

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ДЖЕРЕЛ (відповідно до ДСТУ 8302:2015)

Книги:

1 автор

Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.

2 автора

Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом : теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.

Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2015. 166 с.

3-4 автора

Кузнєцов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.

Більше ніж 4 автора

Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.

Автор(и) та **редактор**(и)/ **упорядник**(и)

Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.

Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків : Право, 2011. 656 с.

Автор(и) та **перекладач**(і)

Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) / ред. Л. И. Евенко; пер.: Д. Васильев, В. Зотов. Москва : Прогресс, 1986. 424 с.

Без автора

Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.

Багатотомні видання

Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.

Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.

Автореферати дисертацій

Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.

Дисертації

Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.

Розділ книги

Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. *Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні* : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.

Тези, доповідь

Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. *Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 50–53.

Стаття з продовжуваного видання

Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.

Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.

Стаття з періодичного видання (журнал, газета)

Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 4. С. 88–92.

Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. *Journal of Higher Education*. 1960. Vol. 31. № 9. P. 471–480.

Електронні ресурси

Влада очима історії: фотовиставка. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).

Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 5. С. 115–118. URL : http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.

Законодавчі та нормативні документи

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. С. 136–141.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Додаткову інформацію щодо оформлення списку використаних джерел можна отримати на сайті наукової бібліотеки Запорізького національного університету http://library.znu.edu.ua (у розділі «Інформація для науковців»).

ДОДАТОК Д

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом опанування навчального матеріалу у час, вільний від обов'язкових аудиторних занять.

Як складне психолого-педагогічне явище, СРС – це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування професійної автономії майбутнього фахівця та засвоєння ним системи знань, умінь і навичок. Мета самостійної роботи є двоєдиною:

1. **Особистісна:** розвиток самостійності як ключової риси індивідуальності, відповідальності та здатності до самоорганізації.
2. **Дидактична:** глибоке засвоєння теоретичного базису та практичне оволодіння інструментарієм навчальної дисципліни.

Основні функції самостійної роботи

Сучасна парадигма вищої освіти визначає такі ключові функції СРС:

- **Пізнавальна:** забезпечує засвоєння студентом фундаментальних і прикладних знань, формування цілісної наукової картини світу.
- **Трансформаційна (самостійна):** розвиток здатності до оперативного оновлення знань та їх творчого застосування у нестандартних ситуаціях.
- **Прогностична:** формування вміння передбачати результати своєї діяльності, оцінювати часові витрати та складність навчальних завдань.
- **Коригувальна:** розвиток навичок рефлексії, що дозволяють вчасно виявляти помилки та вносити зміни у стратегію навчання.
- **Виховна:** виховання академічної доброчесності, наполегливості, працьовитості та професійної етики.

Важливо: Зміна концептуальних основ СРС трансформує взаємовідносини між викладачем і студентом. Вони стають *рівноправними суб'єктами*, де викладач виступає у ролі тьютора та консультанта, а студент – активного менеджера власної освіти.

Класифікація видів самостійної роботи за цільовим призначенням

Для ефективного засвоєння курсу рекомендується дотримуватися такої структури видів робіт:

1. **Вивчення нового теоретичного матеріалу:**
- Опрацювання та конспектування базової і додаткової літератури.
- Аналіз електронних ресурсів, перегляд відеолекцій та вебінарів.
- Робота з нормативно-правовими актами та першоджерелами.

2. **Поглиблення та закріплення знань:**
- Підготовка до практичних, семінарських і лабораторних занять.
- Розв'язання типових завдань та вправ для самоперевірки.
- Підготовка до поточного контролю та діагностичних зрізів.

3. **Творчо-пошукова та науково-дослідна діяльність:**
- Виконання кейс-стаді та розв'язання нестандартних задач.
- Розробка мультимедійних презентацій, проєктів та доповідей.
- Участь у ділових іграх, дискусіях і моделюванні проблемних ситуацій.
- Написання есе, тез доповідей та підготовка публікацій.

Очікувані результати самостійної навчальної діяльності

Системна самостійна робота з даної дисципліни забезпечує формування таких компетентностей:

- **Системність знань:** здатність бачити взаємозв'язки між різними розділами курсу та суміжними дисциплінами.
- **Інтелектуальна мобільність:** критичність мислення та здатність до швидкої адаптації в інформаційному просторі.
- **Інформаційна грамотність:** володіння сучасними методами пошуку, обробки та систематизації даних (зокрема засобами MS Excel та ШІ).
- **Креативність:** готовність до генерування нових ідей та інноваційних підходів у майбутній педагогічній діяльності.

Організація контролю за самостійною роботою

Навчальний матеріал, передбачений силабусом для самостійного опрацювання, є обов’язковим і виноситься на *підсумковий контроль* (іспит) нарівні з матеріалом аудиторних занять.

Форми контролю СРС містять:

1. Перевірку робочих конспектів, опорних схем та ментальних карт.
2. Оцінювання індивідуальних творчих завдань (рефератів, проєктів, есе).
3. Тестування (комп'ютерне або бланкове) та усне опитування.
4. Захист результатів практичних робіт та розв'язаних задач.
5. Аналіз активності студента в електронному навчальному середовищі.

Зміст самостійної роботи з дисципліни складається з:

- Підготовки до семінарських та практичних занять.
- Самостійного вивчення окремих модулів та тем курсу.
- Виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань.
- Комплексної підготовки до іспиту.

Навчальне видання
(українською мовою)

Олександр Іваницький
Галина Локарєва

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра
спеціальності В6 Перформативні мистецтва спеціалізації В6.01 Сценічне мистецтво освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво»

Рецензент *А. М. Андрєєв*
Відповідальний за випуск *І. В. Козич*
Коректор *О. О. Чепур*

Підписано до друку 01.07.2026. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 7. Тираж 3 прим. Зам. № 56.

Запорізький національний університет
69011, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Університетська, 66.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5229 від 11.10.2016.